

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV FILOZOFICKÉ FAKULTY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

*Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen
von Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz.*

Život a cesty Christiana Schneidera OFM (1742-1824)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.

Autor práce: Kateřina Holanová

Studijní obor: D-NJ/SŠ

Ročník: 5.

České Budějovice 2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 25. 6. 2011

Kateřina Holanová

Anotace

Diplomová práce představuje významnou, a přece málo známou, osobnost františkánského misionáře Christiana Kyrilla Schneidera OFM (1742-1824), jež působil v druhé polovině 18. století v Egyptě a v přilehlých blízkovýchodních oblastech a podává ucelený popis jeho autografu *Lebens- und Reisebeschreibung*, který se nachází pouze v rukopisné podobě a doposud nebyl plnohodnotně představen. Ediční zpracování jedné z kapitol manuskriptu nabízí náhled do poutavého, osobitého stylu ego-dokumentu z počátku 19. století. Práce je zasazena do kontextu dějin františkánských misí s důrazem na činnost bratří z českých zemí na Blízkém východě. V úvodní kapitole jsou shrnuty dějiny bádání. Důkladný přehled literatury má spolu s přílohami umožnit samostatné studium a pomoci k snazšímu pochopení líčených jevů.

Annotation

This thesis deals with Christian Kyrill Schneider OFM, a significant yet not at all widely known Franciscan missionary whose life in the second half of the 18th century Egypt and the surrounding Middle Eastern areas is comprehensively described in his autography *Lebens- und Reisebeschreibung*, a work that is only available as a manuscript and has never been extensively presented before. A critical edition of one chapter offers an insight into a catching ego-document from the beginning of the 19th century. This study is set in the context of Franciscan missions with an important focus on the activity of Czech Brethren in the Middle East. The introductory chapter summarizes the history of the previous research. A detailed literature overview together with all appendices provided should offer an abundance of materials for a self-study and also help with an easy comprehension of the subject matter.

Poděkování

Za laskavé vedení práce spojené s mnoha podnětnými připomínkami děkuji především doc. PhDr. Miroslavu Novotnému, CSc. Vřelý dík za uvedení do odborné literatury, zapůjčení těžko dostupných titulů z osobní knihovny, odborné konzultace, laskavé poskytnutí autorských textů a nelíčený kolegiální přístup patří Mgr. Marku Dospělovi. Petru Regalátovi Benešovi, Th.D. děkuji za ochotnou pomoc při práci s italskými prameny a za odborné konzultace spojené s poskytnutím materiálů ke studiu dějin františkánů. Dále děkuji Mgr. Mladě Mikulicové, Ph.D. za ochotný překlad arabských pramenů a Mgr. Lence Martínkové, Ph.D. za pomoc při překladu pramenů latinských. Za usnadnění studia děkuji PhDr. Heleně Hálové, ředitelce SOkA Jindřichův Hradec a jejím kolegům. Dík patří rovněž mé rodině a přátelům, kteří se na vzniku práce podíleli.

OBSAH

ÚVOD	3
1. HISTORICKÝ RÁMEC	13
1.1. SVATOVÁCLAVSKÁ PROVINCE ŘÁDU MENŠÍCH BRATŘÍ A MISIJNÍ PŮSOBENÍ JEJÍCH ČLENŮ V EGYPTĚ A V ETIOPII	14
1.1.1. <i>Svatováclavská provincie Řádu menších bratří</i>	14
1.1.2. <i>Františkánská misie v Egyptě</i>	17
1.1.3. <i>Františkánská misie v Etiopii</i>	22
1.1.4. <i>Zahraniční misie františkánů z českých zemí</i>	25
1.2. EGYPT DRUHÉ POLOVINY 18. STOLETÍ	27
1.2.1. <i>Hlavní události politických dějin a egyptská společnost osmanské doby</i>	27
1.2.2. <i>Francouzská invaze do Egypta</i>	31
1.2.3. <i>Náboženské poměry v Egyptě</i>	34
2. KURZE LEBENS- UND REISEBESCHREIBUNG	37
2.1. FORMÁLNÍ POPIS RUKOPISU	37
2.2. OBSAHOVÝ POPIS RUKOPISU	40
2.3. OSUDY RUKOPISU A JEHO DOSAVADNÍ PUBLIKACE	45
3. ŽIVOT A CESTY PATERA CHRISTIANA KYRILLA SCHNEIDERA	47
3.1. MLÁDÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH	48
3.2. NA CESTĚ K MISIJNÍMU PŮSOBENÍ	51
3.3. MISIONÁŘEM V EGYPTĚ	53
3.4. POKUS O OBNOVENÍ ETIOPSKÉ MISIE	56
3.5. ŽIVOT V MISIÍCH A PŘEVZETÍ ÚŘADU PREFEKTA	65
3.6. NÁVRAT DO VLASTI BĚHEM FRANCOUZSKÉ INVAZE EGYPTA	73
3.7. POSLEDNÍ LÉTA	80
4. REISE VON CAIRO NACH ALEXANDRIEN	83
4.1. EDIČNÍ ZÁSADY	83
4.2. CESTA Z KÁHIRY DO ALEXANDRIE	84

4.3. REISE VON CAIRO NACH ALEXANDRIEN	88
ZÁVĚR.....	93
SEZNAM ZKRATEK	95
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	96
SEZNAM PŘÍLOH	105
PŘÍLOHY	

Úvod

Zámořská misijní aktivita potridentské římskokatolické církve pozbyla v 18. století vlivem politického i náboženského vývoje na své intenzitě. V českých zemích nastoupil fenomén misijního působení mezi nevěřícími s více než stoletým zpožděním. V pobělohorské době byly hlavním úkolem domácí církve vnitřní misie mezi heretiky a upevňování katolické víry. Teprve stabilní a silná církev druhé poloviny 17. století vytvářela potřebné zázemí pro zrod touhy hlásat evangelium národům celého světa. Vrcholný rozkvět zámořského misijního působení zaznamenaly proto české země teprve na sklonku 17. a v 18. století.

Osobnosti misionářů představovaly díky svému dlouhodobému pobytu v určených destinacích a úzkým kontaktům k domorodému obyvatelstvu specifickou spojnici českých zemí se vzdálenými oblastmi.¹ Jejich rozsáhlá písemná pozůstalost v podobě cestovních deníků, itinerářů, pečlivě strukturovaných cestopisů, či osobní korespondence nabízí jedinečnou reflexi dalekých krajů a je bohatým zdrojem poznání nejen o vzdálených kulturách, ale také o samotných autorech, jejich myšlenkových vzorcích, představách a předsudcích, s jakými duchovní z různých společenských vrstev a rozličných stupňů vzdělání do misí přicházeli. Přes svou jedinečnou výpovědní hodnotu zůstávají autografy misionářů 18. století, stejně jako jejich autoři, v české historiografii pouze nepatrně probádanou oblastí. První práce věnované českým, moravským a slezským misionářům jsou dílem katolických spisovatelů a jejich pastorační až hagiografický ráz převažuje nad historickou materií.² Souhrnné publikace

¹ Zamyšlení nad zvláštní zprostředkovatelskou úlohou misionářů nabízí Marek DOSPĚL, *Františkáni jako specifická spojnice mezi českými zeměmi a východním Středomořím v 17. a 18. století*, in: Petr CHARVÁT – Petra MAŘÍKOVÁ - VLČKOVÁ (edd.), *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a novověku*, Praha (v tisku). Za laskavé poskytnutí rukopisu děkuji Mgr. M. Dospělovi.

² Jedná se především o díla řádových historiků či spisovatelů, kteří objevovali a oslavovali své řeholní předchůdce. V českých zemích se na zahraničních misích podíleli především duchovní z řad jezuitů, františkánů a v menší míře rovněž dominikánů. Nejvíce pozornosti bylo věnováno misionářům jezuitským. Ze starších řádových autorů k jezuitským misím z českých zemí např. Josef VRAŠTIL, *Účast staré české provincie Tovaryšstva Ježíšova na zámořských misích*, Zprávy české provincie T. J. 1927, 2, s. 30-33 a TÝŽ, *Seznam zámořských missionářů staré české provincie Tovaryšstva Ježíšova*, Zprávy české provincie T. J. 1934, 1, s. 7-10; Matěj PROCHÁZKA, *Missie jezuitské vůbec a missie P. Aug. Strobacha z T. J.: zvlášť*, Brno 1886; nejnověji k misím pak i Markéta KRÍŽOVÁ, *Ideální město v divočině. Misijní projekty Tovaryšstva Ježíšova a obnovené Jednoty bratrské v koloniální Americe*, Praha 2007.

Bližší pozornost bude věnována pouze misím františkánským, a to níže na stranách 7-10 v části Úvodu nazvané *Obraz Christiana Schneidera a jeho díla v literatuře*.

k dějinám misijního působení duchovních z českých zemí podávají celkový přehled vývoje misijní činnosti v kontextu církevních i českých dějin. Osobnostem misionářů a jejich písemné pozůstalosti se však věnují jen okrajově v podobě medailonků vybraných duchovních a ukázek z jejich manuskriptů.³

Předkládaná diplomová práce nabízí formální a obsahové představení doposud téměř neznámého autografu *Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen von Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz*⁴ s připojením poznámek k filologickému a žánrovému rozboru textu. Na základě analýzy autobiografických rukopisných údajů a písemností z pozůstalosti jeho autora byla vypracována narativní biografie osobnosti misionáře, patera Christiana Kyrilla Schneidera OFM⁵ (1742-1824). Spektrum pramenného materiálu a literatury nebylo však při tvorbě biografie zdaleka vyčerpáno a práce si neklade nárok na úplnost. Částečné ediční zpracování jedné z kapitol manuskriptu má poskytnout exkurz do poutavého a osobitého stylu ego dokumentu memoárového charakteru, jehož rozličné funkce zřetelně převažují nad cestopisným obsahem.⁶ Celá práce je zasazena do širšího kontextu dějin františkánské misijní prefektury pro Achmím, Mokku a Sokotru,⁷ vývoje Svatováclavské provincie Řádu menších bratří svatého Františka, organizace katolických misíí a historicko-kulturního obrazu Egypta druhé poloviny 18. století.

³ František X. VILHUM, *Čeští misionáři v Egyptě a Habeši*, Praha 1946; TÝŽ, *Hrdinové vědy a víry*, Olomouc 1947; Zdeněk KALISTA, *Cesty ve znamení kříže*, Praha 1947³; TÝŽ, *České baroko*, Praha 1941; TÝŽ, *Čechové, kteří tvořili dějiny*, Praha 2009³; Rudolf GRULICH, *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*. Königstein/Ts. 1981; Jaroslav NĚMEC, *Vybrané kapitoly z dějin evangelizace světa I-III*, Olomouc 1991 a Jiřina KUBÍKOVÁ, *Křesťanské misie v 16. a 18. století*, Brno 2001.

⁴ Sběrka rukopisů a starých tisků Státního okresního archivu Jindřichův Hradec, *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen von Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz*, sign. I/7.

⁵ Zkratka OFM je označením Řádu menších bratří – františkánů (Ordo fratrum minorum).

⁶ Podrobná analýza autografu je uvedena v kapitole 2.1. *Formální popis rukopisu*.

⁷ Egyptská misijní prefektura františkánů reformátů prodělala od svého založení roku 1630 řadu organizačních změn. Na misii pro Achmím, Mokku a Sokotru byla předefinována roku 1719 a spojovala tak oblast Horního Egypta (nazývanou podle nejstarší františkánské misie ve městě Achmím) s jižními rudomořskými oblastmi a pobřežními oblastmi Rohu Afriky. Egyptským františkánům bylo zároveň svěřeno misijní působení v Habeši, kam se bratři bez větších úspěchů snažili v 17. a 18. století proniknout.

Hodnocení základní literatury a pramenů

Z rozsáhlého souboru literatury a pramenů tvořícího základ pro předkládanou práci bude v následující kapitole věnována pozornost pouze podkladům tematickým, tedy pojednávajícím o Christianu Schneiderovi, o jeho díle a o působení řádu františkánů v českých zemích. Další literatura bude uvedena v příslušných kapitolách.

Písemné prameny k osobě Christiana Schneidera

Doposud známé písemné prameny vztahující se k Christianu Schneiderovi shrnuje ve své studii *Františkáni Římař, Prutký a Schneider*⁸ egyptolog Marek Dospěl, který se zasloužil o obnovení zájmu českých historiků o tuto pozoruhodnou osobnost a její literární pozůstalost. Ve své práci poukazuje na rukopisné prameny tří českých misionářů 18. století, členů františkánského řádu, kteří prožili významnou část života v Egyptě, Habeši a přilehlých oblastech Blízkého východu. O svém misijním působení zanechali rozsáhlé písemné svědectví, jehož cílem bylo nejen zprostředkování poznatků o těchto dalekých zemích, ale také vylíčení vlastních zážitků a zkušeností nasbíraných během jejich mnohaletého pobytu zde. Vedle pramenů osobní povahy⁹ jsou k dispozici

⁸ Marek DOSPĚL, *Františkáni Římař, Prutký a Schneider – zdroje a možnosti interpretace jejich zpráv (nejen) o Egyptě 18. století*, Pražské egyptologické studie 3, Praha 2004, s. 25-37.

⁹ Cestopisy a deníky výše zmíněných františkánů jsou uloženy v knihovně Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří a ve fondech Strahovské knihovny. Jedná se o:

Knihovna Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří, Praha, *Itinerarium missionum apostolicarum Orientalium Ægypti, Æthiopiæ seu Abissiniæ aliarumque regionum adjacentium manu propria conscriptum a R. P. Jacobo Ržimarž de Cremsirio ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum)* [...], sign. Re 13. Římařovo Itinerarium o rozsahu 394 folií kvartového formátu má charakter deníkových zápisků pokrývajících léta 1711-1726, jež jsou doplněny tematickými dodatky přesahujícími uvedený chronologický rámeček.

Strahovská knihovna, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, *R. P. Jacobi Ržimarž a Cremsirio, ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum), provinciæ Bohemiæ alumni, regnorum Ægypti, Abyssiniæ et provinciarum adjacentium missionariorum præfecti et vicarii apostolici etc. Diurnalia (ab anno 1725 usque ad A. 1752 inclusive) cum quibusdam itinerariis et visitationibus canonicis*, sign. DE IV 5. *Diurnalia* pokrývající léta 1725-1752 chronologicky navazují na *Itinerarium*. Závěrem jsou opět připojeny dodatky vzniklé v průběhu Římařových vizitačních cest v období jeho prefektury egyptské misie. Rozsah rukopisu je 332 folií osmerkového formátu.

Knihovna Českomoravské provincie sv. Václava řádu menších bratří, Praha, *R. P. Remedii Prutký, ord(inis) minor(um) S. P. Francisci reform(atorum), provinciæ Bohemiæ S. Wenceslai, d(ucis) et m(artyris), alumni, per plures annos Ægypti, Abyssiniæ seu Æthiopiæ aliarumque regionum adjacentium, deinde etiam Magnæ Russiæ missionarii apostolici Itinerarium [...]* propria manu conscripsit et in duas partes divisit, cum adjunctis sedecim tabulis, sign. Re 14. Prutkého Itinerarium čítající 485 folií kvartového formátu pokrývá jeho misijní působení a cesty mezi lety 1750-1770. Jako jediný z autografů zmíněných misionářů byl již edičně zpracován: srov. Josef FÖRSTER (ed.), *Remedius Prutký, O Egyptě, Arabii, Palestině a Galileji I*, Praha 2009 a Marek DOSPĚL (ed.), *Remedius Prutký OFM, De Abyssinia et Indiis Orientalibus*, Praha (v tisku). Za laskavé poskytnutí rukopisu děkuji Mgr. M. Dospělovi.

rozmanité prameny úřední, jejichž studium umožní proniknout hlouběji do problematiky misijní organizace. Pro komplexní uchopení daného tématu nelze opomenout ani fondy káhirských a římských archivů, kde je možné očekávat další cenná svědectví včetně např. souborů korespondence a misionářských relací.¹⁰

Schneiderův latinský manuskript *Annotationes in Aegyptum* (dále *Annotationes*), vzniklý údajně „*jak pro svou vlastní potřebu tak i pro lepší obeznámenost svých následovníků s Egyptem*“,¹¹ čítá 276 stran a obsahuje 7 obrazových příloh. Sepsán byl ještě za misionářova pobytu v Egyptě, tedy do roku 1799. Odtud se spolu se svým autorem dostal do Jindřichova Hradce, kde zůstal zřejmě až do zrušení kláštera na počátku padesátých let 20. století.¹² Po konfiskaci církevního majetku přešel rukopis do sbírek Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích,¹³ kde jej našel Marek Dospěl.¹⁴ Kniha dělená do tří částí se zabývá popisem Egypta – jeho zeměpisem, místopisem, archeologickými a architektonickými památkami, živou přírodou, zemědělstvím, řemesly, reáliemi, náboženstvím, ale také novodobými egyptskými dějinami a politickými událostmi. Výstavba díla je tedy pevná a jeho látka dovedně utříděná. Velmi hodnotnou je v této souvislosti mnohaletá zkušenost autora s popisovanou zemí a jeho nezaujatý popis soudobých politických událostí.¹⁵

Druhým rozsáhlým rukopisným Schneiderovým dílem je jeho německé *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen von Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz* (dále *Beschreibung*). Formální i obsahový popis autografu, stejně jako vylíčení jeho osudů, je podrobněji uveden v kapitole 2. *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung*.

¹⁰ Srov. M. DOSPĚL, *Františkáni Římař, Prutký a Schneider*, s. 34.

¹¹ Citováno dle manuskriptu *Annotationes in Aegyptum*, překlad srov. Marek DOSPĚL, *Nově nalezené Poznámky o Egyptu z pera českého františkána P. Christiana Schneidera (1742-1824)*, Akta Fakulty filozofické Západočeské univerzity, Plzeň (v tisku). Za laskavé poskytnutí rukopisu děkuji Mgr. M. Dospělovi.

¹² Přestože se latinský autograf zřejmě nacházel v knihovně jindřichohradeckého kláštera, neznal jej žádný z historiků zabývajících se Schneiderem, kteří proto *Annotationes* považovali za nezachované a jeho existenci dokládali jen na základě poznámky v úvodu k *Beschreibung*, kde se o něm zmínil sám Schneider.

¹³ Nachází se v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích, v Oddělení rukopisů a starých tisků ve Zlaté Koruně, pod signaturou 1 JH 9.

¹⁴ Na objev *Annotationes* upozornil Dospěl v roce 2004 ve své studii *Františkáni Římař, Prutký a Schneider a zároveň o něm referoval na mezinárodní konferenci *Egypt and Austria*, srov. Marek DOSPĚL, *The Eighteenth Century Franciscan Missionaries of the Czech Crown Lands and Their First-Hand Accounts of Levant, Egypt and Ethiopia in the Perspective of the So-Called Orientalism*, in: Johanna HOLAUBEK - Hana NAVRÁTILOVÁ (edd.), *Egypt and Austria, I. Proceedings of the Symposium (31/8 to 2/9 2004) at the Czech Institute of Egyptology, Prague 2005*, s. 31–42.*

¹⁵ Srov. M. DOSPĚL, *Nově nalezené Poznámky*.

Známé jsou dále dva nepůvodní Schneiderovy rukopisy, záznamy přednášek z morální a systematické teologie z dob jeho studia v Olomouci.¹⁶ Jejich popis poskytuje ve svém díle *Soupis rukopisů a starých tisků* Bohumil Ryba.¹⁷

Poslední v současné době dostupné Schneiderovy písemnosti jsou dokumenty o celkovém rozsahu 36 číslovaných folií uložené ve fondu Řádu františkánů v Národním archivu v Praze.¹⁸ Nachází se zde jak úřední potvrzení, dekrety, nařízení či cestovní doklady, tak také misionářovy poznámky, jazykové překlady a osobní korespondence. Tyto dokumenty jsou ve většině přesně datovány a obsahují odkazy na konkrétní události Schneiderova života. Jsou proto, vedle přímých autobiografických dat, katalogů bratří, schematismů, pamětí a kronik jednotlivých konventů,¹⁹ hlavním zdrojem biografických údajů pro předkládanou práci.²⁰

Obraz Christiana Schneidera a jeho díla v literatuře

Osobnost Christiana Schneidera a jeho literární pozůstalost zůstaly stranou zájmu o katolické misionáře 18. století z českých zemí, dominujícího především v první polovině 20. století. Ve svém díle jej zcela opomíjí historici Zdeněk Kalista²¹ i Jiřina Kubíková,²² ale také autoři zabývající se působením františkánů v Egyptě a Etiopii Jáchym Procházka,²³ František Xaver Vilhum,²⁴ Karel Petráček,²⁵ Heribert Holzapfel²⁶

¹⁶ Oddělení rukopisů a starých tisků Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích, Zlatá Koruna, *Compendium seu Collectio Universae Theologiae Dogmaticae* [...], sign. 1 JH 26 a TAMTÉŽ, *Compendium seu Collectio Universae Theologiae Moralis* [...], sign. 1 JH 32.

¹⁷ Bohumil RYBA, *Soupisy rukopisů a starých tisků z fondu Státní vědecké knihovny v Českých Budějovicích* III, České Budějovice 1985, s. 271-272 a s. 277-280.

¹⁸ Národní archiv, fond Řád františkánů, karton č. 65, inv. č. 2115. Historický archiv Svatováclavské provincie byl řádu františkánů odcizen z pražského konventu Panny Marie Sněžné v rámci internace řeholníků a zabavení řádového majetku Československým státem v dubnu 1950. V současné době patří archiválie opět františkánské provincii, na základě vzájemné dohody zůstávají však uloženy v archivní budově prvního oddělení Národního archivu v ulici Milady Horákové v Praze.

¹⁹ Místo uložení rovněž Národní archiv, fond Řád františkánů.

²⁰ Soupis těchto dokumentů a jejich stručná charakteristika viz Příloha č. 1.

²¹ Z. KALISTA, *Cesty*; TÝŽ, *České baroko* a TÝŽ, *Čechové*.

²² J. KUBÍKOVÁ, *Křesťanské misie*.

²³ Jáchym PROCHÁZKA, *Čeští františkáni v Habeši*, Praha 1937.

²⁴ F. X. VILHUM, *Čeští misionáři* a TÝŽ, *Hrdinové*.

²⁵ Karel PETRÁČEK, *Český přínos k poznání Ethiopiů a jejich země*, Československá etnografie 6/1, 1958, s. 55-68 a TÝŽ, *Handschriften zur Kenntnis Ägyptens und Abessinien im 18. Jhdt. aus der Bibliotheca Pragensis in Conventu Fratrum S. Francisci Reformatorem S. Mariae ad Nives*, Archiv orientální 23, 1955, s. 90-98.

²⁶ Heribert HOLZAPFEL, *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens*, Freiburg im Breisgau 1909.

či Ivan Hrbek.²⁷ V již tak nepočtené literatuře vztahující se k Schneiderovi se nachází jen několik původních prací, obsahujících však mnohé faktografické nepřesnosti. Ostatní autoři nejenže z těchto děl chybné údaje přejali, ale ve většině případů se sami dopustili dalších pochybení.

První zmínku o Schneiderovi publikoval ještě za jeho života Vigilius Greiderer,²⁸ který jej uvádí jako misionáře v Horním Egyptě. Stručný popis neúspěšného pokusu o znovuoobnovení misie v Etiopii podávají řádoví historici Leonhard Lemmens²⁹ a Alexius Benigar.³⁰ Zajímavým zdrojem dobových dokumentů k etiopské misii je ediční dílo pramenů Kongregace pro šíření víry od Camilla Beccariho, kde ve XIV. svazku této řady otiskuje materiály vztahující se ke Schneiderovi jakožto k prefektu egyptské misie.³¹

Původních prací vzniklých na základě studia Schneiderových autografů existuje jen nepatrné množství. Německý rukopis *Beschreibung* znal Franz Fischbacher,³² který jej objevil během let prožitých v Jindřichově Hradci. Ve své eseji uvádí stručný popis života misionáře³³ a jeho osudy až do smrti roku 1824. Přitom se však dopustil zcela zřejmých faktografických pochybení.³⁴ Pravděpodobnou příčinou vzniku těchto chyb se zdá být autorova nepozornost při četbě ne zcela přehledných pasáží rukopisu a neúmyslná záměna letopočtů. Závěrem se Fischbacher zmiňuje o existenci latinského autografu, který se podle jeho slov nachází v misionářově pozůstalosti a jehož četba „by

²⁷ Ivan HRBEK, *Dějiny Afriky II*, Praha 1966.

²⁸ Vigilius GREIDERER, *Germania franciscana seu chronicon geographo-historicum ordinis S.P. Francisci in Germania I*, Oeniponte 1777, s. 762 – použito v digitální podobě http://books.google.cz/books?id=iTwFEAoRjoQC&printsec=frontcover&dq=greiderer+germania+franciscana&hl=cs&ei=75_3TeKgIonTsgbLr9CKCQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCoQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false, 10. 3. 2011.

²⁹ Leonhard LEMMENS, *Geschichte der Franziskanermissionen*, Münster 1929, s. 186.

³⁰ Alexius BENIGAR, *Aethiopia*, in: *Historia missionum ordinis fratrum minorum, II (Africa)*, Roma 1967, s. 119-134.

³¹ Camillo BECCARI, *Rerum Aethiopicarum scriptores occidentales inediti a saeculo XVI ad XIX*, vol. XIV, Bruxelles 1969, s. 449, s. 455, s. 459 a s. 463-465.

³² Franz FISCHBACHER, *Erinnerungsblatt an den zu Neuhaus in Böhmen verstorbenen Franziskaner-Mönch und Missionär im Morgenlande P. Christian Schneider*, Libussa 10, 1851, s. 434-438.

³³ Biografie se stejně jako u dalších autorů zakládá na autobiografických údajích, jež zaznamenal Schneider v poznámce k německému rukopisu - viz Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. XI-XII.

³⁴ Srov. F. FISCHBACHER, *Erinnerungsblatt*, s. 436-437. Uvádí zde např., že Schneider při své neúspěšné cestě do Habeše pobýval přes 10 let, od 21. července 1777 až do roku 1789, v Mokce. Ve skutečnosti připulili misionáři do Mokky až o rok později, 21. července 1778, a na zpáteční cestu se vypravili již po osmi měsících marného čekání na dopis z Gondaru. Zpět do Egypta se vrátili v červnu roku 1779.

neměla být nezajímavou.“³⁵ Zdroje své práce autor bohužel přesně nezmiňuje, což nedovoluje učinit závěr, zda sám znal Schneiderovu pozůstalost včetně jeho *Annotationes*, či se o nich dozvěděl z předmluvy německého manuskriptu,³⁶ nebo z úst další osoby.

S německým autografem pracoval rovněž jihočeský historik Jan Muk, který jej našel v profesorské knihovně jindřichohradeckého gymnázia. Na svůj objev poprvé upozornil v týdeníku *Ohlas od Nežárky* roku 1933.³⁷ V následujících letech publikoval sérii článků,³⁸ v nichž uvádí Schneiderovu biografii, odkazuje se přitom opět na údaje obsažené v poznámce k *Beschreibung*,³⁹ dále pak popisuje obsah rukopisu následovaný výčtem jednotlivých kapitol, případně „pro zajímavost“ připojuje přeložené ukázky z původního misionářova textu. Přestože byl J. Muk s německým manuskriptem zřejmě velmi dobře obeznámen, podrobnější údaje nepublikoval. Muk se zasloužil rovněž o zveřejnění *Zápisů rodiny Sudovy*,⁴⁰ ve kterých se nachází zmínka o Schneiderovi z pera jeho současníků.⁴¹ Zde je „Pater Kristian“ povšimnut jako „františkán, co byl v Jerusalemě, Betlemě a Egyptě v té svaté zemi skrze 16 let, byl stár 86 let... a měl funus k sv. Trojici.“ Mylně je však uvedena délka jeho misijního působení, stejně jako jeho věk.

V současné době se studiem Christiana Schneidera a jeho rukopisů zabývá historik Marek Dospěl. Ve své studii *Františkáni Římař, Prutký a Schneider*,⁴² která vznikla v rámci heuristických příprav k edici latinského cestopisu Schneiderova

³⁵ Srov. F. FISCHBACHER, *Erinnerungsblatt*, s. 438: „In seinem Nachlasse befand sich auch ein von ihm verfaßtes lateinisches Manuskript über Egypten; aus dem Auszüge wol nicht uninteressant sein dürften.“

³⁶ Srov. Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung*, I, s. IX: „Eine kurze Lebens- und Reisebeschreibung von 30 Jahren, in welchen ich in denen orientalischen Ländereyen theils herumreißte, theils Jahrlänge aufhielt zu beschreiben, um desto mehr, weil ich in meinem lateinischem Manuskript, in welchem ich Egypten beschrieben, von meinen Reisen keine Meldung machte.“ Ostatní autoři latinský rukopis již neznali a jeho existenci zmiňují jen na základě této předmluvy.

³⁷ Jan MUK, *Z rukopisů profesorské knihovny jindřichohradeckého gymnasia*, *Ohlas od Nežárky* 63, 1933, č. 23, s. 6; č. 24, s. 5-6 a č. 25, s. 6-7.

³⁸ Jan MUK, *Neznámý český cestovatel po Orientě z napoleonské doby*, *Širým světem* 12, č. 9, 1935, s. 510-512; TÝŽ, *Habeš a její líčení českého misionáře z r. 1778*, *Národní listy* 75, 25. 7. 1935, s. 4; TÝŽ, *Neznámý český cestovatel – misionář p. Kristian Schneider (1742-1824)*, *Sborník československé společnosti zeměpisné* 42, 1936, s. 129-131 a TÝŽ, *Život v Jindřichově Hradci před 100 lety*, *Jindřichův Hradec* 1939, s. 104-107.

³⁹ Autobiografické údaje o Schneiderovi přijímá Muk s povzdechem, „že snad nic jiného nelze zjistiti než to, co prozrazuje o sobě v předmluvě a úvodu ve vlastním vypravování tohoto cestopisu.“ Srov. J. MUK, *Neznámý český cestovatel – misionář p. Kristian Schneider*, s. 10.

⁴⁰ *Zápisky rodiny Sudovy o Jindřichově Hradci v letech 1773-1862* otiskoval J. Muk v *Ohlase od Nežárky* ve 30. letech 20. století.

⁴¹ Jan MUK, *Zápisky rodiny Sudovy o Jindřichově Hradci v letech 1773-1862*, *Ohlas od Nežárky* 63, 27. 1. 1933, s. 1.

⁴² M. DOSPĚL, *Františkáni Římař, Prutký a Schneider*, s. 25-37.

předchůdce Prutkého,⁴³ podal přehled písemných pramenů zmíněných misionářů a uvedl místo jejich uložení.⁴⁴ V následujících studiích⁴⁵ se orientoval na latinský rukopis, jehož ediční zpracování v době vzniku této diplomové práce připravuje, a *Beschreibung* používal jen jako zdroj biografických údajů.

Mezi nepočtené práce nepůvodní, jejichž autoři Schneidera zmiňují, patří syntéza Rudolfa Grulichy zabývající se přínosem českých zemí k misiím 17. a 18. století.⁴⁶ Dále pak diplomová práce Jindřišky Pákové⁴⁷ porovnávající díla Římaře a Prutkého a cestopisná antologie Josefa Kunskeho.⁴⁸

Schneidera znali rovněž tvůrci naučných a biografických slovníků. Jejich nepůvodní, chybami protkaná hesla se otiskla do práce výše zmíněných autorů. Z tohoto důvodu, přestože se nejedná o relevantní literaturu, bude uveden jejich výčet se stručným komentářem.

Z Fischbacherovy eseje čerpal Antonín Rybička, tvůrce hesla o Schneiderovi do *Slovníku naučného*⁴⁹ a autor hesla uvedeného v *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*.⁵⁰ Jan Muk se stal zdrojem pro přehled cestovatelů a geografů ediční řady *Kdo byl kdo*.⁵¹ Obsahově přesnější a o údaje o Schneiderově životě po návratu do vlasti obohacené příspěvky obsahují díla soudobých rakouských autorů.⁵²

Františkáni v českých zemích

Literatura vztahující se k dějinám observantské větve řádu bratří sv. Františka je stejně jako výše uvedená bibliografie k osobnosti Christiana Schneidera nepočtená. Ucelený vhled do života františkánského řádu poskytuje ve své *Encyklopedii řádů*,

⁴³ M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*.

⁴⁴ Poprvé je tak v literatuře uvedeno nejenom *Beschreibung*, o jehož uložení od dob Mukových nebylo nic známo, ale také latinský rukopis *Annotationes*.

⁴⁵ M. DOSPĚL, *Františkáni jako specifická spojnice* a TÝŽ, *Nově nalezené Poznámky*.

⁴⁶ R. GRULICH, *Der Beitrag*, s. 145-146.

⁴⁷ Jindřiška PÁKOVÁ, *Rukopisné památky české proveniencce k poznání zemí severovýchodní Afriky v 18. a 19. století*, Praha 1984 (diplomová práce FF UK – vedená K. Petráčkem), s. 36-39.

⁴⁸ Josef KUNSKÝ, *Čeští cestovatelé I*, Praha 1961, s. 290–291.

⁴⁹ *Slovník naučný*, VIII (S-Szyttler), Praha 1870, s. 339.

⁵⁰ *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750–1850 im Kaiserstaate und seinen Kronländern gelebt haben*, sv. 31, Wien 1876, s. 13-14.

⁵¹ Jiří MARTÍNEK – Miloslav MARTÍNEK, *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové*, Praha 1998, s. 377.

⁵² *Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950*, Wien 1999,² s. 372-373 a *Biographisches Lexikon zur Geschichte der Böhmisches Länder*, sv. III (N – Sch), München 2000, s. 709.

kongregací a řeholních společností Milan Michael Buben.⁵³ Pasáže věnované menším bratřím obsahují rovněž díla církevních historiků zabývajících se dějinami římskokatolické církve v českých zemích, např. Františka Xavera Kryštůfka,⁵⁴ Zikmunda Wintera,⁵⁵ Jaroslava Němce,⁵⁶ Jaroslava Kadlece⁵⁷ a Václava Medka.⁵⁸ Základní údaje o františkánech jsou dále uvedeny v publikaci *Řeholní život v českých zemích* shrnující řeholní řády a kongregace působící v současnosti v České republice.⁵⁹

Práce k obecným dějinám českomoravské františkánské provincie jsou dílem soudobého dějepisce. Monografii zabývající se řádem menších bratří na přelomu středověku a novověku sepsal historik a filosof Petr Hlaváček,⁶⁰ dějinám 17. a 18. století věnoval svou disertační práci Martin Elbel.⁶¹ Celkový přehled o českých františkánech v průřezu dějinami poskytuje rovněž dílo řádového autora Petra Alkantary Houšky.⁶²

U příležitosti oslav 400. výročí příchodu bratří františkánů do kláštera Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském byla v roce 2004 uspořádána výstava *Historia Franciscana*,⁶³ jež dala vzniknout stejnojmennému historickému sborníku. Prvním dílem této řady je katalog výstavy, popisující více než 100 rozličných exponátů z rozmezí let 1347-2004.⁶⁴ Následující dva sborníky obsahují odborné studie vztahující se k dějinám františkánů nejenom z českých zemí.⁶⁵

⁵³ Milan Michael BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích III/I. Žebravé řády*, Praha 2006, s. 227-346.

⁵⁴ František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím Koruny české*, Praha 1898, s. 153-179, s. 267-269, s. 332-335 a s. 391-392.

⁵⁵ Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách*, II, Praha 1896, s. 689, s. 696-698 a s. 711-713.

⁵⁶ Jaroslav NĚMEC, *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*, Řím 1988, s. 24, s. 30-36, s. 41, s. 45-47, s. 51, s. 56, s. 67-69, s. 70-71, s. 77 a s. 85.

⁵⁷ Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin I*, Řím 1987, s. 306-307 a TÝŽ, *Přehled českých církevních dějin II*, Řím 1987, s. 68-69.

⁵⁸ Václav MEDEK, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982, s. 162 a s. 339-340.

⁵⁹ Mirjam HRUDNÍKOVÁ (ed.), *Řeholní život v českých zemích. Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*, Kostelní Vydří 1997, s. 63-67.

⁶⁰ Petr HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005.

⁶¹ Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2001.

⁶² Petr Alcantara HOUŠKA, *České františkánství*, Praha 1996.²

⁶³ Výstava se konala od 28. 9. do 13. 11. 2004 v ambitech kláštera Panny Marie Sněžné v Praze.

⁶⁴ *Historia Franciscana. Katalog výstavy pořádané k 400. výročí příchodu bratří františkánů do kláštera Panny Marie Sněžné v Praze (1604-2004)*, edd. Petr Regalát BENEŠ a kol., Praha 2004.

⁶⁵ *Historia Franciscana II. Kapitoly z dějin české františkánské provincie sv. Václava u příležitosti 300. výročí úmrtí provinčního ministra a významného učence Bernarda Sanniga († 1704) a 400. výročí příchodu františkánů k Panně Marii Sněžné v Praze (1604)*, edd. Petr Regalát BENEŠ – Petr HLAVÁČEK, Kostelní Vydří 2005 a *Historia Franciscana III. Františkánství v kontaktech s jiným a cizím*, edd. Petr Regalát BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Ctirad Václav POSPÍŠIL, Praha 2009.

Více zájmu bylo, rovněž po stránce literární, věnováno významným osobnostem řádu, tedy svatému Janu Kapistránovi,⁶⁶ který přivedl observanty do českých zemí, a čtrnácti pražským mučedníkům zavražděným roku 1611 v pražském klášteře Panny Marie Sněžné.⁶⁷

Dějiny jednotlivých františkánských konventů popisují encyklopedie českých, moravských a slezských klášterů⁶⁸ a dílo řádových historiků Bonaventury Wilhelma a Klemense Minaříka.⁶⁹ Z četných publikací věnujících se jednotlivým řádovým domům jsou dále uvedeny práce zabývající se konventem svaté Kateřiny v Jindřichově Hradci, kde Christian Schneider prožil poslední léta svého života a kde vznikl jeho autograf *Beschreibung*. Historií této františkánské komunity se zabývali Coelestin Frič,⁷⁰ Jeronym Solař,⁷¹ Florian Ferdinand Březina⁷² a Rudolf Prokop.⁷³ Menší bratry zmiňují ve svých dějinách města Jindřichova Hradce rovněž František Teplý⁷⁴ a Luděk Jirásko.⁷⁵

⁶⁶ Mezi autory zabývající se sv. Janem Kapistránem patří: František VALOUCH, *Životopis svatého Jana Kapistrána*, Brno 1858; Georg VOIGT, *Johannes von Capistrano, ein Heiliger des XV. Jahrhunderts*, Historische Zeitschrift 10, 1863, s. 19-96; Zdeněk NEJEDLÝ, *Česká missie Jana Kapistrána*, Časopis muzea Království českého 74, 1900, s. 57-72, s. 220-242, s. 334-352 a s. 447-464; Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy VI*, Praha 1885, s. 216-227, s. 236, s. 248-249, s. 257-258, s. 260-263 a s. 269-273 a Petr Regalát BENEŠ, *Svatý Jan Kapistrán a Brno*, Poutník, 2000, č. 9, s. 16-19; č. 10, s. 13-15 a č. 11, s. 16-18.

⁶⁷ V době vzniku této diplomové práce vrcholí beatifikační proces zmíněných čtrnácti pražských bratří. V blízké době se tedy dá očekávat nárůst jim věnované literatury. Stávající práce jsou následující: Klemens MINAŘÍK, *Čtrnácte ctihodných mučedníků pražských z řádu sv. Františka: ke třistaleté památce jejich smrti*, in: Dědictví sv. Jana Nepomuckého 2, 1911; TYŽ, *Pražští mučedníci*, Bratislava, 1991; Václav MEDEK, *Františkánští mučedníci z roku 1611*, in: Bohemia Sancta. Životopisy českých světců a přátel Božích, Praha 1989, s. 223-226 a Jiří Jan PECHAR – Zdirad J. K. ČECH, *Křížová cesta na památku Čtrnácti mučedníků pražských*, Kladno 2003.

⁶⁸ Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997 a Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

⁶⁹ Bonaventura WILHELM – Klemens MINAŘÍK, *Dějiny klášterů františkánských v Čechách a na Moravě*, Třebíč 1909-1910.

⁷⁰ Coelestin FRIČ, *Jindřichův Hradec*, Method, 8, 1882, s. 25-29.

⁷¹ Jeronym SOLAŘ, *Kláster Františkánů v Jindřichově Hradci*, Památky archeologické I, 1855, s. 334-335.

⁷² Florian Ferdinand BŘEZINA, *Stručná chronika kostela a kláštera františkánského v Jindřichově Hradci*, Jindřichův Hradec, b. r.

⁷³ Rudolf PROKOP, *Dějiny františkánského kláštera v Jindřichově Hradci*, in: Výroční zpráva Spolku přátel starého Jindřichova Hradce, Jindřichův Hradec, 1998, příloha.

⁷⁴ František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce II*, sv. II, Jindřichův Hradec 1932, s. 260-261.

⁷⁵ Luděk JIRÁSKO, *Jindřichův Hradec*, Praha 2007, s. 41-44.

1. Historický rámec

V kapitole *1.1. Svatováclavská provincie Řádu menších bratří a misijní působení jejích členů v Egyptě a v Etiopii* je věnována pozornost dějinným souvislostem spjatým se životem Christiana Schneidera a s jeho misijním působením. Nejprve je ve stručnosti vylíčen vývoj Českomoravské provincie menších bratří svatého Františka do josefínských reforem na konci 18. století. Pozadí františkánské misie v Egyptě je osvětleno s důrazem na okolnosti jejího vzniku, její organizační vývoj, průběh přípravy a vzdělávání budoucích misionářů, stejně jako na každodenní život bratří v misii a jejich pracovní činnost zde. Popis misijního působení v Etiopii je s ohledem na Schneiderův pokus o proniknutí do této země omezen na činnost františkánů reformátů v 17. a 18. století. Závěrem jsou uvedeny okolnosti zahraničního misijního působení bratří z českých zemí se zřetelem na oblasti Blízkého východu.

Kapitola *1.2. Egypt druhé poloviny 18. století* nabízí přehled hlavních politických událostí a vzhled do života egyptské společnosti v době pobytu Christiana Schneidera v této zemi. Samostatně je pojednáno o francouzské invazi do Egypta a o jejích mnohostranných důsledcích pro budoucí život Egyptanů. Následně je shrnut náboženský vývoj země na Nilu od příchodu křesťanství, a to s důrazem na poměry v období osmanské nadvlády.

1.1. Svatováclavská provincie Řádu menších bratří a misijní působení jejich členů v Egyptě a v Etiopii

1.1.1. Svatováclavská provincie Řádu menších bratří⁷⁶

*„Ve jménu Páně! Začíná život menších bratří:
Řehole a život menších bratří je:
zachovávat svaté evangelium našeho Pána Ježíše Krista životem v poslušnosti,
bez vlastnictví a v čistotě.“⁷⁷*

Těmito slovy uvozuje svatý František řeholi⁷⁸ řádu menších bratří a ve jménu tohoto ideálu prožívá nově vzniklé společenství rozkvět i v českých zemích. Minorité přišli do Čech kolem roku 1225⁷⁹ a již v roce 1253 vznikla samostatná česko-polská provincie. Její centrum se však počátkem 15. století přesunulo v důsledku husitských válek do Slezska.

Reformovanou observantskou větev řádu, známou též pod názvy františkáni, bosáci, diskalceáti či bernardini,⁸⁰ přivedl do českých zemí během svých misijních cest Jan Kapistrán.⁸¹ Následkem jeho působení došlo roku 1452 ke štěpení prvních observantských konventů a ke zřízení rakousko-česko-polského vikariátu ve Vídni. Samostatná česká provincie vznikla v roce 1469.

Přestože byla prvotní činnost františkánů zaměřena proti českým utrakvistům, působili bratři po usazení v zemi především mezi obyvatelstvem německým. Většina nově založených konventů se nacházela na Moravě a ve Slezsku, což vedlo v 16. století k značnému úpadku nově vzniklé provincie. Vedle morových epidemií, které

⁷⁶ Svatému Václavu byla provincie zasvěcena roku 1667.

⁷⁷ *Františkánské prameny. Spisy sv. Františka a sv. Kláry I*, Olomouc 2001, s. 51.

⁷⁸ Řehole (*Regula bullata*) sepsaná na základě potřeby jednotných životních pravidel pro rychle se rozšiřující společenství byla potvrzena papežem Honoriem III. roku 1223. Vychází z původní řehole (*Forma vitae/Regula primitiva*), kterou v letech 1209-1210 ústně schválil papež Innocenc III., a z jejího neschváleného přepracování (*Regula non bullata*) z roku 1221. Srov. Petr HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005, s. 17-18.

⁷⁹ První minoritský klášter byl založen v Praze při kostele svatého Jakuba jako odpověď na pozvání bratří do Čech Přemyslem Otakarem I. Srov. Jaroslav NĚMEC, *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*, Řím 1988, s. 16.

⁸⁰ Označení bernardini bylo rozšířeno na Moravě, ve Slezsku a v Polsku (podle svatého Bernardina Sienského).

⁸¹ Pověření k misijnímu působení mezi husity obdržel známý řádový kazatel Jan Kapistrán od papeže Mikuláše V. Během svých misijních cest započatých v letech 1451 a 1454 obrátil na katolickou víru přibližně 16 000 lidí. Srov. Milan Michael BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích III/I. Žebravé řády*, Praha 2006, s. 253-254.

decimovaly i řeholní domy, zasáhla observanty velmi silně německá reformace. Mezi lety 1524-1533 konvertovalo k luterství 114 bratří, ve většině německé národnosti. Roku 1570 se tak provincie se svými sedmnácti členy v pěti domech nacházela na pokraji zániku.

Pozvolné prosazování katolické reformace přineslo pomoc i českým františkánům. Ještě v 16. století byly za podpory katolické šlechty a zahraničních řádových misionářů obnoveny tři zaniklé konventy a další tři nové byly založeny. Roku 1603 vykonal vizitaci provincie, při níž se zasloužil o znovuoobnovení observantského kláštera v Praze,⁸² generální ministr řádu Francesco a Sosa. Výsledkem jeho diplomatických jednání byl zisk bývalého karmelitánského kláštera Panny Marie Sněžné na Novém Městě, kam bratři přišli zřejmě v roce 1604.⁸³

V následujících letech byl tento pražský klášter dějištěm pohnutých událostí. Již příchod františkánů do města vzbudil značnou nevoli majoritních nekatolíků. K prvnímu otevřenému konfliktu došlo roku 1609, kdy ozbrojená skupina vnikla do kostela, zpusťošila mariánský oltář a napadla řeholníky. O dva roky později, v polovině února 1611, byly během vpádu pasovských napadeny rozbouřenými Pražany katolické kláštery. V observantském konventu Panny Marie Sněžné byly následky tohoto celodenního drancování nejvážnější. Všech čtrnáct přítomných bratří mezinárodní komunity bylo zavražděno.⁸⁴ Klášter byl však obnoven zahraničními misionáři na podzim téhož roku.

I přes obtíže spojené s válečnými událostmi první poloviny 17. století začala františkánská provincie s prosazující se rekatolizací země vzkvétat. Na Moravě a ve Slezsku byly za podpory šlechty a měst obnovovány zaniklé středověké domy, v Čechách pod patronací šlechtických mecenášů byly zakládány a stavěny kláštery nové. Roku 1657 se v českých zemích nacházelo již patnáct konventů s 332 řeholníky.

Spolu s tímto viditelným kvantitativním rozvojem řádu probíhala paralelně také kvalitativní proměna duchovního života bratří. Od roku 1608, kdy do olomouckého

⁸² Františkáni byli vyhnáni z Prahy z konventu od svatého Ambrože roku 1483. Více k obtížné situaci řádu v hlavním městě viz Petr Regalát BENEŠ, *O trojím těžkém začínání františkánů observantů v Praze (1460-1468, 1482-1483, 1604-1611)*, in: *Historia Franciscana II. Kapitoly z dějin české františkánské provincie sv. Václava u příležitosti 300. výročí úmrtí provinčního ministra a významného učence Bernarda Sanniga († 1704) a 400. výročí příchodu františkánů k Panně Marii Sněžné v Praze (1604)*, edd. Petr Regalát BENEŠ – Petr HLAVÁČEK, *Kostelní Vydří* 2005, s. 66-104.

⁸³ V červenci 1604 byly zahájeny opravy zpusťošěného kláštera. Přesný rok příchodu bratří na toto místo není znám. Srov. P. R. BENEŠ, *O trojím těžkém začínání*, s. 92-93.

⁸⁴ Více o tzv. čtrnácti pražských mučednících viz literatura uvedená v části Úvodu *Františkáni v českých zemích*.

kláštera přišla komunita italských františkánů reformátů,⁸⁵ je možné sledovat snahy o prosazení této řádové reformy. Provinční kapituly pozvolna přijímaly reformovaná statuta pro jednotlivé řeholní domy a v září 1657 byla podána zpráva generální kapitule o provedené reformě provincie.

V první polovině 18. století se Svatováclavská provincie nacházela na vrcholu svého rozkvětu. Roku 1724 žilo více než 1 000 bratří v třiceti konventech a v jedné rezidenci a provincii byl generální kapitulou udělen čestný titul Alma & Magna Provincia. Roku 1738 bylo dokonce omezeno přijímání nových bratří.

Osmnácté století je rovněž obdobím, ve kterém vrcholí misijní činnost českých reformátů. Desítky bratří odcházely šířit víru na Balkán, do Malé Asie, do Ruska, do Číny, do Egypta, do Habeše a do Svaté země.⁸⁶

Ve čtyřicátých letech 18. století nastupuje dlouhé období postupné regrese. Války o rakouské dědictví přímo zasáhly některé moravské a slezské kláštery a roku 1755 došlo ke vzniku samostatné slezské provincie svaté Hedviky. Tato událost znamenala odtržení deseti konventů ve Slezsku a v Kladsku a vedla k výraznému počestění provincie.

Velmi citelné změny přinesly do života bratří josefínské církevní reformy. Na jejich základě bylo zrušeno pět moravských klášterů (v Olomouci, Kroměříži, Znojmě, Brně a Opavě); mnohé další byly po intervenci vlivných patronů a představených zachovány či znovu obnoveny (např. kláštery v Chebu, ve Slaném a ve Skalce). Dalšími dekrety byly jednotlivé řeholní domy podřízeny pravomoci biskupů a arcibiskupů, byla zrušena řádová studia a mladí františkáni byli posláni ke studiu do generálních seminářů, řeholníkům byl uložen větší podíl na duchovní správě, došlo ke snížení počtu bratří v jednotlivých domech, byly zrušeny mešní nadace a mendikantské řády ztratily právo sbírat almužny. Zvláště zákaz vybírání almužen představoval zásah do samotné podstaty řehole a života řádu, jak byl žit již od 13. století. Nejenom pro františkány tak začala díky osvícenému panovníkovi zcela nová životní etapa.⁸⁷

⁸⁵ I přes snahy církve o zachování jednoty františkánské řeholní rodiny existovala již za života svatého Františka v řádu pluralita. Reformáti se vydělili z observantské větve řádu v Itálii roku 1532 a jejich životní program – kontemplace, askeze, chudoba a pokání – se postupně prosazoval v jednotlivých observantských provinciích.

⁸⁶ Více o misijním působení františkánů z českých zemí v kapitole 1.1.4. *Zahraniční misie františkánů z českých zemí.*

⁸⁷ Tato kapitola byla kromě již uvedených citací sepsána na základě následující literatury: Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc

1.1.2. Františkánská misie v Egyptě

„Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.“⁸⁸

Misijní poslání římskokatolické církve je nedílnou součástí františkánské spirituality. Touhou hlásat evangelium nevěřícím byl veden i svatý František z Assisi, který sám položil základy františkánskému misijnímu působení. Po dvou neúspěšných pokusech o zámořské cesty⁸⁹ se Františkovi v létě 1219 konečně podařilo dosáhnout vytouženého cíle. Během obléhání egyptského přístavního města Damietty (arab. Damját) křižáky pronikl spolu se svým druhem do obleženého města a setkal se se samotným sultánem el-Malikiem el-Kámilem. Obsah ani průběh jejich rozhovoru není znám. Jisté však je, že František přichází uprostřed probíhajícího válečného tažení beze zbraní a z lásky k Saracénům hlásá Krista, oproštěn od jakýchkoliv urážek Muhammada.⁹⁰ Stává se tak nejenom zřejmě vůbec prvním katolickým misionářem v islámských blízkovýchodních oblastech,⁹¹ ale zahajuje zároveň mírové působení františkánů mezi jinověrci, které pokračuje až do dnešních dní.⁹²

Prvotní ustanovení vztahující se k misijní činnosti bratří sepsal svatý František sám. Dvanáctá kapitola řehole nesoucí název *O těch, kteří jdou mezi Saracény a jiné nevěřící* ukládá zájemcům o misie povinnost vyžádat si dovolu od svých provinčních ministrů. Ti pak nemají dávat „dovolení nikomu jinému než těm, kteří se jeví jako vhodní k tomu, aby byli vysláni.“⁹³ V průběhu 13. století přijala generální kapitula nařízení, že do misí smí být bratři vysíláni pouze se svolením svých provinčních představených a na základě rozhodnutí generálního ministra či kapituly. V polovině 15. století byla prosazena zásada vysílání misionářů pouze s jejich dobrovolným

2001, s. 9-20; M. M. BUBEN, *Encyklopedie řádů III/I*, s. 234, s. 253-258 a P. R. BENEŠ, *O trojím těžkém začínání*, s. 66-104.

⁸⁸ Mt 28,19-20.

⁸⁹ Cesta do Sýrie roku 1212 byla Františkovi znemožněna nepříznivým počasím, v roce 1214 musel kvůli nemoci upustit od započaté cesty do Maroka. K tomu srov. Jacques le GOFF, *Svatý František z Assisi*, Praha 2004, s. 58.

⁹⁰ Srov. Luboš KROPÁČEK, *Františkovo polotajemství z Damietty*, Aluze 3, 2003, s. 103-106.

⁹¹ Dle Marek DOSPĚL, *Františkáni jako specifická spojnice mezi českými zeměmi a východním Středomořím v 17. a 18. století*, in: Petr CHARVÁT – Petra MAŘÍKOVÁ-VLČKOVÁ (edd.), *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a novověku*, Praha (v tisku).

⁹² K setkání sv. Františka se sultánem dále např. John TOLAN, *Saint Francis and the Sultan. The Curious History of a Christian – Muslim Encounter*, Oxford 2009.

⁹³ *Františkánské prameny*, s. 57.

souhlasem. Dříve totiž docházelo nezdůvodně k tomu, že Svatý stolec jmenoval zejména do funkcí misijních představených přední řádové učence proti jejich vůli.⁹⁴

Nový impulz do misijní organizace přišel na počátku 17. století. Spolu se stabilizací náboženských poměrů v Evropě a s rozvojem centrálně řízené potridentské římskokatolické církve došlo i na ústřední správu misí. V roce 1622 založil papež Řehoř XV. Svatou kongregaci pro šíření víry (Sacra Congregatio de Propaganda Fide)⁹⁵ s cílem dosáhnout unie s protestantskými a ortodoxními církvemi a prosazovat a organizovat misijní činnost mezi pohany.⁹⁶

Kongregace zajišťovala rovněž výchovu a vzdělávání uchazečů o misijní poslání. Školu pro výuku arabského jazyka založili františkáni observanti při konventu Svatého Petra na Zlatém návrší v Římě (San Pietro in Montorio) roku 1622. O čtyři roky později byl klášter z nařízení papeže předán reformovaným bratřím římské provincie. V roce 1668 zde byla zřízena misijní kolej pro studium arabského jazyka se studiem kontroverzní teologie.

Arabština byla na koleji vyučována bez přerušení až do roku 1762, kdy byla nahrazena výukou jazyka albánského. Studium arabštiny bylo obnoveno až v 19. století. Nepřímo lze usuzovat na výuku amharštiny, koptštiny, řečtiny a čínštiny. Někdy probíhala rovněž výuka chaldejštiny - nejspíše novosyrštiny. Vedle jazyků byla na koleji od roku 1627 přednášena a cvičena rovněž kontroverzní teologie se zaměřením na rozdíly mezi věroukou katolickou a věroukami jinověrců. V některých letech probíhaly také hodiny morální teologie. Propaganda dbala ale i na praktické zaměření misionářů, kteří odcházeli především do blízkovýchodních oblastí, velmi často jako lékaři. Proto bývalo na koleji zvykem posílat vybrané bratry na praxi do městských nemocnic. V polovině 18. století zřejmě nebyl tento zvyk již příliš rozšířen.

Délka přípravy adeptů na misijní kolej nebyla zprvu přesně stanovena. Postupný vývoj došel v roce 1747 k požadavku kardinála Carafy, aby uchazeči prožili v koleji alespoň jeden rok. Přesto tato doba nebyla všemi začínajícími misionáři dodržena. Někteří opustili kolej dříve na základě vlastní žádosti, jiní z naléhavé potřeby

⁹⁴ Srov. Leonhard LEMMENS, *Geschichte der Franziskanermissionen*, Münster 1929, s. 1-6.

⁹⁵ Činnost kongregace pokračuje dodnes pod názvem Svatá kongregace pro evangelizaci národů. Dále citováno jako Propaganda či Kongregace.

⁹⁶ Josef FÖRSTER (ed.), *Remedius Prutký, O Egyptě, Arabii, Palestině a Galileji I*, Praha 2009, s. 18. Aktivita Propagandy směřující k obnovení jednoty s koptskou církví podrobněji např. Josef METZLER, *Bemühungen der S. C. „de Propaganda Fide“ um die Wiedervereinigung der koptischen Kirche mit Rom*, in: *Euntes docete*, XVII, Roma 1964, s. 94-105.

misijních oblastí. V této souvislosti bylo nutné zohlednit rozdíly v osobnostní vyspělosti a v předchozím dosaženém vzdělání bratří.

Kandidáti vstupovali do misijní koleje, aniž by předem věděli, kam budou vysláni. Působitě bývalo budoucím misionářům určováno až po skončení studií a složení závěrečných zkoušek, podle aktuální potřeby misijních oblastí. Dle papežského breve *Crediti nobis coelitus* z roku 1668 měli uchazeči po prvních dvou měsících pobytu v koleji vykonat duchovní cvičení a následně složit před papežem přísahu, v níž se zavážou jít v kterýkoli čas kamkoli, kam budou Kongregací posláni.⁹⁷

Vývoj organizace františkánské misie v Egyptě je možné sledovat od Františkovy dobrodružné výpravy do Damietty roku 1219. Zlepšení vztahů mezi křesťany a sultánem po ukončení křížových výprav umožnilo františkánům přicházet do Egypta jako duchovní pro katolické zajatce. Koncem 15. století bylo již pravidlem, že během postní doby každoročně přicházeli observanti z Kustodie Svaté země do Alexandrie a Káhiry, aby poskytli duchovní službu benátským obchodníkům. Teprve od 16. století pobývali však bratři v zemi trvale.⁹⁸

Nová etapa organizačního vývoje nastala po založení Propagandy. Ta hledala v průběhu 17. století vhodný způsob řízení misie. Roku 1630 založila misijní prefekturu pro Egypt, který do té doby spadal pod působnost observantské Kustodie Svaté země. Kustodie vydržovala v několika větších městech severního Egypta řádové kněze, kteří vykonávali duchovní službu pro evropské kupce a benátského konzula, neměli však misijní ambice. Nově založená prefektura byla obsazena reformáty a spadala pod jurisdikci Propagandy. V zemi však stále působili observanti ze Svaté země. Vztahy mezi oběma řádovými větvemi byly napjaté a propukající spory se viditelně odrážely do chodu misie.

V roce 1671 byly sloučeny misie pro Horní Egypt a pro Etiopii a byly podřízeny jednomu prefektovi (samostatná etiopská prefektura byla založena roku 1633). Devět let po sloučení obou misíí byli z rozhodnutí Propagandy z Egypta odvoláni reformáti a celá prefektura byla včetně ekonomické zodpovědnosti přenechána observantům z Kustodie Svaté země. Ti ale nebyli schopni plnit všechny svěřené úkoly, což vedlo

⁹⁷ Průběh vzdělávání františkánů v římské misijní koleji San Pietro in Montorio přibližuje Marek DOSPĚL (ed.), *Remedius Prutký OFM, De Abyssinia et Indiis Orientalibus*, Praha (v tisku), s. cvii-cxii a J. FÖRSTER, *Remedius Prutký*, s. 46-50. Organizaci františkánských studií se více věnoval Arduinus KLEINHANS, *Historia studii linguae arabicae et collegii missionum Ordinis Minorum in conventu ad S. Petrum in Monte Aureo Romae erecti*, Quaracchi 1930.

⁹⁸ Srov. L. LEMMENS, *Geschichte*, s. 18-19 a TÝŽ, *Die Heidenmission des Spätmittelalters. Festschrift zum siebenhundertjährigen Jubiläum der Franziskanermissionen (1219-1919)*, Münster 1919, s. 95-102.

Kongregaci k přehodnocení stanoviska. V lednu 1697 založila samostatnou misii pro Achmím,⁹⁹ království Fundž a Etiopii, která zahrnovala oblast Horního Egypta, Núbie a Etiopie a byla po právní i po hmotné stránce oddělena od Kustodie a svěřena reformátům. Observanti nadále působili ve Svaté zemi a v Dolním Egyptě.

Z důvodu dočasného opuštění snah o přímou misii v Etiopii došlo roku 1719 k opětovnému predefinování, a to na misii pro Achmím, Mokku a Sokotru. Tím byla spojena hornoegyptská misie s jižními rudomořskými oblastmi a pobřežními oblastmi Rohu Afriky. Soustředění misijních aktivit na Horní Egypt spíše než na oblast nilské delty a Káhiry mělo praktický význam. Na konzervativním jihu země bylo procentuálně větší zastoupení koptů v populaci než na severu, z čehož vyplývala větší úspěšnost misionářů v počtu konverzí. Koncem 18. století tvořili koptové asi 10-15% obyvatelstva Egypta, v Káhiře se však jednalo o necelá 4%.¹⁰⁰

Úsilí misionářů směřovalo v první řadě k egyptským křesťanům. Nejprve měla být poskytnuta duchovní péče katolíkům žijícím v zemi, na druhém místě byla snaha o obrácení „heretických koptů.“ Na evangelizaci muslimů se misionáři nezaměřovali. Pracovní náplní františkánů byla především charitativní činnost, a to nejen vůči křesťanům. Bratři pracovali většinou jako lékaři, což bylo v orientálních zemích velmi žádaným a váženým povoláním. Dále organizovali pod patronátem Propagandy školní výuku, která byla umožněna jak dětem katolíkům, tak koptům. Žádoucí byla rovněž snaha františkánů o konverzi koptských kněží a mnichů a o výchovu nového domorodého kléru, přestože se jednalo o obtížný úkol, a snaha vykupovat lidi z otroctví a ze zajetí. Menší bratři měli dále udržovat komunikaci mezi římským papežem a alexandrijským patriarchou a zprostředkovávat jejich jednání za účelem vytvoření unie mezi oběma církvemi.¹⁰¹

⁹⁹ Město Achmím na východním břehu Nilu bylo prvotním působištěm františkánů v nově otevřené misii. Tímto jménem byla následně označována celá hornoegyptská mise. Viz M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxix.

¹⁰⁰ Organizační vývoj františkánských egyptských misí v 17. a 18. století srov. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxv-cxxix; J. FÖRSTER, *Remedius Prutký*, s. 25-31; L. LEMMENS, *Geschichte*, s. 10-23; Charles A. FRAZEE, *Catholics and Sultans. The church and the Ottoman Empire 1453-1923*, Cambridge 2006, s. 216-217 a Gaudentius MANFREDI, *Custodia Aegypti Superioris*, in: *Historia missionum ordinis fratrum minorum*, II (Africa), Romae 1967, s. 89-108. K úřadu prefekta misie se zřetelem na působení františkánů v Egyptě a v Etiopii více viz Francesco PAVESE, *Il prefetto apostolico delle missioni*, in: *Euntes docete*, XV, Roma 1962, s. 386-411; Gaudentius MANFREDI, *I minori osservanti riformati nella prefettura dell'Alto Egitto – Etiopia (1697-1792)*, in: *SOC Collectanea* 3, 1958, s. 83-297 a TÝŽ, *La figura del „Praefectus Missionum“ nelle Prefetture d'Egitto-Etiopia e dell'Alto Egitto-Etiopia affidate ai Frati Minori (1630-1792)*, in: *SOC Aegyptiaca*, sv. 10, Cairo 1958. Obecný vývoj misí menších bratří podrobněji v Natale DURIGON, *L'„Istituzione“ dei Missionari nell'Ordine dei frati minori (studio storico-giuridico)*, in: *SOC Historica*, sv. 3, Cairo 1959.

¹⁰¹ Srov. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxix-cxxx a J. FÖRSTER, *Remedius Prutký*, s. 23, s. 55.

Misijní stanice, hospice,¹⁰² bývaly zakládány z důvodu konkrétní potřeby určitého místa. Tak byly např. na žádost o lékařskou službu založeny misie v Achmímu, v Džirdže, v Sidfá a ve Faršútu. Z praktických důvodů od sebe bývaly nově vznikající stanice vzdáleny nejvýše na den cesty po Nilu. Toto opatření je podobné evropské praxi zakládání mendikantských klášterů, které od sebe byly vzdáleny na den pěší cesty.¹⁰³

Počet unionovaných koptských křesťanů, jak jej statisticky zachytil během svých vizitačních cest po Egyptě Jakub Římař, se kolem poloviny 18. století v oblasti Horního Egypta pohyboval kolem 1 200 věřících. Dalšíh 100 katolíků se snad nacházelo v Káhiře. Každodenní život misionářů a jejich náboženské obce nebyl snadný. Materiální zabezpečení františkánů ze strany Propagandy bylo nedostatečné a ostatní prostředky obživy, jakými byla lékařská služba, příspěvky za odsloužené mše, dary od dobrodinců či sbírky mezi věřícími, mnohdy nestačily k uspokojení základních potřeb. Vedle hladomorů trpěli zahraniční misionáři nezvyklým klimatem a špatnými hygienickými podmínkami. Hrozbou byly také opakující se morové epidemie a čas od času propukající pronásledování katolíků ze strany koptů nebo turecké správy. Mše a shromáždění bylo mnohdy možné konat pouze ve sklepeních a v nejrůznějších skrýších.¹⁰⁴

Z výše uvedených okolností každodenního života misionářů v muslimských zemích je jistě pochopitelné, že se Frankové, jak bývali evropští křesťané nazýváni, snažili alespoň vnějškově přizpůsobit místním zvyklostem. Nejviditelnějším znakem této adaptace bylo oblékání. Misionáři se odívali jako koptští křesťané nebo jako místní lékaři.¹⁰⁵ Schneider v tomto klasickém orientálním oděvu přicestoval po skončení své misie zpět do vlasti. Jak je vidět z povzdechu v závěru třetí části jeho německého manuskriptu *Rückreise von Cairo nach Alexandrien und von da nach Syrien Triest bis Prag in seine Prowinz*, vzbudilo jeho vzezření na Moravě náležitou

¹⁰² Hospic (lat. hospitium - pohostinství neboli rezidence) je název pro františkánský menší konvent či misijní stanici.

¹⁰³ Srov. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxx-cxxxii; mapa s vyznačenými misijními stanicemi františkánů reformátů v Egyptě viz Příloha č. 8.

¹⁰⁴ Každodenní život misionářů viz M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxxi-cxxxiii a J. FÖRSTER, *Remedius Prutký*, s. 51-55. Podrobněji jej přibližuje *Orbis Seraphicus de Missionibus apostolicis Fratrum Minorum ad infideles a Sacra Congregatione de Propaganda Fide dependentibus*, II, Quaracchi 1886.

¹⁰⁵ Srov. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxxiii.

pozornost: „... a protože se zrovna konal jarmark, a židé mě viděli v mém orientálním obleku a s vousem, pořádali různá shromáždění, aby zjistili, kdo jsem.“¹⁰⁶

1.1.3. Františkánská misie v Etiopii

„Pookřáli jsme proto na duchu, protože když jsme napoprvé nedosáhli na mučednickou korunu, mohli jsme ji snad získat napodruhé – v širším etiopském království.“¹⁰⁷

Pokusy františkánů o misii do Etiopie¹⁰⁸ je možné rozdělit do tří hlavních období. První období probíhalo mezi 13.-16. stoletím, kdy se do země snažili proniknout bratři ze Svaté země a z Egypta. Druhé období započalo založením samostatné etiopské prefektury roku 1633 a trvalo do konce 18. století. Poslední období zahrnuje snahy kapucínů od poloviny 19. století dodnes. Pro organizovanou misijní činnost spojenou s františkány reformáty, do které byli zapojeni i bratři z českých zemí, je důležité období druhé, kterému bude dále věnována pozornost.

Františkáni usilovali dlouho o proniknutí do obtížně přístupné Etiopie. Většina jejich pokusů však končila nezdarem nebo přinesla jen krátkodobé výsledky. Souvislejší úsilí bratří o prosazení etiopské misie navázalo na vyhnání jezuitů ze země roku 1633. Spolu s jezuity byli zároveň vyhoštěni všichni katolíci a etiopský císař vyhlásil zákaz vstupu katolických duchovních do země. Římská Propaganda reagovala na tyto události ještě téhož roku založením samostatné misijní prefektury pro Etiopii, kterou vložila do rukou reformátům.

¹⁰⁶ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 43: „... und weilten just der Jarmark eintrafe, und die Juden mich mit orientalischer Kleidung und einen Bart sahen, so machten sie verschiedene Versammlungen, um zu wissen, wer ich wäre.“

¹⁰⁷ Reakce Remedii Prutkého na obdržení misijního poslání do Etiopie roku 1751; viz M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. clvx.

¹⁰⁸ Název Etiopie (z řec. Aithiopia - země lidí opálené tváře) byl původně používán pro označení etnik tmavé pleti. Jeho význam se však postupně zužoval až k pojmenování dnešní Etiopské federální demokratické republiky. V 18. století bylo toto jméno užíváno pro oblasti jižně od egyptské, Dolní Nubie. Historická říše, nazývaná též jako Habeš, zahrnuje centrální a severní oblasti dnešní republiky včetně současné Eritreje. Františkánské misie mířily výhradně na území habešského státu. V této práci budou tedy pojmy Etiopie a Habeš užívány rovnocenně. Srov. Lubor MOJDL, *Etiopie*, Praha 2005, s. 11-13; Marek DOSPĚL, *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském Itinerariu českého františkánského misionáře Václava Remedii Prutkého (1713-1770)*, České Budějovice 2001 (diplomová práce KKF PF JČU – vedená H. Kurzovou), s. 19 a TÝŽ, *Remedius Prutký*, s. cliv. K dějinám Etiopie dále např. Karel PETRÁČEK, *Etiopie*, Praha 1964 a E. A. Wallis BUDGE, *A History of Ethiopia. Nubia and Abyssinia (according to the hieroglyphic inscriptions of Egypt and Nubia, and the Ethiopian chronicles)*, I-II, London 1928.

Misijní výprava do Etiopie byla, jak vyplývá i z úvodních slov Remedie Prutkého, vždy nebezpečná a nejistá. Vedle fyzické náročnosti cesty hrozilo nebezpečí napadení divokou zvěří, bandity, ale také místními správci, kteří se cítili být na svém území neomezenými vládci. Největší nebezpečí však představovali pro přicházející katolíky sami etiopští křesťané,¹⁰⁹ o jejichž konverzi misionáři usilovali.

O této skutečnosti se brzy přesvědčili i bratři reformáti. Roku 1648 byli tři františkáni zabiti ve městě Suakin na pobřeží Rudého moře. Další pokus o proniknutí do země s tragickým koncem proběhl v letech 1667-1670. Ve světle těchto událostí se Propaganda rozhodla provést změnu organizace misie a v dubnu 1671 došlo ke spojení etiopské prefektury s prefekturou pro Horní Egypt. Roku 1697 pak byla misie znovu předefinována na misii pro Achmím, království Fundž a Etiopii. Prefekt misie sídlící v Egyptě tak kromě povinností spojených se zemí Nilu sledoval situaci v Etiopii, aby mohl v případě vhodné příležitosti vyslat misionáře. Egypt, konkrétně reformátský káhirský hospic, byl také již od roku 1633 výchozím stanovištěm pro etiopské cesty.

V první polovině 18. století byly podniknuty čtyři pokusy o proniknutí do země, z nichž jen jeden byl úspěšný. Jeho slibný začátek roku 1711, kdy se bratři dostali až do hlavního města Gondaru, však skončil po nástupu nového císaře na trůn v roce 1716 ukamenováním všech tří františkánů. Tyto tragické události přiměly Propagandu k dočasnému pozastavení etiopské misie a k jejímu opětovnému předefinování na misii pro Achmím, Mokku a Sokotru.

Po krátkodobé odmlce o misijní snažení v Etiopii proběhla v letech 1751-1753 poslední úspěšná výprava do země. V květnu 1751 dorazilo do káhirského hospice reformátů poselstvo etiopského císaře s jeho osobním pozváním pro misionáře: „... *a přijdou-li mistři zkušeni v uměních nebo řemeslech, přijmu je se vsí radostí a poctou,*

¹⁰⁹ Etiopská ortodoxní církev patří mezi orientální pravoslavné neboli monofysitské církve, které nepřijaly výsledky chalcedonského koncilu a oddělily se tak v 5. století od oficiální říšské církve. Etiopský metropolita, abun, byl úzce spjat s koptskou církví – byl vybírán z mnichů některého egyptského kláštera a biskupské svěcení přijímal z rukou alexandrijského patriarchy. Faktickou církevní autoritou v zemi byl eččagé, představený všech mnichů a mnišek, který byl do úřadu volen samotnými Etiopy a který se spolu s císařem a s abunem účastnil koncilů projednávajících otázky církve a státu. Až do druhé poloviny 20. století byla etiopská církev úzce spjata se státem a císař byl pojmán jako její vysoký představitel. Toto provázání sakrální a profánní sféry vedlo k paradoxnímu účinku katolických misí. Když se totiž misionáři snažili podle evropského vzoru o získání císaře pro katolickou víru, oslabovali tím jeho již tak slabé mocenské postavení. Kromě ohrožení zdejších křesťanů, kteří museli hájit své náboženství před místními muslimy a pohany, byli misionáři hrozbou pro samotnou státní integritu. Srov. L. MOJDL, *Etiopie*, s. 99-102 a M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cliv-clviii, s. clxxii. K dějinám etiopské církve podrobněji např. Harry M. HYATT, *The Church of Abyssinia*, London 1928 a Edward ULLENDORFF, *Ethiopia and the Bible*, London 1968.

*stejně tak pokud přijdou kupci; budou požívat všech svých privilegií a cti.*¹¹⁰ Zda bylo vyslání poselstva spontánním rozhodnutím císaře, či reakcí na nabídnutí těchto služeb prefektem misie Jakubem Římařem, není dosud zřejmé.¹¹¹ Všichni tři bratři, kteří byli pro misii určení, pocházeli z české provincie. Představeným misie, tedy viceprefektem, byl otec Remedius Prutký – jeho *Itinerarium* je bohatým zdrojem informací nejen o průběhu mise, ale také o Etiopii a jejím lidu. Misionáři strávili v Gondaru, sídelním městě etiopských císařů, velmi nadějných devět měsíců. Navázali blízké styky s císařem, císařovnou matkou, ministry a vysokými úředníky a údajně také s významnými kněžími a mnichy, které se snažili získat pro katolickou víru. Vedle toho se věnovali i lékařské službě, jež jim získávala potřebnou náklonnost. Přítomnosti katolických misionářů na dvoře Ijásu II. však využili v rámci svých dlouhodobých mocenských sporů s centrálním vládcem představitelé etiopských provincií. Z důvodu údajné císařovy konverze ke katolictví začali proti němu štvát lehce manipulovatelný lid. Poté, co se k napjatým poměrům v zemi připojila ještě hrozba exkomunikace císaře alexandrijským patriarchou, rozhodl se Ijásu na podzim 1752 vypovědět misionáře ze země. K jejich odchodu pak došlo počátkem roku 1753.

O možnostech a předpokladech budoucí misie v Etiopii informoval Prutký papeže Benedikta XIV. při audienci v srpnu 1754. Na žádost Propagandy sepsal o této problematice misionářskou relaci, jež se stala základem pro kapitolu *De modo, quo missionarii in futurum manere possent in Abyssinia* obsaženou v jeho *Itinerariu*.

V druhé polovině 18. století podnikli františkáni několik dalších marných pokusů o etiopskou misii. Jednoho z nich se v letech 1778-1779 zúčastnil i Christian Schneider.¹¹² V této době je možné současně sledovat změnu misijní strategie Propagandy, podněcenou možná i Prutkého úvahami o budoucím vývoji v Etiopii. V červnu 1788 byl v Římě vysvěcen na biskupa Etiop Tobias Georg Ghebragzer, který byl spolu s dalším Etiopem, knězem Michaellem Mambarem, vyslán na misii do rodné země. Propaganda si od domorodého kléru slibovala úspěšnější působení mezi příslušníky stejného národa, zároveň měla přítomnost biskupa podpořit mocenskou i náboženskou stránku misie. Biskup Ghebragzer prožil v Etiopii zřejmě osm let, od října 1789 do února 1797. Většinu tohoto času strávil v úkrytu a na útěku před

¹¹⁰ Dle Římařových *Diurnalií* M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. clxiii.

¹¹¹ Možné důvody příchodu poselství TAMTĚŽ, s. clxi-clxiii.

¹¹² Bližší popis jeho cesty bude uveden v kapitole 3. *Život a cesty patera Christiana Kyrilla Schneidera*.

pronásledováním.¹¹³ Ani tato cesta misijního působení se tedy v Etiopii neosvědčila. Koncem 18. století Propaganda především z důvodu nových politických okolností, jež nedávaly naději na budoucí úspěch, od úmyslu založení misie v Etiopii upustila.¹¹⁴

1.1.4. Zahraniční misie františkánů z českých zemí

„Ať jsou tělem zdraví, silní, způsobilí a připravení k výkonu práce, na útrapy a úzkosti, na bití a výsměch, na všechna protivenství i s úzkostmi, aby ve všem zvítězili a zasloužili za vše dosáhnout korunu slávy.“¹¹⁵

Stabilizace náboženských poměrů v českých zemích a jejich postupující rekatolizace v první polovině 17. století přinesly rozvoj i františkánskému řádu, jak bylo již blíže ukázáno v kapitole 1.1.1. Svatováclavská provincie menších bratří. Rozkvět provincie a její uspokojivé životní podmínky vedly k odvrácení pozornosti bratří od svých vlastních potřeb a umožnily tak zrození touhy po misijní činnosti v zahraničí.

Od konce 17. do konce 18. století odešlo do misí více než pět desítek bratří. Podle prozatímních výpočtů¹¹⁶ byly z tohoto celkového počtu zjištěných misionářů více než dvě desítky v Egyptě, jedenáct jich působilo ve Svaté zemi, patnáct jich bylo vysláno na Balkán a do Istanbulu a několik málo františkánů odcestovalo do Ruska a do Číny. V porovnání s jinými srovnatelně velkými provinciemi je početní zastoupení františkánů z českých zemí mezi dalšími národnostmi vysoké. Otázka po přesném důvodu vysokého počtu bratří zůstává zatím nezodpovězena.¹¹⁷

¹¹³ K tomu srov. Nikolaus KOWALSKY, *Tobias Georg Ghebragzer. Ein „schwarzer“ Bischof im 18. Jahrhundert*, Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft 14, 1959, s. 198-204.

¹¹⁴ Misie františkánů v Etiopii dle M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cliv-clxxix. Stručný výtah uvádějí rovněž Rudolf GRULICH, *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*, Königstein/Ts. 1981, s. 133-147; L. LEMMENS, *Geschichte*, s. 174-187 a Alexius BENIGAR, *Aethiopia*, in: *Historia missionum ordinis fratrum minorum*, II (Africa), Roma 1967, s. 119-134.

¹¹⁵ Úryvek z popisu žádoucího misionáře podle Jana Kapistrána uvádí P. R. BENEŠ, *O trojím těžkém začínání*, s. 68.

¹¹⁶ Prozatímní počty misionářů z českých zemí uvádí na základě studia pramenného materiálu ve své studii *Františkáni jako specifická spojnice* M. DOSPĚL.

¹¹⁷ Srov. TAMTĚŽ a J. FÖRSTER, *Remedius Prutký*, s. 19.

Stejně tak zůstává nevysvětlen důvod vysokého zastoupení misionářů z českých zemí ve Svaté zemi a v Egyptě.¹¹⁸ Do Kustodie Svaté země odcházeli čeští františkáni téměř výlučně v 17. století. Po vzniku samostatné reformátské misie pro Achmím, království Fundž a Etiopii roku 1697 byli bratři z tehdy již reformované Svatováclavské provincie vysíláni především do oblasti Egypta.

Kromě velkého počtu českých bratří v Egyptě je třeba si povšimnout i jejich významné role v této zemi. Misijní úspěchy a schopnosti františkánů z Čech, Moravy a Slezska dosvědčuje mimo jiné i fakt, že řada z nich zastávala úřad prefekta celé misie, případně stála v pozici viceprefekta v období prefektovy nepřítomnosti. Vedle vysokých misijních úřadů se bratři těšili i respektu v rámci církve a v soudobé společnosti, jak dosvědčuje udílení audiencí u císařského dvora ve Vídni po návratu do Evropy¹¹⁹ či na propůjčování čestných církevních titulů.¹²⁰

Pro české země vytvářeli misionáři jedinečnou spojnicí s Orientem. Jejich dlouhodobý pobyt, práce s místním obyvatelstvem a znalost jazyka je odlišuje od ostatních známých poutníků a cestovatelů. Obraz, který o Egyptě a okolních zemích podávají, je v mnohém plnější a plastičtější. Kromě odborných jazykových a lékařských spisů se však z pera českých bratří zachovalo jen několik málo cestopisů a rukopisů deníkového charakteru.¹²¹ Přestože jsou cenným svědectvím o životě misionářů a o jejich konfrontaci s cizí kulturou, zůstávají kromě Prutkého *Itineraria* dodnes v rukopisech, nepřístupny širšímu okruhu čtenářů.¹²²

¹¹⁸ Nad možnými důvody určení českých bratří do těchto misí se zamýšlí M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxxiv.

¹¹⁹ Na císařském dvoře byl přijat Remedius Prutký, Jakub Římař i Christian Schneider. Prutký se během svého sedmdesátidenního pobytu ve Vídni na podzim 1754 setkal s císařem Františkem I. vícekrát. Přesný obsah jejich soukromých hovorů není známý. Dá se však předpokládat, že misionář panovníka informoval o svých cestách Orientem. Z jejich vzájemného styku je rovněž patrné, že byl císař otcí Remediovi příznivě nakloněn. K Prutkého pobytu ve Vídni blíže M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. clxxx-clxxxii.

¹²⁰ Christian Schneider navštívil po svém příjezdu do Evropy v roce 1799 prefekta Kongregace kardinála Stefana Borgiu, který mu udělil titul doživotního generála řádových misí.

¹²¹ Plné názvy a stručný popis dochovaných manuskriptů Jakuba Římaře, Remedie Prutkého a Christiana Schneidera jsou uvedeny v kapitole *Hodnocení základní literatury a pramenů*.

¹²² Srov. M. DOSPĚL, *Františkáni jako specifická spojnice*; TÝŽ, *Remedius Prutký*, s. cxxxiii; J. FÖRSTER, *Remedius Prutký*, s. 19-39 a R. GRULICH, *Der Beitrag*, s. 131-147.

1.2. Egypt druhé poloviny 18. století

1.2.1. Hlavní události politických dějin a egyptská společnost osmanské doby

„Je zde tolik národností z různých krajů a různých náboženství, že zde nalézáme nový Babylon.“¹²³

Připojení Egypta k Osmanské říši za vlády sultána Selima I. roku 1517 znamenalo konec samostatného vývoje země. Díky dosavadnímu politickému i hospodářskému významu byl Egypt během 16. století nejvýznamnější provincií říše s poměrně výjimečným postavením. Postupem času se však zájem istanbulských sultánů soustřeďoval stále silněji na evropské části impéria a paralelně s tím význam Egypta klesal. Spolu se ztrátou politické samostatnosti přišel Egypt i o své hospodářské postavení. V průběhu 16. století došlo k přesunu hlavních obchodních tras mezi Dálným východem a Evropou ze Středoziemního moře na Atlantský oceán. Osmanští Turci nebyli schopni čelit konkurenci evropských obchodníků a Egypt tak ztratil své privilegované postavení překladiště pro tranzitní obchod s Východem. Obchod s kořením byl sice nahrazen vzrůstajícím se obchodem s jemenskou kávou¹²⁴ a stále přetrvával význam Egypta pro obchodování s africkým vnitrozemím, přesto byla země změnou obchodních tras nenávratně poškozena. Pokles hospodářského významu egyptské provincie vedl ke ztrátě zájmu istanbulských sultánů o ni a k nástupu pozvolného úpadku, který vyvrcholil ve druhé polovině 18. století.¹²⁵

Osmanská nadvláda, jejímž cílem byly výhradně zisky z bohaté provincie, byla napjatým obdobím plným mocenských bojů mezi jednotlivými složkami egyptské společnosti. V čele Osmanské říše stál sultán sídlící v Istanbulu. Ten jmenoval nejvyššího správce egyptské provincie Misira bejlerbeje (nejvyšší bej, bej bejů), majícího většinou vojenskou hodnost báša čili paša; jih země (arab. Sa'íd) spravoval

¹²³ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 48: „Jetzt sind dahier so viel Nationen, so fremd daher gewandert sind, von verschiedenen Religionen, daß man ein anderes Babel find.“

¹²⁴ K obchodu s kávou více Nelly HANNA, *Coffee and Coffee Merchants in Cairo 1580-1630*, in: Michel Tuchscherer (ed.), *Le commerce du café avant l'ère des plantations coloniales*, Le Caire, Institut Français d'Archéologie Orientale 2001, s. 91-101.

¹²⁵ Srov. Rudolf VESELÝ, *Egypt pod osmanskou nadvládou*, in: Ivan HRBEK, *Dějiny Afriky II*, Praha 1966, s. 27-28; M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxviii a Hana NAVRÁTILOVÁ, *Pohled od Vltavy a Dunaje k Bosporu a Nilu v 17. a 18. století*, in: Josef FÖRSTER, *Remedius Prutký, O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji I.*, Praha 2009, s. 115.

sandžakbej se sídlem v Džirdže neboli v Girgá. Paša sídlící v káhirské Citadele býval jmenován na jeden rok, obvykle se však doba jeho působení prodloužila na dva až tři roky. Během této poměrně krátké doby usiloval paša, místo toho, aby dobře spravoval zemi, obyčejně o své vlastní obohacení.¹²⁶

Vedle paši byli hlavními pilíři egyptské správy soudcové (arab. qádí) a elitní vojenské jednotky janičárů. Úzká vázanost soudců na Istanbul jim zaručovala téměř neomezené pravomoci a jejich účast na zasedání pašových poradních sborů vedla k vlivu v politické oblasti. Soudci vykonávali dohled i nad samotným pašou, aby jeho kroky byly v souladu s islámem. Janičáři, nejvýznamnější vojenská opora turecké moci v zemi, se v důsledku neuspokojivého společenského a hospodářského vývoje Egypta v 17. století začali usazovat mezi domorodým obyvatelstvem, zajistili si podíl na řemeslech a obchodu a stali se autonomní politickou silou. Jako politickou sílu je zničil až Alí Bej počátkem druhé poloviny 18. století.¹²⁷

Významnou složku egyptské společnosti tvořili i po pádu mamlúckého sultanátu mamlúčtí bejové. Nový režim sice zlikvidoval jejich dosavadní prominenty, mamlúci jako společenská vrstva se však stali jeho oporou. V tureckém období je možné rozlišit beje - představitele vyšší šlechty, nositele nejvyšších vojenských a správních hodností a feudály - a řadové mamlúky. Domácnosti bejů, jejich opevněná sídla a klany s bohatými klientskými vazbami byly centry společenského života. Každý bej měl rovněž svou družinu mamlúků, jejíž velikost¹²⁸ byla úměrná úrovni jeho mocenského postavení.¹²⁹

Přestože osmanská vláda zachovala mamlúkům jejich dřívější privilegia, stali se pro ni tito bojovníci nebezpečným a nespolehlivým živlem. Již na počátku turecké vlády propukaly mezi mamlúckými beji nepokoje s cílem obnovy nezávislého státu. Projevující se hospodářský úpadek Egypta a z něj plynoucí nezájem istanbulských sultánů o provincii byl beji využit k posílení vlastní moci a mamlúcká vrstva se v průběhu 17. století stala skutečným vládcem země.¹³⁰

¹²⁶ Dle M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxvi a R. VESELÝ, *Egypt*, s. 28.

¹²⁷ Srov. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxvi; H. NAVRÁTILOVÁ, *Pohled*, s. 112-113 a R. VESELÝ, *Egypt*, s. 28.

¹²⁸ Průměrná velikost družin byla okolo 150-200 mamlúků, někteří bejové jich ale měli i několik tisíc. Na konci 18. století se v Egyptě nacházelo přibližně 10 000-12 000 mamlúků všech hodností. Srov. R. VESELÝ, *Egypt*, s. 28.

¹²⁹ Dle TAMTĚŽ, s. 28 a H. NAVRÁTILOVÁ, *Pohled*, s. 110-112.

¹³⁰ Srov. R. VESELÝ, *Egypt*, s. 28-29. K proměnám egyptské společnosti během 17. století více Jane HATHAWAY, *Egypt in the seventeenth century*, in: Martin W. DALY (ed.), *The Cambridge History of Egypt II. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, Cambridge 2008, s. 34-53.

V boji o moc však bejové nebyli jednotní. Soupeření mezi jednotlivými frakcemi ve snaze o získání co největšího vlivu ještě zvyšovalo napětí v již tak neklidné zemi. Christian Schneider byl několik let po svém příjezdu do Egypta svědkem jednoho z těchto rozsáhlých konfliktů, jehož průběh reflektuje v první části svého německého manuskriptu. Alí Bej, hlava egyptských mamlúků (šejch al-balad), se spolu se svými příznivci pokusil mezi lety 1768-1772 o vytvoření samostatného egyptsko-syrského státu. Využil válečného konfliktu Vysoké porty s Ruskem a neklidu v jižní Sýrii, kde se obyvatelstvo bouřilo proti osmanské nadvládě. Zastavil odesílání ročního tributu Portě a za pomoci svého švagra Muhammada Beje Abú'd-Dahaba porazil osmanskou armádu. Tato ctižádostivá akce Buluta Kapana (Do mraků sahajícího), jak byl Alí Bej přezdíván, byla však ukončena zradou v jeho vlastních řadách. Po vojenském úspěchu v Sýrii se Muhammad Bej vrátil do Egypta, Alího Beje sesadil a sám usedl do čela egyptské provincie. Obnovil také podřízenost osmanskému sultánovi, od něhož získal za projevenou loajalitu značnou autonomii pro vnitřní záležitosti. Muhammad Bej se stal silným egyptským vládcem a podařilo se mu konsolidovat poměry v zemi. Po jeho smrti roku 1775 však došlo k obnovení bojů mezi frakcemi bejů, kterým nebyla ani centrální moc z Istanbulu schopna učinit přítrž, a Egypt upadl až do konce 18. století do prohlubujícího se chaosu. Neustálé boje navíc stále více oslabovaly již tak chabé hospodářství země.¹³¹

Hlavním zdrojem bohatství země zůstávali i přes značný úpadek zemědělství rolníci (feláhové). Ti byli sice formálně osobně svobodní, fakticky však zcela podléhali zvůli feudálů (multazimů). Multazimové - mamlúci a turečtí velitelé a úředníci - odváděli do státní pokladny daně předepsané podle rozlohy jednotlivých lén. Centrální moc ale neurčovala, jak vysoký obnos mají feudálové od rolníků vybírat. Této volnosti využívali multazimové k vlastnímu obohacení a od feláhů vybírali většinu jejich produkce. Zároveň museli rolníci platit vysoké poplatky, aby se směli ujmout dědičných přidělů půdy. Pro feláhy byly tyto poplatky neúnosné a jejich půda propadala do držení feudálů. V 18. století si tak musela většina rolníků kdysi vlastní půdu u multazimů pronajímat. Absence centrální moci vedla také k zanedbání zavodňovacích zařízení, která nikdo neudržoval. Zvůle feudálů a nezájem o technické zabezpečení

¹³¹ Srov. R. VESELÝ, *Egypt*, s. 29-30; Rudolf VESELÝ, *Egypt ve středověku*, in: Ladislav BAREŠ – Rudolf VESELÝ – Eduard GOMBÁR, *Dějiny Egypta*, Praha 2009, s. 375-380 a H. NAVRÁTILOVÁ, *Pohled*, s. 116-118.

zemědělského systému, který byl kdysi nejvyspělejší na světě, zavinily jeho naprostý kolaps.¹³²

Specifickou společenskou složku tvořily beduínské kmeny nacházející se v 18. století na vrcholu své moci. Tyto klany usedlých Arabů držely pod kontrolou nemalou část nilské delty a velká území na jihu země. Svými loupeživými výpravami znepříjemňovali život nejen usedlému obyvatelstvu a egyptským hodnostářům, ale představovali neustálé nebezpečí i pro obchodní karavany a poutníky.¹³³

Dějiny Egypta druhé poloviny 18. století bývají většinou interpretovány jako období jeho nejhlubšího úpadku. Země ztratila politickou samostatnost a její hospodářský význam citelně poklesl. Osmanská říše, jež sama prožívala recesi, nebyla schopna zajistit Egyptu silnou centrální vládu.¹³⁴ Jednotlivé frakce egyptské společnosti mezi sebou vedly neustálé boje o moc a svým kořistnickým chováním přivedly prosté obyvatelstvo země do naprosté chudoby. Každodenní život Egyptanů byl poznamenán opakujícími se hladomory a morovými epidemiemi.¹³⁵ Neutěšený stav Egypta a jeho společnosti je možné sledovat i ve zprávách misionářů a v jejich cestopisech. Schneiderův německý manuskript je z tohoto hlediska jako ego-dokument memoárového charakteru velmi zajímavým pramenem.

¹³² Dle R. VESELÝ, *Egypt*, s. 28-30 a H. NAVRÁTILOVÁ, *Pohled*, s. 110.

¹³³ Srov. H. NAVRÁTILOVÁ, *Pohled*, s. 116 a M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxvi. Celkový obraz egyptské společnosti dále např. Michael WINTER, *Egyptian Society Under Ottoman Rule 1517-1798*, London 1992.

¹³⁴ Podrobněji k dějinám Osmanské říše a životu v jejích provinciích na konci 17. a v 18. století viz kapitola *The Ottoman Empire, 1683-1798* v knize Donald QUATAERT, *The Ottoman Empire*, Cambridge 2005, s. 37-53.

¹³⁵ V průběhu 18. století ztratil Egypt vlivem hladu a morových epidemií nejméně čtvrtinu populace. Na konci století se v zemi nacházelo přibližně 3 850 000 obyvatel. Srov. Eduard GOMBÁR, *Moderní Egypt*, in: Ladislav BAREŠ – Rudolf VESELÝ – Eduard GOMBÁR, *Dějiny Egypta*, Praha 2009, s. 391 a M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxx. Shrnutí dějin Egypta v 18. století dále také Daniel CRECELIUS, *Egypt in the eighteenth century*, in: Martin W. DALY (ed.), *The Cambridge History of Egypt II. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, Cambridge 2008, s. 59-86 a Eduard GOMBÁR, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999, s. 37-73. Pro celkový přehled k egyptské historiografii viz Eduard GOMBÁR, *Úvod do dějin islámských zemí*, Praha 1994.

1.2.2. Francouzská invaze do Egypta

„Příliš dlouho tento houf otroků koupných v Gruzii a na Kavkaze tyranizoval nejkrásnější část světa, avšak Bůh, od něhož vše odvisí, určil, že jejich vláda skončila.“¹³⁶

Evropské země vytvořily v průběhu 16. až 18. století rozsáhlé koloniální říše v Americe a v Asii. Přerozdělování koloniálního panství se však neobešlo bez vzájemných konfliktů západoevropských mocností, které mezi sebou začaly soupeřit mimo jiné i o rozšíření kolonií na Východě. Rozkládající se Osmanská říše nebyla schopna náporu ze Západu čelit, což snahy obou zemí o vytvoření nových kolonií umocňovalo.¹³⁷

Koloniální konflikt Anglie a Francie se přenesl i na evropský kontinent. V říjnu 1797 jmenovalo Direktorium generála Bonaparta vrchním velitelem operací proti Velké Británii. Riziko přímé invaze do Británie však bylo příliš velké, a proto se Francie rozhodla udeřit na Východě. Expedice v Levantě měla ohrozit anglický obchod s Indií a pomoci Francii k vybudování základny pro další expanzi východním směrem.

Východní armáda čítající 36 000 elitních pěšáků a jezdců s dělostřelectvem vyplula od francouzských břehů pod vedením generála Bonaparta v květnu 1798. V červnu obsadili Francouzi Maltu a 1. července zahájili vylodění v zátocě Marabut západně od Alexandrie. V prohlášení egyptskému obyvatelstvu proneseném Bonapartem po vylodění je výprava prezentována jako boj proti egyptským mamlúkům, kteří uzurpovali legitimní moc; nikoliv jako výprava proti Osmanské říši. Generál dále uvádí, že přišel obnovit práva egyptského lidu a zavazuje se ctít islámské náboženství a Korán.

V době francouzské invaze vládl Egyptu duumvirát mamlúckých bejů Ibrahíma Beje a Muráda Beje. Poslední zkušenosti mamlúků s Franky ze 13. století, kdy nově nastupující vrstva vyhnala ze země křížácké rytíře, vedly k hrubému podcenění

¹³⁶ Z Napoleonova prohlášení k obyvatelstvu Egypta po jeho vylodění v zemi, viz E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 389.

¹³⁷ Srov. Rudolf VESELÝ, *Nezávislost a poroba Egypta*, in: Ivan HRBEK, *Dějiny Afriky II*, Praha 1966, s. 165.

vojenské síly Francouzů. Ani snahy benátského a rakouského konzula Carla Rosettiho nepřesvědčily beje o francouzské hrozbě.¹³⁸

Po dobytí Alexandrie ponechané velení generála Klébera táhl Napoleon přes Damanhúr na Káhiru. Osudovým střetem se stala 21. července 1798 legendární bitva u pyramid. I přes srovnatelnou velikost obou vojsk byli mamlúci drtivě poraženi. Prameny hovoří o masakru asi 2 000 mamlúků; francouzská armáda udává na své straně 29 mrtvých vojáků. Generál Bonaparte tak necelý měsíc po svém vylodění v Egyptě dobyl hlavní město. Dvaadvacátého července byly dohodnuty podmínky kapitulace s káhirskými duchovními a francouzské oddíly vstoupily za zvuku bubnů do města. Murád Bej se po porážce s částí svého vojska stáhl do Horního Egypta. Zde vedl boje proti okupantům za podpory válečníků z oblasti Hidžázu až do února 1799, kdy po porážce generálem Desaixem uprchl do Lybijské pouště. Ibrahím Bej prchl se svými stoupenci po bitvě u Káhiry do Sýrie.

Přítrž francouzské suverenity učinil až příchod rovnocenného protivníka. Anglický admirál Lord Horatio Nelson připravil se svou flotilou k egyptským břehům počátkem srpna. O zastavení francouzského loďstva se Nelson snažil již od jeho vyplutí z Francie. Vinou dezinformací a řadou náhod byl však vzájemný střet odložen až na noc z 1. na 2. srpna 1798. Námořní bitva u Abú Qíru znamenala konec francouzské libovůle v Egyptě. Admirál Nelson zničil během několikahodinové bitvy francouzské loďstvo, z něhož vyvázly pouhé čtyři lodě. Britské královské loďstvo následně ovládlo celé Středomoří a na Egypt uvalilo blokádu. Tím byl Bonaparte odříznut od možného zásobování z Francie i od základních informací o vývoji politické situace ve vlasti.¹³⁹

Po uzavření turecko-rusko-britské spojenecké smlouvy proti Francii počátkem roku 1799 se stal neúspěšný konec francouzské expedice jen otázkou času. Sultán Selim III. navíc vyhlásil spolu s vypovězením války Francii džihád, čímž rozpoutal povstání egyptské společnosti proti okupační moci. Napoleon se ještě na jaře 1799 pokusil dobýt oblasti jižní Sýrie. K vojenským nezdarům se však připojila morová epidemie a jeho vojsko se vrátilo do Káhiry citelně oslabené. Francouzi sice porazili 30. července Turky v pozemní bitvě u Abú Qíru, celková situace ale již nedávala naději na úspěch. Pod dojmem zneklidňujících zpráv o vývoji v Evropě, které

¹³⁸ Dle E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 384-389.

¹³⁹ E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 387-395.

Bonapartovi záměrně poslal admirál Smith,¹⁴⁰ opustil vrchní velitel 23. srpna 1799 své vojsko a odplul zpět do Francie.

Po odjezdu Napoleona se Francouzům v Egyptě nedařilo. Po atentátu na generála Klébera v červnu 1800 převzal vrchní velení generál Jacques Abdallah Menou, který podepsal 2. září 1801 v Alexandrii bezpodmínečnou kapitulaci. Poslední jednotky francouzské armády odešly z Egypta v říjnu 1801. Do Francie se vrátilo jen 24 000 mužů.¹⁴¹

Francouzské válečné tažení znásobilo chaos a chudobu v již tak zbídačené zemi. Z dlouhodobého hlediska mělo ale pro Egypt pozitivní význam. Francouzi odstranili osmanskou a mamlúckou vládnoucí elitu. Ta se sice po jejich odchodu ze země vrátila do svých bývalých pozic, její nedotknutelné postavení ale utržilo první trhliny. Byla zavedena moderní francouzská správa, která reformovala daňový systém - dosavadní pronájem daní feudálům byl nahrazen jejich přímým výběrem. Přítomnost cizích mocností také nezastupitelně přispěla k probuzení nacionalistických tendencí Egyptanů.

Pro budoucí život egyptské společnosti byl důležitý rovněž vědecký a kulturní přínos francouzské výpravy. Poprvé v dějinách byla totiž součástí válečného tažení rozsáhlá vědecká expedice. Napoleon s sebou do země přivezl 167 odborníků, jejichž úkolem byl široký výzkum Egypta. Nadšení a horlivost vědců nezastavily ani nepříznivé finanční okolnosti a fyzická náročnost práce. V srpnu 1798 založil Bonaparte Egyptský ústav (Institut d'Égypt), jehož činnost je pokládána za základ moderního výzkumu Egypta neboli za zrod moderní egyptologie. Izolace Francouzů po porážce v námořní bitvě u Abú Qíru znamenala nutnost samostatnosti vojska v zemi stran zásobování. Aktivity přítomných odborníků byly namířeny na praktickou činnost a Egyptané se touto cestou seznámili s moderními evropskými technologiemi. Jedním z prvních kroků francouzských specialistů bylo zahájení melioračních prací a náprava egyptského zemědělství. Vojenští lékaři přinesli do země znalosti moderní medicíny a v neposlední řadě znamenal obohacení kultury první kontakt Egyptanů s knihtiskem. Po porážce vojsk opustili Egypt i francouzští vědci. Výsledky jejich

¹⁴⁰ Sir William Sidney Smith převzal v březnu 1799 velení nad britským královským loďstvem po viceadmirálovi siru Samuelu Hoodovi.

¹⁴¹ E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 394-396 a R. VESELÝ, *Nezávislost*, s. 165.

bádání jsou mimo jiné obsaženy v monumentálním díle *Popis Egypta (Description d'Égypte)*, vydávaném v letech 1808-1825.¹⁴²

1.2.3. Náboženské poměry v Egyptě

„Když pak přišli Saracéni a začali se v Egyptě rozmnožovat, upadla křesťanská víra a rozšířilo se učení Mohamedovi sekty.“¹⁴³

Křesťanství přinesl do Egypta podle tradice apoštol Marek již ve čtyřicátých letech 1. století. Okruh příznivců nového náboženství se rozrostl v průběhu následujících dvou století zvláště mezi lidovými vrstvami. Teologické spory provázející formulaci společného vyznání víry spolu s politickými a mocenskými neshodami mezi vysokými církevními představiteli vedly na přelomu 4. a 5. století ke vzniku egyptské národní křesťanské církve, označované jako církev koptská. Přestože příchod Arabů do Egypta znamenal jeho většinovou islamizaci, křesťanství se v zemi udrželo a Egypt se stal islámskou zemí s největší koncentrací křesťanského obyvatelstva. Díky tomu byla i úloha katolických misionářů v této oblasti výrazně specifická.¹⁴⁴

Teologické spory v průběhu 4. a 5. století vedly k prvnímu velkému rozkolu v církvi. Jeho věroučným základem byly neshody v otázce poměru dvou přirozeností Ježíše Krista, lidské a božské. Vleklé spory byly nakonec uzavřeny na čtvrtém všeobecném koncilu konaném roku 451 v maloasijském Chalkedonu. Koncil se usnesl na christologické formulaci, „v níž je Kristus označen jako jediný ve dvou přirozenostech nesmíšeně, neproměnně, nerozděleně a nerozlučně.“¹⁴⁵ Tato definice odmítla jak monofysitské, tak dyofysitské hereze a stala se základem pravověří.

Výsledky koncilu však nepřijaly tzv. starobylé východní (orientální) církve; označované rovněž jako církve předchalkedonské nebo monofysitské. Oddělily se tak od většinové oficiální církve říšské a vydaly se na samostatnou cestu. Do této skupiny

¹⁴² Srov. E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 393-398; R. VESELÝ, *Nezávislost*, s. 165-166 a *Description de l'Égypte*, Köln 2002, s. 17-19. Dále např. Darrell DYKSTRA, *The French occupation of Egypt, 1798-1801*, Martin W. DALY (ed.), *The Cambridge History of Egypt II. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, Cambridge 2008, s. 113-138 a Jiří KOVAŘÍK, *Bonaparte v Egyptě. Bonapartova výprava a tažení 1798-1801*, Třebíč 2007.

¹⁴³ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung III*, s. 48: „Als Saracener angekommen und in Egypten sich vermehrt, hat Christi Glauben abgenommen und Mahomets Sect wurd da gelehrt.“

¹⁴⁴ Srov. J. FÖRSTER, *Remedius Prutký*, s. 21.

¹⁴⁵ Pavel FILIPI, *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, Brno 1996, s. 46.

církví patří: Syrská pravoslavná církev, Koptská pravoslavná církev, Etiopská pravoslavná církev, Arménská apoštolská církev a Pravoslavná církev Indie; bývá sem zařazována též Apoštolská církev Východu (nestoriáni).

Vedle dogmatických motivů přispěly k rozkolu také motivy politicko-kompetenční, tj. především mocenské spory mezi patriarcháty, tradiční antagonismus jednotlivých místních církví a jejich snaha o větší míru nezávislosti na Konstantinopoli, stejně jako jejich odpor vůči helenizaci místních tradic.¹⁴⁶

Název Koptská církev souvisí s arabským přepisem řeckého slova Aigyptos - Egypt. Území spadající pod církevní jurisdikci koptského patriarchy zahrnuje vedle Egypta též dnešní Libyi, Súdán a některé vzdálenější africké oblasti. Svérázný charakter koptské církve tvoří vedle jejího monofysitského učení hlavně formy lidové zbožnosti. K nim patří přísná a rozsáhlými předpisy regulovaná postní praxe, spoléhání na uzdravující moc modlitby a obliba procesí na posvátná křesťanská místa. Jako liturgický jazyk se vedle staré koptštiny prosadila též lidu srozumitelná arabština.¹⁴⁷

Obsazení Egypta Araby v polovině 7. století přineslo spolu s arabizací i postupnou islamizaci země. Noví vládcí ponechali zprvu Egyptanům svobodu vyznání, nechali na svých místech dosavadní správní úředníky a v úředním jednání zanechali doposud užívané jazyky – koptštinu a řečtinu. Egyptští koptové navíc vítali Araby jako osvoboditele od byzantského hospodářského i náboženského útlaku a vzájemné soužití se tak zpočátku vyvíjelo slibně. Záhy však začalo potlačování křesťanství systémem dávek a daní, který poskytoval muslimům četné hospodářské výhody. Velká část koptů z tohoto důvodu přestoupila k islámu a sama se později účastnila výbojů směřujících do dalších oblastí severní Afriky. Pokojná arabizace a islamizace domácího obyvatelstva způsobila hluboké změny nejen v náboženské, ale i v politické a společensko-hospodářské oblasti.¹⁴⁸

V 18. století tvořili křesťané v muslimském Egyptě menšinu čítající 10-15% populace. Křesťanství bylo sice tolerováno, ovšem s řadou omezení a ústrků ze strany většinové společnosti i úřadů. Misijní snahy františkánů v Egyptě směřovaly k obrácení heretických a schizmatických koptů a k jejich sjednocení s římskokatolickou církví. Záměrná evangelizace muslimů nepřicházela v úvahu.

¹⁴⁶ Srov. TAMTĚŽ, s. 45-46 a M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxii-cxxiii.

¹⁴⁷ P. FILIPI, *Křesťanstvo*, s. 50-52.

¹⁴⁸ Břetislav VACHALA, *Egypt*, Praha 2003, s. 122-125 a P. FILIPI, *Křesťanstvo*, s. 51.

Misijní činnost katolíků v Egyptě byla možná jen díky toleranci z Istanbulu, jejíž ztráta by znamenala i konec misí mezi kopty.

Životní podmínky katolických misionářů v zemi byly velmi svízelné.¹⁴⁹ Stejně tak tomu bylo i v případě konvertitů. Ti museli čelit nejen pohrdání ze strany většinové muslimské společnosti, ale také pronásledování ze strany alexandrijského patriarchátu. Konvertité zůstávali samozřejmě stále poddanými tureckého sultána, takže je nemohli účinně chránit ani evropští konzulové. Navíc většinou stále žili v místní koptské komunitě, kde se účastnili náboženského i společenského života.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Podrobněji viz kapitola 1.1.2. *Františkánská misie v Egyptě*.

¹⁵⁰ M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxiv-cxxv. Ke koptské církvi více např. Aziz S. ATIYA, *A History of Eastern Christianity*, London 1968, s. 11-166; Dietmar W. WINKLER, *Koptische Kirche und Reichskirche. Altes Schisma und neuer Dialog*, Innsbruck 1997 a Albert GERHARDS – Heinzgerd BRAKMANN (edd.), *Die koptische Kirche. Einführung in das ägyptische Christentum*, Stuttgart 1994.

2. Kurze Lebens- und Reisebeschreibung

2.1. Formální popis rukopisu

Manuskript *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen vom Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz* (dále *Beschreibung*) byl sepsán v průběhu roku 1821 v Jindřichově Hradci, kde Schneider trávil poslední léta svého života.¹⁵¹ Sedmdesátiletý misionář těžce snášel nemoci a bezmocnost stáří, umocněné několik let trvající slepotou, a proto se rozhodl „k ukrácení dlouhé chvíle“ sepsat své paměti z cest po Orientě.¹⁵² Písemné zachycení vzpomínek bylo tedy spontánní a spíše než samotný text byly podstatné funkce, které souvisely s jeho tvorbou – zde je zajisté možné zahrnout sebe-potvrzující funkci, funkci připomínající a vzpomínkovou, funkci zvýšení prestiže v očích druhých i v očích vlastních, funkci životního vzoru pro mladší bratry a pravděpodobně i celkovou životní náplň. Dá se předpokládat, že byl Schneider ve svém vzpomínání povzbuzován mladšími františkány, pro které bylo jeho vyprávění o dalekých zemích zajímavé a kteří se zároveň touto cestou snažili rozptýlit jeho trudnomyslnost. Schneider sám si kvůli své slepotě nekladal nárok na věčný přínos textu ani na jeho vysokou stylistickou úroveň.¹⁵³ Přes tyto zřetelné nedostatky doufal, že by jeho paměti mohly alespoň pro svůj kuriozní obsah vzbudit pozornost čtenáře.¹⁵⁴ Z výše uvedených motivačních faktorů a okolností sepsání manuskriptu vyplývá jeho osobitý charakter. Jakožto ego-dokument není možné text jednoznačně žánrově

¹⁵¹ Rukopisná sbírka Státního okresního archivu Jindřichův Hradec, *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen vom Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz*, sign. I/7.

¹⁵² Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. IX: „Da ich in dem 79sten Jahre meines Alters von vielen und weiten gefährlichen Reisen entkräftet mit immer jetzt kränklichen Umständen umgeben, mit einer sechsjährigen Blindheit vom graune Staar behaftet, in meiner immer währenden Einsamkeit, wo ich nichts lesen, schreiben, oder etwas anderes zu einem Unterhalt vornehmen kann, sehr viele lange und traurige Stunden hatte, so habe ich um solche wenigstens dann und wann etwas abzukür(t)zen, mir vorgenommen, [...] eine kurze Lebens- und Reisebeschreibung [...] zu beschreiben...“

¹⁵³ TAMTÉŽ: „Es ist aber hier meine Absicht nicht, (nichts) etwas neues (au) auf die Welt zu bringen, oder solches der Welt kund zu machen, sondern es diene mir nur in meinem so elenden Zustande und so traurigen Stunden in etwas eine Erleichterung zu verschaffen. Es wird auch nicht nach dem jetzigen Geschmack weder nach jetzigen Schreibart auch nicht nach dem Anhang, welchen man verlangt, seyn...“

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, s. X: „Unterdessen konnte es doch noch seyn, daß einem, der der Schwachheit des Schriftstellers zu schonen weiß, wenigstens aus Kuriositat, als ein Werk von einem Blinden dicktirt die Lust zu lesen ankommen.“

zařadit; nad cestopisnou tematikou zřetelně převažuje jeho memoárový ráz. Tím se autograf *Beschreibung* podstatně odlišuje nejen od ostatních známých rukopisů františkánských misionářů z českých zemí, kteří pobývali v 18. století v Egyptě, ale i od Schneiderova latinského cestopisu *Annotationes*,¹⁵⁵ a jako takový nabízí jedinečnou reflexi blízkovýchodních zemí vzniklou na základě mnohaleté zkušenosti autora s těmito exotickými oblastmi.

Nevidomý Schneider diktoval text podle svých slov neznámému žáku gramatikální školy.¹⁵⁶ Podle měnících se rukopisů se dá usuzovat, že písařů bylo více - změny písma jsou nejzřetelnější ve třetí části autografu, kde se rukopisy mění v poměrně krátkých intervalech. Úprava písma není příliš úhledná a s přibývajícemi stránkami znatelně klesá. Čitelnost ztěžuje hustota textu a prostupnost písma z druhé strany listu. V textu se navíc objevuje velké množství škrťů – pramenících z části z okamžitého zapisování diktovaného textu, z části z jazykových neznalostí písařů.

V předmluvě manuskriptu Schneider uvádí, že text diktuje pouze na základě svých vzpomínek.¹⁵⁷ To se ale zdá být při rozsahu textu a množství faktografických údajů, toponym, vlastních jmen i přesných časových určení průběhu cest nemožné. Dá se předpokládat, že text vznikl s pomocí Schneiderových deníků nebo poznámek pořizovaných během jeho pobytu v Orientě. Schneider se sice o jejich existenci ve svých rukopisech nezmiňuje, nezná je ani nikdo z autorů pracujících se Schneiderovou pozůstalostí, manuskript *Beschreibung* mohl ale jen těžko vzniknout bez podobných podkladů. Možnost, že by faktografickým pramenem pro *Beschreibung* mohl být Schneiderův starší autograf *Annotationes*, se nezdá být příliš pravděpodobná. *Annotationes* jsou cestopisným dílem zabývajícím se popisem Egypta, jeho reálií a dějin,¹⁵⁸ a zřejmě neobsahují dostatečné množství osobních údajů potřebných k sepsání *Beschreibung*. Zároveň se dá předpokládat, že Schneider při tvorbě *Annotationes* i případných deníků pracoval s jemu dostupnou tematickou dobovou literaturou, z níž čerpal geografické i historické údaje. Ve svém rukopise

¹⁵⁵ Cestopisy Jakuba Římaře a Remedia Prutkého, stejně jako Schneiderův rukopis *Annotationes*, byly sepsány za pobytu misionářů v Egyptě nebo bezprostředně po odchodu z misí s cílem zprostředkovat komplexní údaje o cizokrajných oblastech a poskytnout tak pomoc případným následovníkům, kteří budou do těchto zemí vysláni. Texty jsou psány s konkrétním cílem, jemuž odpovídá i jejich precizní výstavba. Případně se jedná o deníkové záznamy vznikající v průběhu dlouholetého misijního působení v cizí zemi.

¹⁵⁶ Srov. Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. IX: „...mit Beyhülff eines die Grammatikalschulen studirenden Jünglinges in seinen Waganzen oder Rekreationstügen freyen Stunden...“

¹⁵⁷ TAMTÉŽ, s. IX-X: „...nur wie mir es beyfiel, und was annoch in meinem Gedächtniß übrig blieb(e), dem Jüngling in die Feder dicktirte, welches ich aber in meiner Blindheit nicht überlesen konnte.“

¹⁵⁸ Popis rukopisu *Annotationes* viz podkapitola *Písemné prameny k osobě Christiana Schneidera*.

Beschreibung se v pasážích popisujících Etiopii odvolává na dílo britského cestovatele Bruce.¹⁵⁹ Další geografické údaje uvádí Schneider na základě „*nových cestopisů*.“¹⁶⁰ Pro utvoření relevantního závěru v otázce pramenů obou Schneiderových obsáhlých manuskriptů bude nutné jejich hlubší studium a vzájemná komparace. V současné době, kdy je práce s oběma rukopisy teprve v začátcích, není utvoření takového závěru možné.

Rukopis má rozměry 21 x 33 cm a je svázán černou polokoženou vazbou s hnědým hřbetem, na němž je zlatý nápis *Kurze Reisebeschreibung eines Blinden*. Rozsah manuskriptu je 156 listů, text je psán po obou stranách. Na vnější i na vnitřní straně listů jsou tužkou naznačeny okraje; vnější ve vzdálenosti 3 - 4 cm, vnitřní téměř splývají s vazbou. Pravý okraj však nebývá písaři respektován. Na většině stran je dodržen horní okraj 2 cm, ukončení stránek není pravidelné. Průměrný počet řádků na stránku je 30 - 32, podle velikosti písma jednotlivých písařů. V této souvislosti je proměnlivý i průměrný počet znaků na řádku - přibližně 48 znaků. Bez úvodu a závěrečného veršovaného shrnutí jednotlivých částí rukopisu obsahuje kniha 267 stran textu. To znamená přibližně 220 textových normostran.¹⁶¹ Barva inkoustu je v současné době, stejně jako zbarvení stránek manuskriptu, hnědá.

Na začátku rukopisu se nachází jeho jediná ilustrace následovaná dvoustránkovým veršovaným úvodem, ve kterém jsou shrnuty důvody jeho vzniku. Manuskript je rozdělen do tří dílů¹⁶² – každý z nich má samostatnou úvodní stránku, obsah, úvodní poznámku, vlastní text a několikastránkové veršované shrnutí. Původní paginace je pro každý díl samostatná (strana číslo 1 je vždy první textová strana) a nachází se nahoře na vnějším okraji stránek. Později byla tužkou doplněna paginace nečíslovaných stran (úvodních stran rukopisu a prvních stran jednotlivých dílů) – formou velkých římských číslic. Paginace veršovaných shrnutí všech tří dílů a dodatku manuskriptu je rovněž nepůvodní, dopsaná tužkou; navazuje ale kontinuálně na předchozí stránky a je tedy psána číslicemi arabskými. Jednotlivé díly jsou členěny na paragrafy, které odpovídají kapitolám.

¹⁵⁹ James Bruce of Kinnaird podnikl v letech 1768-1773 expedici k pramenům Nilu, během níž se dostal až do Etiopie. Své cesty popsal v pětisvazkovém díle *Travels to Discover the Source of the Nile, In the Years 1768, 1769, 1770, 1771, 1772 and 1773*, které vyšlo poprvé v Edinburghu roku 1790. Za povšimnutí stojí, že v originálním textu chybně napsané jméno „*Brunze*“ (Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. 70) bylo později tužkou přepsáno do správné podoby „*Bruce*.“

¹⁶⁰ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. 62: „*Nach den neuen Geographen und Reisebeschreibungen,...*“

¹⁶¹ Jedná se pouze o předběžný výpočet. Přesný rozsah textu bude možné udat až na základě důkladného zpracování autografu.

¹⁶² Tento způsob členění zachovává i citační úzus autorky viz *Beschreibung* I, II, III.

Jazykem rukopisu je dobová němčina; kromě němčiny obsahuje manuskript ve skromné míře latinu. Písmo odpovídá použitému jazyku. Německý text je psaný novogotickou kursivou; vlastní jména, toponyma a latinské části textu písmem humanistickým. Po stylistické stránce nedosahuje text příliš vysoké úrovně. Dlouhá, nepřehledná souvětí jsou mnohdy těžko srozumitelná, k čemuž ještě přispívá nízká jazyková úroveň textu. Schneider sám během svého misijního působení v Orientě německý jazyk zapomněl.¹⁶³ Dá se však předpokládat, že svůj rodný jazyk po návratu do vlasti brzy oživil. Patrná je ale jazyková nejistota prvního z písařů autografu *Beschreibung*, který se dopouští mnoha pravopisných prohřešků. Řadu z nich si zřejmě okamžitě uvědomil a chybná místa opravil – v textu je tak poměrně velký počet škrťů. Zpracování přesnějšího jazykového rozboru manuskriptu není bohužel v rámci této diplomové práce z důvodu nedostatečných lingvistických znalostí autorky možné. Pro budoucí práci s rukopisem by bylo zhodnocení textu z hlediska historické němčiny zajisté žádoucí.

Jednotliví písaři dodržovali rozličný úzus psaní textu. Zobecnit lze následující zásady. V textu je užíváno zkratk – nejčastěji *u* (und), *o* (oder), *h.* (heilig), *P. P.* (Patres). Vsuvky jsou označeny značkou */: ... :/*. Často dochází rovněž ke zkracování slov, jež je označeno vodorovnou čarou v místě vynechaných písmen – *ū* (und), *īmer* (immer), *Trom̄el* (Trommel). Řadové číslovky jsou zkráceny pomocí čísla s koncovkou v podobě horního indexu, např. 14ten, 21sten.

2.2. *Obsahový popis rukopisu*

Po obsahové stránce zahrnuje rukopis *Beschreibung* popis Schneiderových cest od odjezdu z Brna v květnu 1771 až do jeho návratu do vlasti v září 1799. Text autografu je psán chronologicky a je rozdělen do tří dílů.

Název první části manuskriptu *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verchiedenen Anmerkungen vom Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz* bývá užíván pro označení celého spisu. Obsah

¹⁶³ Odvyknutí si na německý jazyk Schneider připouští, když popisuje průběh své audience na císařském dvoře. Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 43: „... und weilien mir die deutsche Sprache durch so viele Jahre außer Übung kam, so wurde ich von dem Pater Quardian, der mich bekleitete ermahnet mit dem Kaiser welisch zu sprechen...“

tohoto dílu čítajícího 126 stran je možné rozdělit do několika tematických okruhů: cesta do Egypta a líčení prvotních zážitků v cizí zemi (paragrafy I-IV), pronásledování misionářů (par. V), cesta do Mokky (par. VI-VII), pobyt v Mokce (par. VIII-X), návrat do Egypta (par. XI-XIII) a pobyt v Egyptě (par. XIV-XVII).

Druhý díl autografu *Reise von Cairo nach Jerusalem und Besuch der Merkwürdigkeiten in Judea Gallilea wie auch die Rückreise von Berg Libanno über Cippern nach Egypten* popisuje na 98 stránkách Schneiderovu pouť do Svaté země vykonanou v letech 1796-1797. V porovnání s první a třetí částí manuskriptu obsahuje tento díl vedle osobitého líčení cest a vlastních zážitků též podrobné popisy svatých míst.

Třetí část rukopisu *Beschreibung* nese název *Rückreise von Cairo nach Alexanrien und von da nach Syrien Triest bis Prag in seine Prowinz*. Tento díl shrnuje na 43 stranách události z let 1798-1799. Tedy Schneiderovu snahu o odjezd z Egypta v době francouzské invaze a britské blokády Alexandrie (par. I-II), svízelnou plavbu do Evropy (par. III-V) a popis pobytu v Itálii a cesty do rodné provincie (par. VI-VII).

Pro dokreslení konkrétní představy o obsahu manuskriptu *Beschreibung* následuje výčet jednotlivých paragrafů – původní německé názvy jsou doplněny provizorním českým překladem.

<i>1. Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verchiedenen Anmerkungen vom Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz:</i>	
§ I.	Reise von Brün bis Wenedig Cesta z Brna do Benátek
§ II.	Reise von Wenedig nach Rom Cesta z Benátek do Říma
§ III.	Reise von Rom bis nach Liworno Cesta z Říma do Livorna
§ IV.	Reise von Liworno bis nach Egypten Cesta z Livorna do Egypta
§ V.	Kurze Beschreibung einer Verfolgung Krátký popis pronásledování

§ VI.	Reise über die Wüste von Cairo bis Soes Cesta pouští z Káhiry do Suez
§ VII.	Beschreibung von Soes und Schiffahrt von da bis nach Mocha in der Prowinz Jemen Popis Suez a plavby odtud do Mokky v provincii Jemen
§ VIII.	Beschreibung der Handelstadt Mocha und Benyanen in Jemen Popis obchodního města Mokky a banijů v Jemenu
§ IX.	Beschreibung unseres Aufenthaltes in der Stadt Mocha Popis našeho pobytu ve městě Mokka
§ X.	Fortsetzung unseres weiteren Aufenthaltes in der Stadt Mocha Pokračování našeho dalšího pobytu ve městě Mokka
§ XI.	Zurückreise von Mocha Zpáteční cesta z Mokky
§ XII.	Schiffart von Mocha bis Soes Plavba z Mokky do Suez
§ XIII.	Reise von Soes bis nach Cairo und Beraubung der Kaufmannsgüter der Engländer Cesta ze Suez do Káhiry a uloupení obchodního zboží Angličanů
§ XIV.	Von meinem weiteren Aufenthalt in Egypten O mém dalším pobytu v Egyptě
§ XV.	Bau der Kirchen Stavba kostelů
§ XVI.	Beschreibung der Verfolgung Popis pronásledování
§ XVII.	Fernerer Aufenthalt in Egypten bis 1799 Další pobyt v Egyptě do 1799
§ XVIII.	Merkwürdige Geschichte Podivuhodná událost

2. Reise von Cairo nach Jerusalem und Besuch der Merkwürdigkeiten in Judea Gallilea wie auch die Rückreise von Berg Libanno über Cippern nach Egypten

§ I.	Reise von groß Cairo nach Japha oder Joppen Cesta z velké Káhiry do Jaffy neboli do Joppe
------	--

§ II.	Reise von Japha oder Joppen bis Jerusalem Cesta z Jaffy do Jeruzaléma
§ III.	Kurzer Beschreibung des Klosters Sanct. Salvator und des Thal Josaphat Krátký popis kláštera Sv. Salvátora a údolí Josafat
§ IV.	Beschreibung der Basilica oder Kirchen des heiligen Grabes, und der Ceremonien in der Garwochen Popis basiliky Svatého hrobu a obřadů Svatého týdne
§ V.	Reise von Jerusalem nach Bethlehem und Beschreibung einiger Merkwürdigkeiten Cesta z Jeruzaléma do Betléma a popis několika zajímavostí
§ VI.	Beschreibungs Bethlehem und des Ortes der Geburt Christi Popis Betléma a místa Kristova narození
§ VII.	Beschreibung einiger merkwürdigen Örtern bey Bethlehem herum Popis několika zajímavých míst v okolí Betléma
§ VIII.	Reise von Bethlehem nach S. Johanni in der Wüste und von da abermal nach Jerusalem Cesta z Betléma k sv. Janovi v poušti ¹⁶⁴ a odtud zpět do Jeruzaléma
§ IX.	Besuch der übrigen Merkwürdigkeiten in und außer Jerusalem Návštěva ostatních zajímavostí v Jeruzalémě i mimo něj
§ X.	Entstehung und Veränderungsfälle der Stadt Jerusalem Vznik a proměny města Jeruzalém
§ XI.	Reise von Jerusalem über Jaffa Acri nach Nazareth Cesta z Jeruzaléma přes Jaffu a Akku do Nazareta
§ XII.	Besuch der Merkwürdigkeiten in der Stadt Nazareth Návštěva zajímavostí ve městě Nazaret
§ XIII.	Besuch der übrigen Merkwürdigkeiten in Gallilea Návštěva ostatních zajímavostí v Galileji
§ XIV.	Rückreise über den Berg Carmeli Caifa nach S. Johanni de Acri Zpáteční cesta přes pohoří Karmel a Haifu do Sv. Jana z Akry ¹⁶⁵

¹⁶⁴ Název svatý Jan v poušti zřejmě označuje městečko Ein Karen, kde se podle tradice narodil svatý Jan Křtitel. Ein Karen je dnes součástí Jeruzaléma a je stále oblíbeným cílem poutníků. Srov. Pavel HOJKA – Jan HANUŠ, *Izrael - země téměř mystická*, Písek 1995, s. 80.

¹⁶⁵ Jménem Svatý Jan z Akry nazývali křižáci v 11. - 12. století přístav Akka. Dle Sara KOCHAR, *Izrael*, Praha 1995, s. 203.

§ XV.	Anmerkung einer zu Palästina annoch gehorigen Merkwürdigkeiten, welche von mir persönlich zwar nicht besucht, aber nach Nachricht eines ehrwürdigen Psters in Nazareth, der viele Jahre in Palästina gewohnet allhier beygesetzt Poznámky o dalších palestinských zajímavostech, které jsem sice osobně nenavštívil, ale které jsem připojil na základě zpráv jednoho ctihodného kněze z Nazaretu, jenž žije v Palestině mnoho let
§ XVI.	Fortsetzung der Reise von S. Johann de Acri bis Bayruth in Syrien Pokračování cesty ze Sv. Jana z Akry do Bejrútu v Sýrii
§ XVII.	Aufenthalt in Bayruth Pobyt v Bejrútu
§ XVIII.	Besuch des Bergs Libanno Návštěva hory Libanon
§ XIX.	Zurückreise von Bayruth über Cippern nach Alexandrien in Egypten Zpáteční cesta z Bejrútu přes Kypr do Alexandrie v Egyptě

<i>3. Rückreise von Cairo nach Alexanrien und von da nach Syrien Triest bis Prag in seine Prowinz</i>	
§ I.	Reise von Cairo nach Alexandrien Cesta z Káhiry do Alexandrie
§ II.	Aufenthalt in Alexandrien Pobyt v Alexandrii
§ III.	Reise von Alexandrien bis Smirne in Syrien Cesta z Alexandrie do Smyrny v Sýrii
§ IV.	Aufenthalt in Smirne Pobyt ve Smyrně
§ V.	Reise von Smirne bis nach Triest Cesta ze Smyrny do Terstu
§ VI.	Aufenthalt in Triest Pobyt v Terstu
§ VII.	Reise von Triest bis nach Wien und von da in meine Prowinz zurück Cesta z Terstu do Vídně a odtud zpět do mé provincie

2.3. Osudy rukopisu a jeho dosavadní publikace

Po Schneiderově smrti roku 1824 byl jeho manuskript *Beschreibung* zřejmě umístěn do knihovny místního františkánského konventu, o čemž svědčí vlastnická poznámka na druhé stránce prvního listu rukopisu „*Pro Conventu Novodomensis 1825.*“ Zde jej pravděpodobně našel Franz Fischbacher, pobývající od května 1850 v Jindřichově Hradci, který na jeho základě publikoval o Schneiderovi stručnou biografickou esej.¹⁶⁶ Fischbacherova snaha o zviditelnění pozoruhodného krajana však vyvolala jen nepatrnou odezvu. Jeho esej se zřejmě stala podkladem pro Antonína Rybičku při tvorbě hesla o Schneiderovi do tzv. *Riegrova slovníku naučného*.¹⁶⁷

Samotný rukopis *Beschreibung* byl ale ve druhé polovině 19. století neznámý. Objeven byl až na počátku třicátých let 20. století jindřichohradeckým historikem Janem Mukem, a to v profesorské knihovně místního gymnázia. Na svůj objev upozornil J. Muk poprvé roku 1933 v týdeníku *Ohlas od Nežárky*.¹⁶⁸ V následujících letech vydal na základě studia rukopisu několik článků obsahujících bohužel opět jen stručnou biografii a popis autografu.¹⁶⁹ O okolnostech umístění rukopisu do gymnaziální knihovny nebylo Mukovi nic známo.¹⁷⁰

Z jindřichohradeckého gymnázia se Schneiderův manuskript dostal do sbírek městského muzea, jehož byl J. Muk ředitelem. Zde se nalézal až do roku 1952, kdy došlo k organizačnímu rozdělení muzea a archivu. Spolu s přerozdělením sbírek obou do té doby spojených institucí byl manuskript *Beschreibung* předán do sbírek archivu, v jehož rukopisné sbírce se nalézá dodnes.¹⁷¹

V průběhu druhé poloviny 20. století zůstával autograf v archivních sbírkách opět téměř bez povšimnutí. Podle zprávy z roku 1976, která je obsažena ve Schneiderově

¹⁶⁶ Franz FISCHBACHER, *Erinnerungsblatt an den zu Neuhaus in Böhmen verstorbenen Franziskaner-Mönch und Missionär im Morgenlande P. Christian Schneider*, *Libussa* 10, 1851, s. 434-438.

¹⁶⁷ *Slovník naučný*, VIII (S-Szyttler), Praha 1870, s. 339.

¹⁶⁸ Jan MUK, *Z rukopisů profesorské knihovny jindřichohradeckého gymnasia*, *Ohlas od Nežárky* 63, 1933, č. 23, s. 6; č. 24, s. 5-6 a č. 25, s. 6-7.

¹⁶⁹ Jan MUK, *Neznámý český cestovatel po Orientě z napoleonské doby*, *Širým světem* 12, č. 9, 1935, s. 510-512; TÝŽ, *Habeš a její líčení českého misionáře z r. 1778*, *Národní listy* 75, 25. 7. 1935, s. 4; TÝŽ, *Neznámý český cestovatel – misionář p. Kristian Schneider (1742-1824)*, *Sborník československé společnosti zeměpisné* 42, 1936, s. 129-131 a TÝŽ, *Život v Jindřichově Hradci před 100 lety*, *Jindřichův Hradec* 1939, s. 104-107. Podrobnější analýza článků Jana Muka viz podkapitola *Hodnocení základní literatury a pramenů*.

¹⁷⁰ Kniha zde byla umístěna pod inventárním číslem 2 351, sign. VIII.

¹⁷¹ Manuskript je uložen v rukopisné sbírce Státního okresního archivu Jindřichův Hradec pod signaturou I/7. Na tomto místě bych ráda poděkovala za ochotnou pomoc při rekonstrukci osudů rukopisu PhDr. Heleně Hálové, ředitelce Státního okresního archivu v Jindřichově Hradci.

složce, pracoval s rukopisem roku 1972 pracovník Československé akademie věd Zbyněk Malý. Přestože si Z. Malý *Beschreibung* z archivu vypůjčil, nepublikoval o Schneiderovi ani o jeho rukopisném díle žádnou zprávu.¹⁷²

Na místo uložení Schneiderova německého rukopisu upozornil odbornou veřejnost až Marek Dospěl, který jej našel v roce 2004 v rámci heuristických prací k edici Prutkého *Itineraria*.¹⁷³ Téhož roku se práci s rukopisem věnoval řádový historik a archivář Petr Regalát Beneš, který připravoval jeho dokumentaci pro výstavu *Historia Franciscana*¹⁷⁴ a který následně otiskl o Schneiderovi několik článků v interním františkánském periodiku *Zprávy z provincie*.¹⁷⁵

¹⁷² Etiopista doktor Zbyněk MALÝ publikoval v roce 1972 článek *The Visit of Martin Lang, Czech Franciscan, in Gondar in 1752*, *Journal of Ethiopian Studies* 10, č. 2, s. 17-25. Kritický rozbor článku a Malého plánované práce s rukopisy františkánských misionářů viz M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. lxxviii.

¹⁷³ Více viz *Obraz Christiana Schneidera a jeho díla v literatuře*.

¹⁷⁴ *Historia Franciscana. Katalog výstavy pořádané k 400. výročí příchodu bratří františkánů do kláštera Panny Marie Sněžné v Praze (1604-2004)*, edd. Petr Regalát BENEŠ a kol., Praha 2004, s. 83-84.

¹⁷⁵ Články o Schneiderovi vycházely v rubrice *Historia Franciscana - Misie*. Vzhledem k faktu, že jsou *Zprávy z provincie* interním františkánským oběžníkem, není jejich přesná citace možná.

3. Život a cesty patera Christiana Kyrilla Schneidera

Hlavním zdrojem pro předkládanou biografii Christiana Schneidera jsou autobiografické údaje obsažené v rukopisu *Beschreibung*. Faktografické údaje byly doplněny z dobových dokumentů, které jsou uloženy ve fondu Řádu františkánů v Národním archivu v Praze. Složka patera Christiana Schneidera obsahuje 36 číslovaných folií, mezi nimiž se nachází úřední potvrzení, dekrety, nařízení, cestovní doklady, ale také misionářovy poznámky, jazykové překlady a osobní korespondence.¹⁷⁶ Tyto dokumenty jsou ve většině přesně datovány a obsahují odkazy na konkrétní události Schneiderova života, čímž vhodně doplňují epický obsah manuskriptu. K upřesnění biografických dat souvisejících se Schneiderovým působením v řeholi svatého Františka byly použity katalogy bratří, schematismy, nekrology, paměti a kroniky jednotlivých konventů.¹⁷⁷

Pro doplnění biografie a vytvoření jejího kompletního rámce bude v budoucnu třeba čerpat ze širšího spektra pramenů, a to např. z farních matrik, z vizitačních protokolů, ze studentských katalogů piaristických gymnázií a matrik studentů jezuitské artistické fakulty v Olomouci, z archiválií olomouckého (arci)biskupství, z materiálů Státního rakouského archivu, ale také z pramenů římských, vatikánských a káhirských archivů.

Předkládaná práce si tedy neklade nárok na úplnost a na řadu otázek se ani nepokouší najít odpověď. Není-li uvedeno jinak, pochází biografické údaje z autografu *Beschreibung*, aniž by byly prozatím dále ověřovány.

Užívaná toponyma jsou z originálního textu překládána do jejich soudobé počeštěné podoby. Pokud se dnes používaný název od historického pojmenování odlišuje, je toto uvedeno v originálním znění v závorce. Vlastní jména, jež nebylo možné ověřit, se vyskytují v původní podobě. Jména, která jsou všeobecně známá, jsou uvedena v dnes užívané formě s odkazem na příslušnou literaturu. Překlady původního německého textu autografu do češtiny byly vypracovány autorkou práce. Poznámky k užívaným edičním zásadám jsou uvedeny v kapitole 4. *Reise von Cairo nach Alexandrien*.

¹⁷⁶ Národní archiv, fond Řád františkánů, karton č. 65, inv. č. 2115. Soupis těchto dokumentů a jejich stručná charakteristika viz Příloha č. 1.

¹⁷⁷ Místo uložení rovněž Národní archiv v Praze, fond Řád františkánů.

3.1. Mládí v českých zemích

Kyrill, jak znělo Schneiderovo křestní jméno, se narodil 23. ledna 1742 na dietrichštejnském panství v Pavlově (Polau) u Mikulova.¹⁷⁸ Pocházel z německy mluvící rodiny vinaře Adama a Apollonie Schneiderových.¹⁷⁹ Po ukončení triviální školy¹⁸⁰ odešel v desátém roce svého života, tedy roku 1752, do Mikulova. Zde studoval gramatikální třídy na místním piaristickém gymnáziu, které bylo spolu s piaristickou kolejí založeno roku 1631.¹⁸¹ Po jejich absolvování Schneider přesídlil do Kroměříže (Cremis), kde pokračoval ve studiu vyšších tříd humanistických. A to rovněž na gymnáziu piaristů, jež bylo založeno v roce 1687.¹⁸² Pravděpodobně v této době přijal Schneider svátost biřmování, při níž se svěřil pod patronát svatého Jana Nepomuckého.¹⁸³

Následně zamířil mladý Kyrill do Olomouce, kde se tentokrát na jezuitské univerzitě věnoval tři roky studiu filosofie. Během svého všeobecného studia na piaristických a jezuitských školách si Schneider podle dobových osnov osvojil znalosti latiny, řečtiny, filozofie, aritmetiky, algebry, geometrie a také základy astronomie.¹⁸⁴ Tyto jak humanistické, tak aplikované vědy Schneider později prakticky využíval během svého misijního působení. Dá se také usuzovat, že se již v období dospívání věnoval hodinářskému řemeslu, které bylo jeho zálibou a které dovedně provozoval rovněž v Orientě. Jak bude uvedeno v následujících kapitolách, byla Schneiderova hodinářská zručnost velmi žádanou dovedností a misionáři z ní nejednou profitovali.

¹⁷⁸ Topografická určení byla vypracována dle příručky Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004² a neshodují se s dosavadními českými toponymy, která ve svých studiích bez udání zdrojů uváděl Jan Muk (citace studií jsou uvedeny v poznámce č. 159 a č. 160) a která byla z jeho prací ostatními autory převzata. V závorce jsou uvedena sporná místní jména v podobě, ve které se nacházejí v originálním textu rukopisu.

¹⁷⁹ Národní archiv v Praze (dále NA), fond Řád františkánů (dále ŘF), kniha (dále kn.) 108, *Catalogus patrum et fratrum in alma & magna provincia Bohemiae s. Wenceslai ducis & martyris ab anno 1747[...]*, s. 113. O Schneiderově rodině je prozatím známé jen to, že měl jednu sestru. V listě adresovaném roku 1774 mladému misionáři do Egypta zmiňuje jeho přítel Johann Nepomuk Steinner, že Schneiderův minulý dopis přeposlal jeho sestře a přátelům do Pavlova. Srov. NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 5.

¹⁸⁰ Kromě obecné problematiky školní docházky vesnických žáků triviálních škol vyvstává otázka, kde malý Schneider školu skutečně navštěvoval. V jeho rodné vsi byla zřízena lokálie až roku 1755 a fara teprve v roce 1859. L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 250.

¹⁸¹ Srov. L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 248.

¹⁸² Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století II*, Olomouc 2003, s. 22.

¹⁸³ Schneiderovo biřmovací jméno viz NA, ŘF, kn. 108, *Catalogus*, s. 113.

¹⁸⁴ Více k průběhu vzdělávání v českých zemích v polovině 18. století např. Miroslav NOVOTNÝ, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006, s. 46-59 a R. ZUBER, *Osudy*, s. 13-56.

Mladý student se po absolvování jezuitské artistické fakulty rozhodl ke vstupu do řeholního společenství bratří františkánů, do kterého byl přijat provinčním ministrem Alipiem Barthellim.¹⁸⁵ Vstupem do řádu se rozumělo přijetí řehole svatého Františka, tedy složení tzv. dočasného slibu (lat. *professio simplex et temporaria*) spojené se slavností obláčky (lat. *indutio*). Uchazeč o přijetí do řádu při této slavnosti obdržel řeholní hábit a dostal od řádových představených nové jméno. Kyrill Schneider přijal řeholní jméno Christian, které od té doby důsledně používal. Zkušební lhůtu noviciátu, jenž trval zpravidla jeden rok, prožil bratr Christian v Moravské Třebové. Zde také složil spolu s dalšími třemi bratry 12. srpna 1761 tzv. slavné řeholní sliby (lat. *professio solemnis*).¹⁸⁶ Následné období rovněž ročního juniorátu strávil Schneider v opavském konventu svaté Barbory.

Po jeho dokončení byl poslán ke studiu filosofie do Znojma. Františkánský řád, zaměřený na pastorační a kazatelskou činnost, kladl důraz na vzdělávání mladých kněží, které zajišťoval téměř výhradně vlastními silami a ve vlastních studijních ústavech. Znojemský konvent Nanebevzetí Panny Marie byl jedním z domů, kde se řádová studia filozofie nacházela. Schneider zde prožil jeden rok a poté odešel do Olomouce. Na místním tzv. studium provinciale studoval mladý klerik následující dva roky teologii.¹⁸⁷

Nižší svěcení¹⁸⁸ přijal bratr Christian z rukou olomouckého biskupa Maxmiliána hraběte Hamiltona¹⁸⁹ ve Vyškově 20. září 1763. O čtyři dny později přijal na stejném místě rovněž od biskupa Hamiltona nejnižší stupeň vyššího svěcení, tzv. podjáhensství, jehož udělení bylo nižším svěcením podmíněno. Stav podjáhna umožňoval svým nositelům aktivnější účast na slavení mše svaté službou u oltáře. Muži s tímto stupněm svěcení mohli nosit kalich, přísluňovat jáhnovi a číst epištolu. Jáhenské svěcení udělil Schneiderovi opět biskup Hamilton, a to 22. prosince 1764 v Olomouci. Kněžské svěcení pak přijal z rukou téhož 21. září 1765 opět

¹⁸⁵ Alipio Barthelle zastával úřad provinčního ministra Svatováclavské provincie od 2. října 1759 do 5. října 1762. Srov. např. NA, ŘF, kn. 118, *Serles hIC Vera DatVr aC noMIna eXhIbentVr P.P. et FF ord. Min. [...]*, nepaginováno (dále nepag.).

¹⁸⁶ NA, ŘF, kn. 118, *Serles*, nepag.

¹⁸⁷ Františkánská řádová studia viz M. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, s. 44.

¹⁸⁸ Mezi stupně nižšího svěcení patřily až do reformy 20. století tonzurista, ostiář, lektor, exorcista a akolyta. K problematice někdejšího svěcení srov. Jiří Rajmund TRETERA, *Konfesionální právo a církevní právo*, Praha 1997, s. 225-227.

¹⁸⁹ Dle Milan Michael BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000, s. 95.

ve Vyškově. První mši svatou sloužil třidvacetiletý novokněz o osm dní později v Olomouci.¹⁹⁰

Po kněžském svěcení byl otec Christian přeložen do Prahy. O svém zdejším působení ale nepodává bližší zprávy. Zřejmě se dále věnoval studiu teologie. V záznamu *Katalogu kněžských absolventů bohosloví*¹⁹¹ je totiž uvedeno, že Schneider absolvoval teologii roku 1768. Po absolutoriu získal kompetenci k vyučování (lat. pro cathedra). Místem absolvování studia byla však podle katalogu Olomouc. Schneider sám pobyt v olomouckém konventu nezmiňuje. Dále se v katalogu uvádí, že je bratr Christian kompetentní pro německý jazyk. Schneider ale ovládal i češtinu. Za hovořícího oběma jazyky je označen v *Seznamech otců a bratří*.¹⁹² V jeho pozůstalosti se však česky psané písemnosti téměř nenacházejí.¹⁹³

Z Prahy odešel otec Christian po dvou letech, tedy zřejmě roku 1767, jako kazatel do brněnského konventu Svaté Máří Magdalény. Pro toto období jeho života se nachází v pramenech zmínka ze srpna 1770, kdy byl mladý řeholník zvolen jedním z účastníků tzv. congregationes intermediae.¹⁹⁴ Schneider zde je označován jako člen konventu, správce křížové cesty a pravděpodobně kazatel s právem kázat o slavnostech.¹⁹⁵ V Brně, ke kterému Schneider získal velmi blízký vztah, zůstal až do svého odchodu do misí.¹⁹⁶

¹⁹⁰ NA, ŘF, kn. 119, *Specificatio, quo anno et die quilibet fratrum clericorum almae provinciae Bohemiae fuerit natus [...]*, nepag.

¹⁹¹ NA, ŘF, kn. 315, *Calculi P.P. studiosorum theologiam absolventiam*, nepag.

¹⁹² NA, ŘF, kn. 108, *Catalogus*, s. 113; kn. 118, *Serles*, nepag.; kn. 119, *Specificatio*, nepag.

¹⁹³ V rámci celé Schneiderovy písemné pozůstalosti se nachází jen jedna česky psaná položka - NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 6. Autorkami stručného vzkazu obsahujícího mimo jiné recept na přípravu ryby na modro jsou Rozalie Prutká a Rozena Petrossowa. List je adresován „nejmilejšímu panu švagru.“ Zda byl Schneider skutečně adresátem, což by dosvědčovalo, že rozuměl česky psanému textu, není tedy zřejmé.

¹⁹⁴ Provinční kapituly se ve františkánské Svatováclavské provincii konávaly v srpnu nebo v září jednou za tři roky. V mezidobí se scházely tzv. congregationes intermediae, na kterých bývali voleni či jmenováni provinční představitelé řádu a na kterých se přijímala usnesení pro celou provincii. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. xciii.

¹⁹⁵ NA, ŘF, kn. 50, *Protocollum archivi conventus Brunensis ad s. Mariam Magdalenam [...] Pars II*, s. 780: „*Con. fest. domest. et Director Via Crucis VP. Christianus Schneider.*“ Význam zkratky *Con. fest.* není jednoznačný – pravděpodobně se však jedná o *contionator festivus*, čili o „slavnostního kazatele.“

¹⁹⁶ Obecné údaje o průběhu počáteční formace ve františkánském řádu dle M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. xcii-xcvi.

3.2. Na cestě k misijnímu působení

Odhalit přesné důvody Schneiderovy touhy k misijní činnosti dnes asi již není možné. Zajímavé zamyšlení nad motivací misionářů s ohledem na specifika františkánské spirituality nabízí Marek Dospěl.¹⁹⁷ Schneider sám tyto obecné úvahy nepatrně konkretizuje. Jako svůj vzor uvádí strýce z otcovy strany Herculanea Schneidera, který byl rovněž františkánský kněz a působil na misiích v Číně, kde také zemřel.¹⁹⁸ Mladý Christian byl aktivním misionářem již ve své vlasti. V říjnu 1768 byl Schneider pražskou arcibiskupskou kanceláří zmocněn k působení mezi kacíři a k jejich přijímání do katolické církve.¹⁹⁹ Přesto však toužil po odchodu mezi pohanské národy a zřejmě velmi dlouhou dobu dychtivě čekal na povolení řádových představených.²⁰⁰

Svolení k odchodu do římské koleje Kongregace pro šíření víry vystavil pateru Christianovi na základě předcházejícího povolení generálního ministra řádu Paschala Frosconiho provinciál Lucius Hornisch.²⁰¹ Schneider, vybavený doporučujícím dopisem od obchodníka Köfenhüllera, který žádal své korespondenty, aby mladého františkána přijali jako jeho syna, započal své osmadvacet let trvající cesty v květnu 1771.

Cesta z Brna do Říma trvala otci Christianovi, jenž nebyl zvyklý na dlouhé cestování a s ním spojené obtíže, téměř dva měsíce. S podporou brněnského senátu,²⁰² který opatřil budoucímu misionáři místo v poštovním voze, vyjel Schneider 9. května z Brna. Jeho cesta vedla přes Vídeň, Štýrský Hradec a Lublaň do Terstu, kam dorazil až v ranních hodinách 1. června. Cestou totiž Schneider vykonal několik zastávek. Pět dní strávil ve františkánském konventu Svatého Jeronýma ve

¹⁹⁷ M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. ci-cvii.

¹⁹⁸ Herculanus Schneider narozený 8. února 1709 pocházel rovněž z Pavlova na Moravě. Slavné sliby složil v plzeňském konventu v květnu 1726 a kněžské svěcení přijal v květnu 1732 v Olomouci. Zemřel během svého misijního působení v Číně 26. dubna 1747. NA, ŘF, kn. 119, *Specificatio*, nepag. a kn. 138, *Nomina patrum et fratrum tum clericorum quam laicorum [...]* 1832, s. 117.

¹⁹⁹ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 32.

²⁰⁰ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. XI-XII: „*Ich hatte schon lang eine Begierde in die Missionen zu gehen, und desto mehr, da meines Vaters Bruder eben Franciscaner Ordensprister Herculanus Schneider viele Jahre in China Missionarius war auch alda gestorben. Ich erhielt endlich von meiner Ordens-Obrigkeit wie auch von Rom den Ordens-General die Erlaubniß nach Rom in das Collegium congregationis propagandae fidei zu kommen.*“

²⁰¹ Podoba jmen řádových představených dle M. M. BUBEN, *Encyklopedie řádů* III/I, s. 244-246 a s. 261-265.

²⁰² Tedy zřejmě brněnského magistrátu založeného roku 1748, který sestával z purkmistra a 8 magistrátních radních. Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, sv. I (A-G), Praha 1996, s. 245.

Vídni, kde kromě jiných zajímavostí navštívil i zámek Schönbrunn. Zde sloužil v přítomnosti princů Ferdinanda a Leopolda mši v kapli Svatého kříže a setkal se s „*císařem Ferdinandem*.“²⁰³ Osmidenní zastávku vykonal otec Christian, unavený vysilující cestou v nepohodlném kočáře, ve Štýrském Hradci. V Lublani se pak zúčastnil slavnosti Božího těla.

V Terstu přestoupil Schneider na loď, která ho převezla do Benátek. Zde vzbudil při celní prohlídce podezření kvůli strojku slunečních hodin, který s sebou vezl a kvůli kterému byl krátkodobě zadržen. Během desetidenního čekání na loď do Ancony si otec Christian prohlédl nejen benátské zajímavosti, ale vykonal také pouť do Padovy. Líčení jeho cesty k hrobu svatého Antonína nabízí vedle obrazu svatých míst i technický popis vodních komor, které vyzvedaly lodě na řece Brentě přes vodopády.

Plavba z Benátek do Ancony měla trvat tři dny. První noc po vyplutí překvapila ale mořeplavce silná dvoudenní bouře, která loď odnesla od pobřeží. Další tři dny pluli širým mořem, aniž by věděli, kde se nacházejí. Až pátý den plavby se námořníkům podařilo připlout do Rimini. Kromě nebezpečné bouře byla cesta poznamenaná nedostatečným množstvím zásob potravin a pitné vody. Schneider, který se navíc poprvé plavil na moři, trpěl velmi silnou mořskou nemocí. Není tedy divu, že plavbu nedokončil a při následující zastávce v přístavu Pesaro loď opustil. K další cestě si pronajal drožku a přes Anconu a Loreto dojel konečně ve večerních hodinách 1. července do Říma.

Během své cesty požíval Schneider pohostinství františkánských konventů. Pokud v nějakém městě toto zázemí neměl, obracel se na korespondenty výše zmiňovaného obchodníka Köfenhüllera. Ti jej ve většině přijali velmi srdečně a poskytli mu vše potřebné pro další cestu. Po jazykové stránce nebyl Schneider prozatím příliš dobře vybaven. Italštinu v této době ještě neovládal a po příjezdu do Itálie využíval k dorozumění latinu.

Ve Věčném městě byl bratr Christian přijat do misijní koleje Propagandy San Pietro in Montorio, kde strávil studiem následných sedm měsíců. Několik dní po nástupu do koleje byl Schneider přezkoušen z dogmatické teologie, kterou již absolvoval během studií v Olomouci. Po úspěšné disputaci byl osvobozen od dogmatických přednášek, čímž získal ve svém studijním plánu několik volných

²⁰³ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. 2. Není zřejmé, koho Schneider tímto titulem označuje. Pravděpodobně se jedná o zkomolení jména arcivévody Ferdinanda, či císaře Josefa II.

hodin. Tohoto času využíval ke studiu italštiny a základů arabštiny.²⁰⁴ Příležitostně také navštěvoval disputatione z dogmatické teologie, aby se od svých kolegů přiučil novým argumentům. Závěrečné zkoušky složil Schneider spolu s dalšími čtyřmi studenty koleje 17. února 1772. Novým řádovým misionářům bylo následně určeno jejich působiště – otec Christian byl poslán do misie pro Achmím, Mokku a Sokotru.²⁰⁵

V zimních měsících nebyla kvůli bouřlivému počasí možnost do Egypta odcestovat a Schneider tak zůstal až do května v Římě. V této době vykonal s povolením svého řádového představeného pouť do Assisi a na místa života svatého Františka.²⁰⁶ Na velikonoční svátky se vrátil zpět do Říma a po audienci u papeže Klementa XIV. se vydal počátkem května do Livorna. Cestou ještě navštívil Sienu a Florencii a po překonání komplikací s proclením zavazadel v Pise nastoupil bratr Christian 14. května na loď plující do Egypta.

3.3. Misionářem v Egyptě

Plavba z Livorna do Alexandrie proběhla bez obtíží a trvala pouhé dva týdny. Schneider si všímal geografických zajímavostí, se kterými se cestou setkali. Tak popsal například Messinskou úžinu, jíž proplouvali, aniž by přitom opomněl zmínit okolnosti jejího vzniku a princip činnosti silných vodních vírů. V popředí Schneiderova líčení ale stojí především jeho vlastní zkušenosti a zážitky, jako ostatně v celém autografu. Jednalo se o první plavbu otce Christiana na otevřeném moři a on velmi afektovaně popisuje, jak její průběh prožíval. V této souvislosti je možné zmínit třídní bezvětrí, během kterého byla loď zmítána vlnami jako při bouři, nebo průběh mše svaté, neboť loď měla uděleno privilegium a mše na ní směly být slouženy.

Do alexandrijského přístavu připlula loď pod velením benátského kapitána 1. června. Schneider strávil několik dní odpočinkem v hospici františkánů observantů ze Svaté země a poté pokračoval dále do Káhiry. Cestu z Alexandrie do Káhiry bylo

²⁰⁴ Studium arabštiny bylo na koleji zrušeno roku 1762 a znovu obnoveno až v 19. století. Schneider tedy neměl možnost učit se tomuto jazyku v rámci svého studia.

²⁰⁵ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 18 a f. 19.

²⁰⁶ TAMTÉŽ, f. 11.

možné uskutečnit dvěma způsoby. Jedním z nich byla plavba podél mořského břehu do Rašidu neboli do Rosetty a dále do vnitrozemí po řece Nilu, druhým pak kratší cesta po souši přímo do Káhiry. Cestovatelé na pevnině však byli ohrožováni loupeživými beduínskými kmeny, a proto býval upřednostňován první způsob cesty. Plavba lodí byla dohodnuta i Schneiderovi, který se do neznámé země vypravil v doprovodu najatého janičáře. První dojmy mladého řeholníka z moravské vísky vystihují nejlépe jeho vlastní slova: „*Pluje po Nilu a pozoruje krásnou rovinu Egypta, jež se zde rozpíná do vzdálenosti 60 mil a jež je porostlá palmami a datlemi rozličných barev, připadal jsem si jako v ráji.*“²⁰⁷

Plavba do káhirské přístavní vesnice Búláqu proběhla bez větších obtíží a Schneider se tak 13. června ocitl před branami Velké Káhiry. Přibližně hodinovou cestu z přístavu do města absolvoval na oslu, až konečně dorazil do káhirského františkánského hospice.²⁰⁸ Prefektem egyptské misie byl v této době bratr Bruno Veit pocházející z Moravy²⁰⁹ a lze tedy Schneiderovi bezpochyby věřit, že přivítání, kterého se mu v Káhiře dostalo, bylo velmi srdečné.

V Káhiře zůstal otec Christian osm měsíců. Během tohoto času si zřejmě zvykal na místní podmínky a prohluboval své znalosti arabštiny.²¹⁰ Záhy po příjezdu však poznal i stinné stránky tohoto „ráje na zemi.“ Ještě v Rosettě byl Schneider kvůli své neznalosti používání moskytiéry poštipán komáry – otoky po celém těle a nesnesitelné svědění jej vedly k obavám, že během cesty onemocněl svrabem. Vážnější zdravotní následky ale mělo pro středoevropského cestovatele subtropické egyptské klima, které u otce Christiana vyvolalo během několika dní prudké horečky. Pozoruhodným zážitkem, jenž se Schneiderovi podle jeho tvrzení naskytl zpočátku jeho pobytu v Káhiře, bylo zatmění slunce:²¹¹ „*Jedno jsem musel po několika dnech obdivovat. Došlo totiž k silnému zatmění slunce a já jsem zpozoroval na všech věžích Turky, kteří bubnovali na mnoho bubnů a strašlivě křičeli, čímž vydávali hrozný hluk.*

²⁰⁷ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 28: „*Auf dem Nil schiffend und die schöne ebene Gegend von Egypten, welche sich alhier auf 60 Meilen erstreckt, und mit sehr häufigen Ballenbäumen besetzt und selbiger Zeit mit so häufigen Dateln von verschiedenen Farben prompten, schiene es mir in ein Paradies zu kommen.*“

²⁰⁸ O průběhu cesty z Alexandrie do Káhiry dále M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxiii-cxiv.

²⁰⁹ Více k osobnosti Bruna Veita viz R. GRULICH, *Der Beitrag*, s. 146.

²¹⁰ Bývalo zvykem, že noví misionáři pobývali po svém příjezdu do Egypta jeden až dva roky v káhirském ústředí misie, kde se zdokonalovali v arabštině. Po svém absolutoriu na římské misijní koleji nebyli totiž ani v dobách, kdy se zde arabština učila, schopni v tomto orientálním jazyce plnohodnotné konverzace. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxlii.

²¹¹ Roku 1772 nebylo však v Egyptě zatmění slunce pozorovatelné. Schneider mohl během svého pobytu v Orientě pozorovat částečné zatmění slunce 27. července 1778 v Mokce nebo 19. listopadu 1794 v Káhiře. Dle <http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEcat5/SE-1799--1700.html>, 21. 4. 2011.

*Ptal jsem se po příčině tohoto dění, načež mi bylo vysvětleno, že se to děje kvůli zatmění slunce. Turci totiž věří, že při zatmění dochází k zápasu slunce s měsícem. A protože považují měsíc za planetu svého proroka, povzbuzují jej, aby nepodlehl.*²¹²

Poté, co se Schneider v Egyptě alespoň částečně aklimatizoval, byl v březnu 1773 přeložen do misijní stanice v hornoegyptské Naqqádě. Naqqáda byla nejjihněji položenou misíí františkánů reformátů na řece Nilu, nedaleko Luxoru, jehož památky otec Christian během svého působení vícekrát navštívil. Jejich popis je možné očekávat v latinském autografu *Annotationes*. Opětovně nesnáze připravilo Schneiderovi místní podnebí, jež je na jihu Egypta ještě svízelnější než v oblasti Káhiry: „*Je zde takové vedro, že když člověk položí v letních měsících okolo poledne vejce do písku, je během dvou minut uvařené. A písek je tak horký, že propálí během chvilky podrážky bot.*“²¹³ Znatelné pokroky pak otec Christian zaznamenal ve znalostech arabštiny, kterou byl již v mluvené podobě schopen se dorozumět: „*A protože jsem zde neslyšel žádnou jinou řeč než arabštinu, usiloval jsem po již získaných základech naučit se i výslovnosti. Takže jsem během jednoho roku uměl číst všechny v kostele užívané modlitby, vyučovat školní chlapce a tyto také zpovídat.*“²¹⁴

Na konci svého dvouletého pobytu v Naqqádě se stal Schneider svědkem jednoho z poměrně hojných pronásledování katolických misionářů. Mocenské boje Alího Beje a jeho švagra Muhammada Beje zasáhly i oblasti Horního Egypta. Roku 1775, po porážce místního autonomního knížete Hammama, byli Muhammadem Bejem zajati františkánští misionáři v Džirdže a ve Faršútu. Bej se údajně domníval, že byl Frankům svěřen do úschovy Hammamův poklad a oni že jej skrývají ve svých kostelech. Nad bratry byl vynesena rozsudek smrti a kostely i domy bratří byly vyloupeny a pobořeny. Životy bratří však byly v tomto pro tentokrát zachráněny

²¹² Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 30: „*Eines mußte ich nach einigen Tagen bewundern, es stellte sich eine starke Sonnenfinsterniß ein, und da sahe ich (schon) auf allen Thümen sehr viele Türken, welche mit vielen Tromeln und entsetzlichen Heylen ein furchtbares Getäß machten, und da ich nach der Ursache fragte, so wurde mir gesagt, daß es wegen der Finsterniß geschehe, denn sie glauben, daß die Sonne mit dem Mond streite, und damit der Mond, den sie als einen Planeten ihres Prophetes halten, nicht unterliege.*“

²¹³ TAMTÉŽ, s. 31: „*Die Hitze ist dahier so heftig, daß in den Sommermonathen die Mittagsstunden, wenn ein Ey in den Sand gesteckt wird, in 2 Minuten gekocht ist, und der hitzige Sand die Schuhsohlen in kurzer Zeit durchbrennt.*“

²¹⁴ TAMTÉŽ: „*Und da ich da keine andere Sprache als die arabische hörte, so befließ ich mich auch nach den gehalten Grundsetzen und den Aussprach aus ihrem Munde zu erlernen, so daß ich nach verlauf eines Jahres schon alle in der Kirchen gebräuchliche Gebeter gut lesen, die Schulbuben katechisieren und solche auch Beicht hören konnte.*“

přímluvou jejich mocných ochránců a místními křesťany, kteří na jejich vykoupení vybrali a Muhammadu Bejovi odevzdali vysoký finanční obnos.

Po těchto pohnutých událostech byl vyslán jeden z bratří do Istanbulu, kde se mu podařilo získat od sultána firman,²¹⁵ který měl františkánům zaručit ochranu před beji a jejich mamlúky. Zároveň vydal sultán nařízení, aby byly bratřím vráceny všechny uloupené a vydíráním získané peníze. Jak však Schneider píše: „*Ale protože si bejové takovýchto nařízeních příliš nevšímají, obávali jsme se, že budeme-li na tom trvat, vzbudíme ještě více hněvu. Proto jsme tedy museli i na radu všech předních katolíků mlčet, aniž bychom něco získali zpět.*“²¹⁶

Otce Christiana se pronásledování osobně nedotklo. I když bylo zřejmě jen otázkou náhody, že vojsko Muhammada Beje nedošlo z Faršútu až do jižněji položené Naqqády. Po propuštění bratří byl Schneider poslán na několik měsíců do Faršútu, kde zastupoval patera Clemense. Ten byl jedním z františkánů, kteří byli Muhammadem Bejem zatčeni, a po svém propuštění odjel do Káhiry, pravděpodobně podat zprávu o prožitých událostech svým řeholním představeným. Po jeho návratu v září 1775 byl Schneider přeložen do misijního hospice v Džirdže. Svůj dvouletý pobyt zde však více nerozepsal.

3.4. Pokus o obnovení etiopské misie

Svízelné okolnosti působení katolických misionářů v Etiopii byly již přiblíženy v kapitole 1.1.3. *Františkánská misie v Etiopii*. Po vypovězení Remedie Prutkého a jeho druhů z Habeše roku 1753 podnikli františkáni reformáti pod vedením Propagandy několik neúspěšných pokusů o proniknutí do této těžko přístupné oblasti. Jednoho z nich se v letech 1778-1779 zúčastnil i Christian Schneider. Jednalo se přitom o jednu z posledních misijních výprav egyptských reformátů do Etiopie vůbec. Ve světle tragických událostí, které misijní snahy františkánů v této oblasti provázely, došlo koncem 18. století ze strany Propagandy ke změně misijní strategie.

²¹⁵ Firman je název užívaný k označení dekretů vydávaných sultánem Osmanské říše.

²¹⁶ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 35-36: „*Aber weilien die Bey solche Verordnungen nicht viel achten, und wir befürchteten daß, wenn wir darauf dringen, es noch Ärger werden konnte, so müßten wir nach Rath aller einsehenden Katholischen schweigen, ohne daß daß wir etwas zurückbekommen.*“

Ani vyslání domorodého kléru roku 1789 se však neosvědčilo a Kongregace od dalších misí v ortodoxní Habeši na delší dobu opět upustila.

Zřejmě v posledních měsících roku 1777 obdržel prefekt misie pro Achmím, Mokku a Sokotru pater Gervasius Colombo d'Ormea²¹⁷ dekret od Propagandy, která jej vyzývala k obnovení misie v Etiopii a na Sokotře. Pro účast na nebezpečné cestě byl určen právě prefekt misie a spolu s ním otec Schneider. Kratší cesta vnitrozemím po řece Nilu přes Núbijskou poušť přímo k severním hranicím Etiopie byla v druhé polovině 18. století využívána kvůli nebezpečí beduínských kmenů jen zřídka. Misionáři volili většinou cestu z Káhiry pouští do Suezu a odtud plavbu Rudým mořem až do Habeše. Přímý vstup na etiopské území bez pozvání či alespoň bez vědomí císaře byl ale velice riskantní. Proto se bratři měli vypravit do obchodního města Mokky a odtud dále na ostrov Sokotra. V případě vhodných podmínek měli na Sokotře založit misii, která by se pro příště stala výchozí stanicí pro cesty do Etiopie. Vrcholem cesty pak mělo být dosažení císařského dvoru v Gondaru a misijní působení mezi etiopskými křesťany.

Bratr Christian tedy opustil počátkem roku 1778 Džirdžu a vydal se do Káhiry, kde se spolu se svým představeným paterem Gervasiem několik měsíců připravoval na náročnou cestu. S podporou vlivných káhírských katolíků bylo bratřím opatřeno vše potřebné pro plavbu Rudým mořem i pro následný pobyt v Mokce a na počátku července se otcové misionáři vydali na cestu z Káhiry do Suezu. Cesta pouští s několikatisícovou obchodní karavanou byla pro Schneidera zvláštním zážitkem a její líčení je proto velmi podrobné. Vedle detailního popisu karavany, zvířat a jejich postrojů, způsobu stavby táborů, obrany před potenciální beduínskou hrozbou a zajímavostí pouště vysvítá na povrch také dobrodružná a nekonvenční Schneiderova povaha: „*Spolu s jedním anglickým kapitánem [...] jsme jeli velký kus cesty napřed, aniž bychom však dohlédli na začátek karavany [...]. Mezitím jsem si vyrobil plátěné²¹⁸ stínítko, které jsem nosil na hlavě, abych se chránil před prudkými a žhavými slunečními paprsky. Arabové se mi posmívali, ale z toho jsem si nic nedělal, protože jsem věděl, jaké následky mohou tak prudké sluneční paprsky způsobit. Okolo poledne karavana zastavila k půlhodinovému odpočinku. Velbloudi*

²¹⁷ *Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950*, Wien 1999,² s. 372.

²¹⁸ Přesný význam slova *kassimte*, jež bylo užito v originálním textu, se prozatím nepodařilo určit. Z kontextu je patrné, že se zřejmě jednalo o turban či stínítko, které Schneider nosil při cestě pouští na hlavě.

zůstali naloženi, a protože nikde nebyl žádný stín, utekl jsem se pod dvě na sebe postavené rakve, ve kterých převáželi Angličané dvě egyptské mumie.“²¹⁹

Po třech dnech dorazili vysílení a dehydrovaní poutníci do Suez, odkud vypluli druhý den ráno na předem smluvené lodi do Mokky. Plavba Rudým mořem trvala díky dobrému větru pouhých šestnáct dní. Otec Christian si opět všímal geografických a historických zajímavostí, se kterými se cestou setkali, a nezapomněl upozornit ani na místa spojená s exodem izraelského národa z Egypta. Cestu bratří do Mokky provázela tajemná postava francouzského diplomata Mansu Gritze, jenž měl, jak se později ukázalo, doručit tajnou depeši o vypovězení války Anglii do francouzské kolonie Pondichéry (v originále Ponte Soheri). Líčení jeho osudů a následného válečného vývoje ve východních koloniích zasazuje Schneiderovo vyprávění do širších dobových souvislostí a ukazuje na misionářův zájem a na jeho dobrou orientaci v soudobém politickém dění.²²⁰

Do přístavního města Mokky připluli bratři františkáni 21. července 1778. Po kontrole zavazadel, při které vzbudili pozornost svým bohoslužebným náčiním, vyhledali misionáři francouzský konzulát, jehož pohostinství mohli díky doporučení francouzského konzula z Káhiry bezplatně užívat. Jedním z jejich prvních kroků bylo odeslání listu do Gondaru. V dopise, který si bratři nechali sepsat arabským písařem, nabízeli habešskému císaři Šalamounovi II.²²¹ své služby – pater Gervasius lékařské a otec Christian hodinářské umění. O misijních úmyslech ani o svém kněžském stavu se v listu císaři nezmínili.

Do Etiopie se tedy z výše uvedených důvodů misionáři bez obdržení císařského pozvání vypravit nechtěli. Podle instrukcí Kongregace měli ale v plánu

²¹⁹ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 39-40: „*Ich und ein englischer Kapiten [...] ritten gemeinlich mitsammen eine große Strecke voraus, jedoch ohne daß wir den Anfang der Karawane sehen konnte [...]. Ich hatte mir flüssentlich eine kassimte Plente gemacht, welche(m) ich auf dem Kopf truge, um mich von denen so heftigen u heißen Sonnenstrahlen zu schützen, die Arabier lachten über mich, aber ich machte mir nicht viel daraus, denn ich wußte, was so hitzige Sonnentrahlen für einen Effekt machen können. Um die Mittagsstunde hielte die Karawane still um eine halbe Stunde auszurashten, die Kameele verblieben bepackt, und ich reterirte mich, weilen nirgend ein Schatten zu finden war, unter 2 aufgedürmte Todtentruhen, in welchen die Engländer 2 egyptische Mumien eingeschlossen hatten, um etwas Schatten zu finden.*“

²²⁰ Schneider byl seznámen nejen s anglo-francouzskými mocenskými spory o východní kolonie, ale také s průběhem předcházejícího konfliktu v koloniích kanadských. Ke koloniálním bojům Anglie a Francie více např. Marc FERRO, *Dějiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost 13.-20. století*, Praha 2007, s. 83-93.

²²¹ Šalomoun II. (Salomon/Solomon) vládl Etiopii od dubna 1777 do července 1779. Srov. Weld H. BLUNDELL, *The Royal Chronicle of Abyssinia, 1769-1842*, Cambridge 1922, s. 510 – použito v digitální podobě http://openlibrary.org/books/OL7253546M/The_Royal_Chronicle_of_Abyssinia_1769-1840, 13. 4. 2011.

cestu na ostrov Sokotra. Ta se jim však nepodařila uskutečnit. Jak bratři záhy po příjezdu do Mokky zjistili, nepluly z tohoto přístavu na Sokotru žádné lodě a misionáři tak neměli možnost se na ostrov dopravit. Nezbylo jim tedy, než čekat na případnou odpověď habešského císaře ve městě Mokka.

Během svého pobytu zde se bratři seznámili s městem i jeho okolím, s obchodními zvyklostmi makléřů, ale také s pestrou místní společností. Schneider věnoval svému pobytu v jemenské Mokce několik paragrafů manuskriptu, v nichž poskytl její detailní popis. Obzvláště zajímavé je líčení banijů, většinové společnosti v Mokce, pro kterou otec Christian používal název „*Benyanen*“.²²² Příslušníci kasty banijů byli proslulými hinduistickými obchodníky, zprostředkovateli a bankéři z Indie, kteří vytvářeli dokonale fungující komerční infrastrukturu v přístavech a v jejich zázemí. Právě gudžarátští²²³ banijové, již působili také v Jemenu, „*se vyskytovali snad ve všech větších přístavech Indického oceánu a udivovali svou profesionální zdatností všechny, kdo s nimi přišli do styku, Evropany nevyjímaje*“.²²⁴ V Mokce tvořili přibližně dvě třetiny obyvatel a většinu obyvatel venkova. Ve městě se jednalo o bohaté obchodní agenty, jejichž prostřednictvím uzavírali obchody evropských kupců, kteří sami ve městě obchodovat nesměli. Schneidera však zaujalo nejvíce jejich „*bláznovské náboženství*“,²²⁵ hinduismus, s nímž se evropský katolický kněz setkal zřejmě poprvé a jehož praktiky ho velmi udivovaly: „*Banijové uctívají čtyřrukou modlu a věří ve stěhování duší, [...]. Nemají nemocnice pro nemocné lidi, ale pro nemocné krávy, protože věří, že krávy jsou schopné přijímat čisté a svaté duše. [...] takto se setkají se svým modloslužebníkem, jenž [...] má v ruce nádobu, která není naplněná vodou, ale trusem bílé krávy smíchaným s červenou barvou z plodů. Touto směsí udělá každému z nich znak na čelo, podle zvyku jejich jednotlivých kmenů, kterých je na osmdesát [...]*“.²²⁶

²²² J. Muk využil k jejich označení v českém překladu název „*Banjanové*“, viz J. MUK, *Neznámý český cestovatel – misionář*, s. 131.

²²³ Gudžarát je jedním ze svazových států západní Indie.

²²⁴ Jaroslav STRNAD – Jan FILIPSKÝ – Jaroslav HOLMAN – Stanislava VAVROUŠKOVÁ, *Dějiny Indie*, Praha 2003, s. 390. Popis banijů viz TAMTÉŽ, s. 390, s. 470, s. 669 a s. 795. K přítomnosti banijů v rudomořském prostoru blíže Richard PANKHURST, *The "Banyan" or Indian presence at Masawa, the Dahlak Islands and the Horn of Africa*, *Journal of Ethiopian Studies* 12, 1/1974, s. 185-212.

²²⁵ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 52.

²²⁶ TAMTÉŽ, s. 52-55: „*Die Religion der [...] Benyanen ist, daß sie einen Abgott mit 4 Händen verehren und die Transmigration oder Seelenwanderung zulassen, [...]. Sie haben keine Spitäler für kranke Menschen, wohl aber für kranke Kühe, weil sie glauben, daß solche fähig seyn, reine und heilige Seelen aufzunehmen. [...] so begegnet ihnen ihr Götzendiener, der [...] ein solches Geschier in der Hand hat, welches aber nicht mit Wasser sondern mit dem Koth einer weißen Kuh und einer*

Dlouhodobá přítomnost Franků ve městě budila pozornost místních obyvatel. Františkánští otcové získali kontakty k tureckým správcům i k obchodníkům z řad banijů. Zvláštní pozornost však zasluhuje vztah, který se podařilo navázat Schneiderovi s guvernérem Mokky a který on sám označuje jako „*těsné přátelství*“.²²⁷ Úřad guvernéra tohoto bohatého přístavu byl velmi váženým postem a jeho zastánce měl nad svým územím svrchovanou moc. Guvernér, který vládl městu v době pobytu misionářů, měl velkou zálibu v hodinářství a v astronomii. Jakmile se tedy dozvěděl o schopnostech otce Christiana, nechal jej povolat na svůj dvůr. Schneider k němu následně po celou dobu svého pobytu docházel a věnoval se denně dvě hodiny opravě hodin z guvernérový sbírky. Při těchto svých pravidelných návštěvách s guvernérem „*přátelsky rozmlouval*“²²⁸ o rozličných tématech a získal tak jeho náklonnost. Schneiderovi se dokonce, podle jeho slov, dostalo té cti, že jej guvernér navštívil v jeho bytě na francouzském konzulátě: „*Ještě nikdy se nestalo, že by guvernér přišel do bytu nějakého Franka či Evropana. Tento mě ale přeci jen chtěl navštívit, a to proto, aby si mohl prohlédnout mé hodinářské nástroje. Řekl mi, že se jeho návštěva skuteční potají večer a že o ní nemám nikomu nic říkat. Přišel řádně v doprovodu prvního tureckého ministra náboženství [...]. Já jsem mu pak musel ukázat kus po kusu všechny nástroje a vysvětlit mu jejich použití. Přitom se u mě zdržel dobrou hodinu [...]*“.²²⁹

Blízký vztah s guvernérem získal otcovi Christianovi respekt v očích předních správců i obchodníků a Schneider se tak mimo jiné mohl volně pohybovat po městě i jeho okolí. Během svých návštěv u dvora se seznámil i s „*prvním ministrem náboženství*“,²³⁰ s nímž vedl časté rozhovory o víře a jenž také Schneidera spolu s paterem Gervasiem pozval vícekrát do svého domu.

rothen Farb von Früchten vermißt ist, mit welchem er einem jedem ein Zeichen auf die Stirne macht, einem jedem nach dem Gebrauch ihrer Stämme, derer ihrer 80 sind [...].“

²²⁷ TAMTÉŽ, s. 71.

²²⁸ TAMTÉŽ, s. 72.

²²⁹ TAMTÉŽ, s. 74-75: „*Es ist noch niemals geschehen, daß ein Guberner zu einen Franken oder Europäer in seine Behausung gekommen wäre, dieser aber wollte mir doch ein Besuch abstatten, und dieses zwar um meine Urmacherinstrumente zu sehen. Er sagte mir aber, daß es geheim und abends geschehen werde, ich sollte aber niemanden etwas davon sagen. Er kam richtig mit dem obersten (Relig) türkischen Religionsmi(s)nister(n) [...]. Ich musste ihm dann alle Instrumente Stick für Stick zeigen, und die Erklärung von dessen Gebrauch machen, er hielt sich eine gute Stunde bey mir auf [...].“*

²³⁰ Význam pojmenování „*Religionsminister*“ a „*der erste Religionsminister*“, jichž Schneider ve svém autografu opakovaně užívá, není jednoznačný. Mohlo se jednat o tzv. soudce (arabsky qádí, pl. qudát), kteří byli složkou turecké správy dbající na záležitosti islámského náboženství. Ti však byli kolegiálním sborem a žádný z nich by neměl být označován jako první.

Misionáři pobývali v Mokce již více než sedm měsíců, aniž by obdrželi jakoukoliv zprávu od habešského císaře z Gondaru. Z plánované cesty dále na Sokotru kvůli již zmíněné absenci dopravy také sešlo. Od jejich příjezdu do Mokky se navíc stále více komplikovala celková situace v rudomořském prostoru. Anglo-francouzské války se přenesly i do východních kolonií a kvůli sporům o zisk z obchodu s Východem byla obchodním lodím britské Východoindické společnosti zakázána plavba Rudým mořem do Suez. V této situaci, bez nadějných vyhlídek na vytoužené pokračování misijního poslání, se bratřím naskytla příležitost plavby zpět do Egypta. Do přístavu v Mokce připlulo kvůli doplnění zásob pět anglických obchodních lodí, které nedbaly sultánova firmanu a plavily se se svým zbožím z Východu Rudým mořem do Suez. A protože došlo rovněž k přerušení komunikace misionářů s představenými v Káhiře a v Římě, což znamenalo odříznutí bratří od přísunu finančních prostředků, rozhodli se otcové této možná poslední příležitosti k plavbě Rudým mořem využít a Mokku opustit.

Před odplutím uzavřeli ještě dohodu s guvernérem, že jim případnou odpověď od etiopského císaře odešle do jejich káhirské misie, a připravovali se na cestu. Nalodění na anglickou loď se ale neobešlo bez komplikací a bratřím se podařilo odplout jen díky intervenci jim nakloněného guvernéra: *„Konečně připlula pátá loď, která byla ze všech největší, a zakotvila u Mokky, aby obstarala zásoby potravin. Požádali jsme tedy kapitána lodi, aby nás vzal do Suez. On nás ale nechtěl přijmout ani za peníze, ani kvůli našim prosbám. Z této situace jsme byli velmi zarmouceni. Šel jsem tedy za guvernérem a požádal jsem jej, aby nám za těchto okolností zprostředkoval s kapitánem dohodu, což také ochotně učinil. Guvernér k sobě nechal kapitána zavolat a požádal jej, aby nás přijal na svou loď. Kapitán mu toto slíbil a poslal k nám poslíčka se vzkazem,²³¹ že máme dopravit naše věci co nejdříve na loď a druhý den ráno přijít sami. Tak se také stalo.“²³²*

²³¹ Přesný význam originálního slova *Piliet* se prozatím nepodařilo zjistit. Podle kontextu je možné použít překladu „poslíčka se vzkazem,“ nebo „vzkaz.“

²³² Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 79: „*Es kame endlich das fünfte Schiff, welches eben das größte ware, und ankerte bey Mocha um neue Lebensmittel zu verschaffen. Wir ersuchten also den Kapiten des Schiffes uns bis nach Soes aufzunehmen, aber er wollte weder um Geld noch um Bitten uns mitnehmen. In diesem Zustande waren wir genug betrübt. Ich ginge also zu dem Guberner, und bittete ihn, er möchte in diesem Umstande mit dem Capiten ein Mittel treffen, welches er auch sehr gern thate, er ließ also den Kapiten zu sich beruffen und ersuchte ihn, (w)er möchte uns mitnehmen, welches er ihm auch versprach, und überschickte uns ein Piliet unsere Sachen alsobald auf sein Schiff zu bringen, und den andern Tag früh selbst dahin zu komen, welches auch geschahe.“*

Plavba z Mokky do Suezu však kvůli nepříznivým jarním větrům trvala celých 98 dnů. Anglická loď, jež se plavila navzdory sultánovu zákazu, plula „pod ochranou“ dánské vlajky a byla velmi dobře vyzbrojena. Při popisu plavby se Schneider věnoval líčení zajímavých zážitků a již téměř nevzpomínal na mořské bouře, jimž věnoval rozsáhlou pozornost v úvodních paragrafech manuskriptu. Zdá se, že jej prožité plavby mořem natolik zocelily, že bouřím již nevěnoval pozornost. Ze vzpomenuých Schneiderových zážitků při zpáteční plavbě Rudým mořem je jistě zajímavé zmínit střet lodi s pohybučím se ohnivým tělesem, zřejmě kulovým bleskem, jež otec Christian považoval za meteor a jenž málem vedl k potopení lodi: „*Ta bouře nebyla veliká, já jsem byl ve zbrojnici na kanapi a četl jsem si. Najednou jsem uslyšel explozi, jakou by způsobilo dělo kalibru 24 nebo 100 raket vystřelených najednou do vzduchu, a celá loď utrpěla strašlivý otřes. Všichni vyběhli nahoru na palubu, já jsem zahodil svou knihu a také jsem tam spěchal. Zde jsem uviděl ohnivou kouli, jakoby sestoupil měsíc v úplňku z horizontu. Ta koule byla ve výši mraků a oheň v ní silně pracoval. Kapitán se mě zeptal: „Co to je?“ „Meteor,“ odpověděl jsem. „Ano, meteor,“ řekl kapitán, „ale kdyby se býval dostal pod loď, byli bychom všichni zahynuli.“ Neboť ta koule vystoupila z hlubin moře jen na vzdálenost jednoho sáhu²³³ od lodi. Oheň hořel v kouli čtvrt hodiny, pak změnil svou barvu do modra a do žluta a za další čtvrt hodinu se změnil v oblak.“²³⁴*

Po dlouhé strastiplné plavbě konečně dorazila loď na počátku června 1779 do suezského přístavu. Poutníci zde přenocovali a druhý den ráno se vydali s malou karavanou pouští do Káhiry. Otec Christian tak byl již poněkolkáté shodou náhod uchráněn smrtelného nebezpečí. Na obchodní lodi se totiž kromě dvou misionářů plavili ještě čtyři angličtí pasažéři. Jednalo se o zámožné obchodníky, kteří si z kolonií přiváželi směnky vysoké hodnoty. Mezi nimi a kapitánem došlo v průběhu

²³³ Jednotka délky sáh (něm. Klafter) měla v druhé polovině 18. století hodnotu přibližně 1,8 m. Srov. Miloš CHVOJKA – Jiří SKÁLA, *Malý slovník jednotek měření*, Praha 1982, s. 207.

²³⁴ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 83-84: „*Der Sturm ware nicht groß, ich ware in dem Saale der Armari auf einem Kanape und lase ein Buch, auf einmal hörte ich eine Explosion mit einem Qnall, wie von einer Kanon von 24 in Kaliwer, und als wenn wohl 100 und mehr Rachen auf einmal wären in die Lüften geflogen, das Schiff litte eine entsetzliche Erschütterung und alles lief auf den Kasser hinauf, ich warf das Buch weg, und eilte auch dahin, und da ersahe ich eine ganz feurige Kugel wie wenn der volle Mond aus dem Horisont heraussteigt und diese Kugel ware in der Höhe der hohen Wolken, und das Feuer arbeitete in derselben stark herum. Der Kapiten fragte mich, was dieses seye, und ich sagte ihm ein Metheor, ja sagte er ein Metheor, aber wäre solcher unter der Schiff gekommen, so wären wir alle zu Grunde gegangen. Denn diese Kugel kam aus dem Grunde des Meeres und nicht weiter als ein Klachter weit neben dem Schiff heraus. Das Feuer in der Kugel dauerte eine viertel Stund, (a) dann veränderte sich solche in feurige blaue und gelbe Farb, und nach einer andern viertel Stund wurde eine Wolke daraus.“*

plavby ke sporu, který se během společných měsíců na moři dramaticky vystupňoval. Po příjezdu do Suezů nechtěli tito obchodníci v jeho společnosti čekat na cestu velké obchodní karavany, která měla vyrazit během několika dní po vyložení obchodního zboží z lodí. Požádali tedy Schneidera, jenž ovládal arabštinu, aby se pokusil zajistit jim cestu jiným způsobem. Za ochotu být jejich doprovodem nabídli misionářům uhrazení jejich cestovních výdajů. Otcí Christianovi se sice cesta s malou karavanou nezdála být bezpečná, na přání Angličanů se však rozhodl ji absolvovat. V brzkých ranních hodinách den po příjezdu do Suezů vyrazili tedy bratři františkáni s karavanou čítající pouhých patnáct velbloudů na cestu pouští. Po čtyřech dnech dorazili zdárně do Káhiry, odkud mohli již z bezpečí sledovat tragické osudy anglických zástupců Východoindické společnosti, na jejichž lodi cestovali. Káhirští bejové se podle očekávání Angličanů sice nechali uplatit, nerespektovali sultánovo nařízení a povolili obchodníkům převoz jejich zboží ze Suezů do hlavního města. Na cestu pouští jim však poslali vlastní karavanu, což vzbudilo nevoli Arabů. Pro beduíny žijící v poušti byla organizace karavan a pronajímání vlastních velbloudů jedním z mála způsobů obživy. Rozhodli se tedy netrpět toto narušení svých „privilegií“ a karavanu o 800 velbloudech přepadli. Zboží a životy Angličanů neuchránili ani mamlúkové, kteří byli k obraně karavany určeni: *„Arabové napadli se střelnými zbraněmi první část karavany; mamlúkové, kteří byli určeni k její obraně, však utekli jako první. Honáci velbloudů přeřezali postroje, na nichž byl upevněn náklad, bedny i balíky se zbožím nechali popadat na zem a se svými velbloudy uprchli. [...] někteří Angličané, kteří byli u toho, byli zabiti, jiní utekli zpět do Suezů a další se ztratili v poušti. Zde se jim nepodařilo najít ani vodu, ani nic k jídlu, a přestože pili vlastní moč, zemřeli žízní a jejich těla byla sežrána orly, [...]“*²³⁵ Obchodní zboží v hodnotě několika milionů bylo uloupeno beduíny, což vyvolalo u káhirských bejů zvrát jejich dosavadního přístupu. Náhle se rozpomněli na sultánův firman a anglické obchodníky, kteří se přes jeho zákaz plavili Rudým mořem, zatkli. Téměř beznadějný osud anglických námořníků, již byli určeni k prodání do otroctví, zvrátil až zásah sultána. Ten nařídil jejich propuštění a vrácení

²³⁵ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 93: *„Die Araber griffen den erten Theil an mit Feuergewähr, die Mamaluken, die zu Vertheidigung seyn sollten, ritten die ersten davon. Die Kameltreiber schnitten die Gurt unter dem Bauch der Kameelen ab, welchen der Last befestiget ware, in zwey, und Küsten und Balen fielen auf die Erde und die Kameltreiber mit ihren Kameelen flohen davon. [...] die Engländer, die dabey waren blieben einige todt einige liefen nach Soes zurück, andere irrten sich in der Wüsteney wo sie kein Wasser weder einen Nahrung fanden und obschon sie ihren eigenen Urinungen, mußten sie dennoch von Durst sterben und wurden von Adlern aufgeessen, [...]“*

beji zabaveného majetku. Angličané, kteří přežili přepadení v poušti i věznění, odpluli na svých vyloupených lodích zpět na Východ: „*Angličané sice odpluli se svými loděmi zpět do Východní Indie, o své obchodní zboží ale přišli. A od té doby se nesmí Rudým mořem plavit žádná anglická obchodní loď a k plavbě zde jsou vysílány jen malé poštovní lodě kvůli korespondenci a dopisům.*“²³⁶

Pokus o obnovení katolické misie v Etiopii skončil pro otce Christiana a Gervasia nezdarem. A to i přesto, že se na svou cestu pečlivě připravovali. Kromě zřetelného odhodlání bratří nasadit pro šíření víry veškeré síly, poskytuje Schneider podrobný popis Habeše i Sokotry, vypracovaný, jak sám uvádí, „*podle nových cestopisů.*“²³⁷ Misionáři tedy pravděpodobně již během příprav na misijní cestu v Káhiře a později i během svého pobytu v Mokce studovali dostupné materiály o své cílové destinaci. Dá se předpokládat, že se věnovali rovněž studiu amharštiny čili etiopského dialektu, jež se v Etiopii užívá. Ve Schneiderově pozůstalosti se nachází šestistránkový text překladu penitenciálu z původního italského znění do arabštiny a do amharštiny. Amharština není však uvedena ve své autentické podobě, nýbrž ve fonetické transkripci latinským písmem.²³⁸ Autorství textu nelze otci Christianovi jednoznačně přisoudit, nelze jej však ani popřít. Možným závěrem je tedy jen známý fakt, že se misionáři na své působení mezi pohanskými národy snažili připravit i studiem příslušných jazyků. V jaké míře amharštinu ovládal Schneider, není na základě prozatím dostupných pramenů možné určit.

Zajímavý je účel tohoto pramene. Spíše než za jazykovou pomůcku jej lze považovat za pomůcku pastorační, z čehož vyplývá, že misionáři nevystačili s tištěnými příručkami, kterými je vybavovala Kongregace. Snažili se proto vypomoci si tvorbou vlastních pomůcek, jež vyhovovaly jejich individuálním potřebám a momentálním nárokům pastorační práce.²³⁹

²³⁶ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 96-97: „*Die Engländer sind zwar mit ihren Schiffen nach Ostindien zurück aber ihre Kommerzialsachen hatten sie verloren. Und von der Zeit, darf kein englisches Kommerzialschiff über das rothe Meer schiffen, und wird nur ein kleines Postschiff wegen Korespondens und Briefen abgeschickt.*“

²³⁷ TAMTÉŽ, s. 62.

²³⁸ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, ff. 1-3. Ukázka překladu penitenciálu viz Příloha č. 4.

²³⁹ Pastoračním pomůckám misionářů včetně Schneiderova zповědního zrcadla se věnuje M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxliii.

3.5. Život v misiích a převzetí úřadu prefekta

Po svém návratu do Egypta v červnu 1779 strávil otec Christian něco přes rok v káhirském hospici bratří, odkud byl přeložen do misie v Džirdže.²⁴⁰ V popisu svého pobytu v této druhé nejstarší misii františkánů v Horním Egyptě²⁴¹ věnoval pozornost životu misionářů i jejich postavení v egyptské společnosti. Vyzdvihl přitom lékařskou práci bratří, která jim zajišťovala respekt v očích společnosti a tvořila také většinu jejich finančních příjmů. Přitom se nabízí otázka, v jaké míře se lékařské praxi věnoval i Schneider. V rámci svého vzdělávání či pokusu o proniknutí do Etiopie lékařské umění nezmiňoval. Z pozdějších poznámek v jeho autografu se však dá usoudit, že se medicíně během svého pobytu v misiích naučil, a to zřejmě od lékařsky vzdělaných spolubratrů,²⁴² což dokládá také list z tzv. *audientiae publicae*²⁴³ z dubna 1795, který tlumočí „*otci Christianovi z Čech a jemu podřízeným misionářům*“ povolení papeže Pia VI. k provozování lékařské praxe a chirurgie, pokud nebudou k dispozici světští lékaři.²⁴⁴ Kromě medicíny se bratři věnovali kázání, katechezím, zpovídání a udílení svátostí. Více ke každodennosti bratří viz kapitola 1.1.2. *Františkánská misie v Egyptě*.

Vztahy s většinovou arabskou společností byly problematické. I když je Schneider zmiňuje v porovnání se vztahy s kopty jako poměrně dobré. Vícekrát píše o přízni místních správců a přátelských vztazích s nimi. Získání některého z předních guvernérů jako přítele a jeho ochrana měla pro bratry větší význam než oficiální zastání sultána a jeho firmany, jichž poměrně autonomní správci v Egyptě málo

²⁴⁰ Džirdža je dnes užívaný poarabštěný název, jinak také Girgá nebo Girga. Džirdža byla sídlem hornoegyptského sandžakbeje a šlo pravděpodobně o nejlidnatější egyptské město po Káhiře. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxl.

²⁴¹ Misijní stanice v Džirdže byla založena kvůli potřebě lékařské služby roku 1723, tedy jako první po misii achmímské. Srov. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxxviii-cxxxix.

²⁴² Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 101: „*Die gegen uns erbitterte Religionsminister und sonderlich den obgemahlten Abo Essant suchte ich durch verschiedene Regalien durch öftere Besuchung ihrer Kranken und durch Medizinen zu besänftigen, [...]*.“ a TAMTĚŽ, s. 107-108: „*Du weißt wohl, daß wir wegen der Medizin von euch leben und wie wenig wir bekommen. Ich habe dir von drey Tügen Ader gelassen: Es ist wahr du hast mir einhalb Dukaten (gegeben) gegeben aber 20 andere habe ich um sonst gelassen.*“ Druhá výpověď potvrzuje již zmiňované finanční nedostatky bratří, kteří nevybírali za lékařské ošetření od nemajetných pacientů žádné poplatky. Finanční situaci misionářů navíc mnohdy komplikovala sama Propaganda, která jim zakazovala přijímat od pacientů jakoukoli odměnu, „*byť by jim ji někdo dával sám od sebe – nejspíše s odkazem na Kristův evangelijní apel: „nemocné uzdravujte, [...]; zadarmo jste dostali, zadarmo dejte“ (Mt 10,8).* M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxxxiii.

²⁴³ Název *audientia publica* označoval část expedice papežské kanceláře, ve které se před předáním dokumentu o vyřízení žádosti text zveřejňoval, kvůli možnosti podání námitek třetími osobami.

²⁴⁴ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 9.

dbali. Misijní aktivity františkánů nevystupovaly proti islámu a díky svým znalostem a dovednostem nejen v medicíně bývali misionáři většinou respektováni i tam, kde jinak Frankové nebyli trpěni. Nesnáze jim však připravovalo soužití s kopty, kteří proti nim vzbuzovali nevoli Arabů: „*Kdyby nekatoličtí koptové nebyli našimi nepřáteli, bývali bychom se nemuseli tolik obávat guvernérů. Nepřátelství koptů pramenilo z toho, že se řada z nich zřekla svého kacířství a přestoupila ke katolictví. Dalším důvodem bylo, že se naše kostely nacházely uprostřed měst, koptské však v pouštích, kam mohli docházet na bohoslužby jen dvakrát či třikrát do roka a kde také bývali často přepadáni Araby. Kdykoli se tedy naskytla koptům příležitost, podněcovali proti nám guvernéry a vyvolávali naše pronásledování, [...]*.“²⁴⁵

Následně otec Christian líčí podobu hospice a kostela v Džirdže. Rezidence bratří, jak Schneider jejich dům nazývá, byla poměrně rozlehlá a ležela v centru města. V jednom z jejích domů se pak na úrovni země nacházel kostel. Místo konání bohoslužeb však nemohlo být v Džirdže kvůli kontroverzním muslimům veřejně označeno, jak to bylo možné učinit v ostatních misijních stanicích františkánů reformátů. Přesto se však křesťané nemuseli jako v době Prutkého a jeho předchůdců při bohoslužbách skrývat.²⁴⁶ Kostel v druhé polovině 18. století nedostačoval množství věřících a shromáždění v něm bývala riskantní, jelikož se jednalo o starou budovu, která hrozila zřícením. Bohoslužby nemusely být sice slouženy tajně, jak tomu bylo ještě minimálně před 30 lety, musely se však konat časně ráno, aby nebudily nežádanou pozornost okolí. Vstup do kostela a katecheze byly navíc přístupné jen mužům a chlapcům. Ženy se za tímto účelem scházely v předem určených katolických domech, kam za nimi kněží tajně docházeli. V Džirdže, stejně jako v ostatních misijních stanicích, bývali většinou umístěni tři kněží.²⁴⁷ Jeden

²⁴⁵ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. 97-98: „*Wir hatten auch von den Gubernern nicht so viel zu fürchten, wenn nicht die akatholische Kopten unsere Feinde wären, denn weilen viele von ihnen ihre Ketzerey abschwern, und zu den Katholischen übergehen, auch weilen wir unsere Kirchen mitten in den Städten sie aber in der Wüsteneyen haben, wo sie nur das Jahr hindurch zwey oder dreimal hinkommen können, und da sie auch öfters von den Arabiern ausgeraubt werden, so sind sie uns feindselig, und wenn sie können, so zetteln sie auch bey den Gubernern wieder uns Verfolgungen an, [...]*.“

²⁴⁶ Prokurátor misíí Michelangelo da Vestignè popisuje ve své relaci Propagandě z roku 1738 modlitebnu v Džirdže stejně jako později Remedius Prutký - bohoslužby se konaly v podzemní místnosti, jejíž vchod byl zakrytý rohoží. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxli.

²⁴⁷ V misijních domech bývali většinou umístěni právě tři misionáři, nebo býval tento počet alespoň považován za vhodný. Za minimální počet pro službu v Džirdže považoval prefekt Jakub Římař právě tři misionáře – jeden z nich se měl plně věnovat lékařské službě a druhí dva pastorační křesťanů. I v jiných misijních stanicích doporučoval Římař přítomnost minimálně tří bratří – v Achmímu a ve Faršútu měli dva z nich konat službu ve městě, jeden jako lékař duchovní a druhý jako lékař těla, třetí

z nich tedy vedl bohoslužby v kostele, druzí dva mezitím vysluhovali svátosti ženám v katolických domech.

Tyto nevyhovující poměry vedly bratry k plánům přestavby kostela, jeho modernizace a zvětšení celé stavby. Získat v Egyptě povolení ke stavbě katolické modlitebny bylo však vždy velmi obtížné a finančně náročné. Františkáni v Džirdže se tedy rozhodli zahájit přestavbu kostela tajně, bez vědomí turecké správy. Předními katolíky byl koupen a bratřím věnován dům v sousedství. Otec Christian vypracoval plán stavby a představený hospice pater Christof z Milána zahájil stavební práce: *„Nakreslil jsem plán, jak by bylo možné dům s kostelem snadno propojit. Ve spodní části modlitebny měl být dostatečně veliký prostor pro muže, v horní části pro ženy. Už byla také polovina stavby hotová, takže starý kostel byl stále ještě v původním stavu, když byl celý náš úmysl zmařen jedním jediným slovem.“*²⁴⁸ Došlo totiž ke jmenování nového správce Džirdži, který byl na stavební aktivity katolíků upozorněn jedním koptským křesťanem. Následné neuvážené chování otce Christofa vedlo k zákazu stavby a k nařízení již přestavěnou část kostela strhnout.

Otec Christof na sebe navíc upoutal pozornost Turků, což mohlo působit další nepříjemnosti celé misii. Nechal se proto na vlastní přání přeložit do Káhiry a Schneider tak byl přibližně v polovině osmdesátých let 18. století jmenován superiorem hospice v Džirdže. Svého úřadu se otec Christian, kterému bylo v této době něco přes čtyřicet let, ujal velmi zodpovědně. Jeho uvážené, cílevědomé jednání vedlo ke zdárnému konci. Po více než dvou letech předstíraného nezájmu o kostel, tajného shromažďování stavebních materiálů a následném sugestivním jednání s úřady se mu podařilo získat stavební povolení od sultána, místních ministrů i od samotného guvernéra. Z jeho obšírného líčení celé kauzy je uvedena ukázka o průběhu první návštěvy stavební komise, poté co Schneider obdržel kladný firman od sultána: *„Po uplynutí nějakého času jsem začal podávat oznámení o stavbě šejkovi Absantovi a dalším ministrům náboženství. Požadoval jsem však komisi, která by si sama kostel prohlédla. Kostelní zed' měla na straně do ulice trhlínu. Tu jsem ještě předtím nechal jedním zedníkem zvětšit. Komisi, která se skládala ze tří*

bratr měl cestovat i do vzdálenějšího okolí a sloužit tamním katolíkům. M. DOSPĚL, *Remedius Prutký*, s. cxl.

²⁴⁸ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 99: *„Ich zeichnete den Plan, wie es leicht mit der Kirchen könnte vereinigt, und in dem untern Theil für die Männer und in dem oberen Theil für die Frauen ein hinreichender Platz verschaffet werde. Es wurde schon wirklich über die Hälfte hinaufgebauet, so daß die alte Kirche noch immer in ihrer Stand bliebe, da ein einziges Wort unseres ganzen Vorhaben zerstörte.“*

předních ministrů náboženství, jsem po jejím příchodu pohostil podle místního zvyku kávou a pak jsem jim ukázal pobořenou zeď a řekl jim: "Ta stavba je vysoká a pod ní stojí nízké turecké domy. Když se naše budova zřítí, nebudu mít žádnou vinu na tom, že turci v těch domech zemřou. Jak jsem vám teď řekl, je mi jedno, zda dostanu povolení ke stavbě, nebo ne." Komise odešla a já jsem každému z jejích členů poslal po svém služebníkově několik beránek a několik liber kávy a cukru. [...] a oni mi dali povolení ke stavbě, v souladu s firmanem jsem kostel však nesměl zvětšit. S tím jsem stále nebyl spokojen a vypravil jsem se ke guvernérovi, který byl naším přítelem [...]."²⁴⁹

Samotná přestavba kostela měla podle přání představeného hospice otce Christina probíhat nenápadně. Řemeslníci a zedníci přicházeli na stavbu brzy ráno, ještě za tmy, a s odchodem čekali rovněž do setmění. V rozporu s vystaveným povolením však nechal Schneider kostel zvětšit. Nově vybudované přístavky byly ale zprvu zakryty falešnými zdmi a odkrývány až postupem času. Tím bylo dosaženo kýženého cíle, aniž by katolíci vzbudili pozornost muslimských úředníků: „*Když byl kostel konečně znovu otevřen a křesťané přišli dovnitř, byli s ním skoro nespokojeni a říkali, že původní starý chrám byl hezčí. To mi bylo zrovna vhod, aby nedošlo ke vzbuzení závisti Turků. Protože na celou věc ale s během času Turci zapomněli, zpřístupnil jsem postupně během jedné revoluce mezi guvernéry presbytář, kaple i místnost k bohoslužbě mužů. Také horní prostory určené při bohoslužbách ženám byly přestaveny, [...]."*²⁵⁰ Postupem času tak mohly do nového kostela přicházet i

²⁴⁹ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 101-102: „*Da nun eine Zeit verflossen, finge ich an bey dem Scheih Absant (Meldung zu machen) und andern Religionsministern Meldung zu machen. Ich begehrte aber eine Komission, sie sollten das Gebäu selbsten in Augenschein nehmen. Weilen aber die Mauern der Kirche sonderlich gegen der Gassen (zu) einen Bauch und Ritze hatte, ließe ich die Ritze zuvor durch einen Maurer noch vergrößern. Die Komission, so aus drey von erstern Religionsministern bestunde, kam, ich bewirdete sie nach Landesgebrauch mit Kafee und dann zeigte ich ihnen die baufällige Mauer und sagte ihnen, das Gebäu ist hoch, unter unserem Gebäude sind gleich niedrige türkische Häuser, wenn unser Gebäu einstirtzt, so werde ich keine Schuld haben, wenn mehrere von den Türken in ihren Häusern todt bleiben. Ich habe es euch nun gesagt, mir gild es gleich, ob ich Erlaubniß habe oder nicht. Sie gingen weg, und ich schickte ihnen ättliche Lämmer und ättliche Pfund Kafee und Zucker durch meinen Diener nach Haus. [...] und sie gaben mir die Erlaubniß zu bauen, nach dem Firman aber die Kirche nicht größer machen. Mit diesem war ich noch nicht zufrieden, ich ginge zu dem Gubernier, der unser Freund ware [...].“*

²⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 104: „*Da nun endlich die Kirche widrum eröffnet wurde, und die Christen hineinkamen, waren sie fast unzufrieden und sagten, die alte wäre schöner gewesen als diese, dieses ware mir just recht, damit bey denen Türken kein Eufersucht entstunde, da aber hernach mittler Zeit (in Zeit) die Türken gleichsam vergessen hatten, habe ich aber alzeit in Zeit einer Rewolution so zwischen den Gubernern ware, erstlich das Presbyterium nachdem die Kapelle und leztlich auch den Platz für die Mannsbilder eröffnet, auch obenher die Zimmer für die Weibsbilder umgestaltet (wurden), [...].“*

ženy, i když zprvu jen po malých skupinách, čímž bylo poskytování duchovní péče značně usnadněno.

Někdy v této době, tedy snad mezi lety 1788-1790, byl Schneider jmenován viceprefektem celé misie pro Achmím, Mokku a Sokotru. Přesné datum svého jmenování do úřadu viceprefekta však otec Christian neuvádí a není uvedeno ani v prozatím dostupných pramenech.

Šestnáctý paragraf první části manuskriptu věnoval Schneider popisu dalšího pronásledování ze strany turecké správy. Představený misijní stanice ve Faršútu, otec Franz, byl zajat pokladníkem jednoho z bejů. Důvodem k jeho uvěznění a k vynesení rozsudku smrti utopením v Nilu byl opět údajný majetek, jež měl ve františkánském kostele skrýt vrchní faršútský celník, který byl katolického vyznání. Schneider figuroval v celé kauze jako vyjednaváč. Sídlo výše zmíněného beje se nacházelo nedaleko Džirdži a otec Christian se s ním osobně znal, jelikož mu poskytoval lékařské služby. Jeho styky s bejem však nebyly dostatečně důvěrné a k smrti odsouzený františkán byl nakonec zachráněn až díky intervenci řeckého obchodníka Nikoly, jenž byl s bejem spřátelen a v dané době pobýval jako host v hospici bratří v Džirdže. Schneider se zmiňuje, že při návštěvě uvězněného a ztýraného spolubratra použil při jejich důvěrném rozhovoru německý jazyk (o deset let později, při návratu do vlasti, bude mít však s jeho užíváním značné obtíže). Dále líčí, jak mu v obavách o vlastní život během této jedné noci zbělely vlasy i vousy. Otec Franz byl ale nakonec díky rozhodnutí beje propuštěn, i když ve velmi zbědovaném stavu: *„Uplynulo sotva půl hodiny od mého příjezdu domů, když ke mně na oslu přivezli propuštěného patera. Ten ale již nebyl schopn vyjít schody, nýbrž se plazil polomrtvý nahoru po všech čtyřech. Tři měsíce jsem pak léčil jeho nohy, ze kterých již lezli červi.“*²⁵¹

Pozoruhodné rozšíření pohledu do každodenního života v misiích nabízí Schneiderův arabský dopis ze září 1792.²⁵² Otec Christian jej adresoval z káhirské prefektury do hospice v Džirdže, který nedlouho předtím opustil. Jedná se o odpověď bratřím po prošetření sporu, jenž se v Džirdže rozhořel mezi katolíky a nevěřícími.

²⁵¹ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 111: *„Kaum ware ich eine halbe Stunde zu Hause, so brachten sie auch den Pater auf einem Reitesel zu mir, der aber nicht mehr im Stande war(e) über die Stiege hinauf zu gehen, sondern mit Händen und Füßen halb todt hinaufkroch(e), welcher drey Monath bey mir zubrachte, wo ich ihm die Füße kurierte, aus welchen schon die Würmer herauskrochen.“* Běžným způsobem mučení v orientálních zemích byla tzv. baštonáda. Otec Franz dostal během svého dvoudenního věznění vysázeno několikrát po pěti stech ranách na chodidla.

²⁵² NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 4.

Důvodem rozepře bylo vyzvánění katolických křesťanů před bohoslužbami, které vyvolávalo pravděpodobně u muslimů negativní reakce a vedlo k nepokojům. Schneider zde dosvědčuje rozvahu a nadhled, se kterým dbal o celkový prospěch misie a neulpíval na malicherných detailech, jaké pro něj zvony představovaly. Napomíná totiž bratry k vzájemné lásce, s níž by k podobnému konfliktu vůbec nedošlo: „*Velmi nás mrzelo, když jsme slyšeli o sporu, který u vás nastal kvůli vyzvánění. Prozkoumali jsme příčiny a ukázalo se nám, že to všechno se stalo z nedostatku lásky mezi vámi. Za patnáct let, kdy jsme byli u vás ustanoveni, jsme poznali mnoho nebezpečných situací, do kterých se kostely dostávají ze smyšlených důvodů, zvláště v době strachu. Proto vám přikazujeme, abyste na zvon, zvláště ten velký, který je volně mimo klášter, vůbec nevyzváněli a přestali zvonit i na malé, kdykoli bude ve městě zastrašování a útoky. Jestliže ztratíte klášter, přijdete o každodenní účast na mši svaté. Kdo miluje církev, nepřeje si její nouzi. Ani plán komunity, ani víra nestojí na zvonech, ale je v nitru zbožných, kteří slouží Bohu v dobrém srdci a v duchu pravdy.*“²⁵³

Zajímavostí listu je, že v jeho úvodu užívá Schneider svého křestního jména Kirilus. Jde o jedinou z dosud dostupných písemností, v níž se toto jméno vyskytuje. V ostatních dokumentech, ani ve své autobiografické pasáži k autografu *Beschreibung*, Schneider toto jméno nezmínil a důsledně užíval řádového jména Christian. Co Schneidera k tomuto kroku vedlo však není zřejmé.

Dále se nabízí otázka, zda byl sám Schneider autorem arabsky psaného dopisu. Z jeho četnějších poznámek je patrné, že arabštinu alespoň v mluvené podobě ovládal na dobré úrovni – sloužil jako překladatel anglickým obchodníkům na cestě ze Suez do Káhiry,²⁵⁴ arabsky rozmlouval s bejovým pokladníkem při zatčení patera Franze²⁵⁵ či měl například vykonávat úřad tlumočnicka pro francouzské důstojníky při jejich okupaci Egypta.²⁵⁶ O písemných znalostech arabštiny a jejich aktivním užívání však rukopis mlčí. Jedinou zmínkou je v této souvislosti sepsání dopisu pro etiopského císaře, který si misionáři nechali napsat „*v arabštině zběhlým písařem.*“²⁵⁷ Ve Schneiderově pozůstalosti v Národním archivu v Praze se nachází dva rukopisy v arabštině. Prvním je již zmíněný překlad penitenciálu do arabštiny a

²⁵³ Původní znění dopisu v arabštině a překlad celého listu do češtiny viz Přílohy č. 2 a č. 3.

²⁵⁴ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. 89.

²⁵⁵ TAMTÉŽ, s. 108.

²⁵⁶ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 6.

²⁵⁷ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. 71.

amharštiny,²⁵⁸ jehož arabštinu lze považovat za školní. Písmo má čítankovou podobu a do textu jsou tužkou vepsány korektury. Druhým je právě dopis do Džirdži týkající se problému se zvony. Jeho jazyk je již na vysoké úrovni a rovněž písmo autora je vycvičené, „vypsané.“²⁵⁹ Zda byly obě písemnosti sepsány přímo Schneiderem, není možné posoudit, ačkoliv se tato možnost jeví jako pravděpodobná.

Po dvanácti letech v hornoegyptské Džirdže byl Schneider roku 1792 Kongregací jmenován prefektem celé misie a odešel zpět do Káhiry, kde se prefektura nacházela. O své činnosti v úřadu se blíže nezmiňuje a v jeho písemné pozůstalosti ve fondu Svatováclavské provincie františkánského řádu se k výkonu úřadu prefekta nachází jen malé množství pramenů, jež nemají bez uvedení kontextu valnou výpovědní hodnotu.²⁶⁰ Autobiografické údaje pro období Schneiderových posledních let v Egyptě jsou celkově stručné a ne příliš přehledné. Rekonstrukce jeho pobytu v Egyptě mezi lety 1792-1799 a datace prožitých událostí je provedena na základě dochovaných dokumentů.

Z úřadu prefekta převzal otec Christian záštitu nad celou misí pro Achmím, Mokku a Sokotru a opět tedy získal podíl na misijní činnosti v Etiopii. Již se jich sám osobně neúčastnil, podával však zprávy o jejich průběhu do Říma a měl na starost misionáře, kteří byli do Habeše posláni a cestou se zdržovali v káhirském hospici. Zmiňuje tak jednoho otce kanovníka, který se pokusil o proniknutí do Etiopie vnitrozemím. Cestou byl ale zavražděn a okraden vlastními otroky v oblasti Sennaru. Více pozornosti věnoval misijní výpravě Etiopů Tobiasse Ghebragzera a jeho druhů. Originální znění misionářských relací ze Schneiderova pera poslaných v této souvislosti Propagandě do Říma je možné nalézt ve čtrnáctém svazku Beccariho edice *Rerum Aethiopicarum*, a to v zápisu jednacích akt Kongregace (*Acta Sacrae Congregationis*) z roku 1797.²⁶¹

Zřejmě v září 1794 otec Christian těžce onemocněl úplavicí. Jeho nemoc trvala devět měsíců, a přestože jej ošetřovali tři lékaři, málem jí podlehl: „*Během svého pobytu v Egyptě jsem již přestál několik smrtelných nemocí, žádná ale netrvala tak dlouho jako ta poslední ve velké Káhiře, jež trvala devět měsíců. [...] Otoky stále*

²⁵⁸ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, ff. 1-3.

²⁵⁹ Za překlad arabských písemností a jejich jazykový rozbor děkuji Mgr. Mladě Mikulicové, PhD. působící toho času na Katolické teologické fakultě Karlovy univerzity v Praze.

²⁶⁰ Jedná se o následující dokumenty: NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 4, f. 7, f. 20, f. 26, f. 27, f. 30 a f. 31.

²⁶¹ Camillo BECCARI, *Rerum Aethiopicarum scriptores occidentales inediti a saeculo XVI ad XIX*, vol. XIV, Bruxelles 1969, s. 463-465.

více nabývaly, otok břicha sahal již k hrudi a také ruce a obličej jsem měl velmi nateklé. [...] Při tom všem jsem ale neměl horečku a zachoval jsem si jasnou hlavu. Takže jsem mohl z postele, píše na dřevěné podložce, vyřizovat veškerou korespondenci týkající se kongregace i misie. [...] poté jsem zavolał všechny tři lékaře k poradě a řekl jsem jim: „Vážení pánové, pokud mne ujistíte, že mi od této nemoci můžete pomoci, pak přistoupím na vaši léčbu. Pokud mne ale ujistit nemůžete, pak vám poděkuji za vaši snahu, zaplatím vám a přenechám svůj život boží prozřetelnosti.“ [...] lékaři odešli a za dveřmi, jež byly ještě zpola otevřené, si řekli: „Dva dny může ještě vydržet, třetího dne přijde ale do Staré Káhiry.“ Tj. tam, kde se pochovávají mrtví.²⁶² Po výpovědi lékařů vzal Schneider léčbu do vlastních rukou. Stanovil si diagnózu a na jejím základě se rozhodl ukončit přísnou dietu, kterou mu lékaři předepisovali a jež ho po devíti měsících zcela vyčerpala. Nechal si připravit dietní pokrm z masa, obstarat kvalitní libanonské víno a během několika dnů se mu začaly vracet síly, spánek i chuť k jídlu. „Po čtrnácti dnech jsem již mohl sám vstát z postele a ujit několik kroků po pokoji. Tehdy jsem měl už rozličné návštěvy, mezi nimi také jednoho viceguvernéra, který mi daroval krásný drahý kožích, abych se opět nenachladil.“²⁶³ Po čtyřech měsících se otec Christian odvážil vypravit na vizitační cestu do Faršútu. Jeho zdravotní stav ale ještě nebyl uspokojivý, a tak pokračoval v rekonvalescenci v Alexandrii, jejíž čistý mořský vzduch mu prospíval.

V této době, tedy na podzim či počátkem zimy 1795, požádal Schneider římskou Kongregaci o povolení k pouti do Svaté země. Během několika měsíců, na počátku roku 1796, povolení skutečně obdržel²⁶⁴ a zřejmě ještě téhož roku na cestu

²⁶² Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung I*, s. 115-116: „*Ich habe zwar schon in Egypten ättliche tödtliche Krankheiten ausgestanden, aber keine dauerte so lang wie die letzte in Groß Cairo, welche nichts weniger als 9 Monathe fortwehrte. [...] Die Geschwollst nahme zu, und reichte schon bis zur Brust, auch die Hände und das Gesicht waren hoch geschwollen. [...] Doch bey allem diesen hatte ich kein Fieber, und der Kopf ware mich so rein, daß ich noch alle expeditionen sowohl die h. congregation als die Mission betreffend auf einem Stück Brett in dem Bette sitzend schreiben konnte. [...] dann berufte ich alle drey Medicos um consilium über mich zu halten und sprach zu ihnen. Meine Herren, wenn sie mich versichern können, mich von dieser Krankheit aufzuhelfen, so will ich noch etwas annehmen, wo nicht, so danke ich ihnen für ihre Mühe, sie werden bezahlt werden, und überlasse mich von nun an der göttlichen Vorsicht. [...] sie gingen weg, und außer der Thür, welche noch halb offen ware, sagten sie zu einander: Zwey Täge kann er noch dauern den dritten aber kommt er nach alt Cairo: d. i. wo sie die Todten begraben.*“

²⁶³ TAMTÉŽ, s. 118: „*Nach 14 Tügen konnte ich schon aus dem Bett selbsten heraufsteigen und einige Schritte im Zimmer machen. Ich hatte damahls schon verschiedene Besuche unter andern ware auch ein Unterguberner, der mir einen schönen und theueren Pels schenkte, damit ich mich nicht widrum erkühlen möchte.*“

²⁶⁴ Povolení k pouti do Svaté země obsahuje list z 6. ledna 1796 (NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 20) a dopis z 24. dubna 1796, který je zároveň průvodním listem na cestu (NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 27).

svatými místy vydal.²⁶⁵ Popisu pouti věnuje otec Christian druhý díl svého rukopisu *Reise von Cairo nach Jerusalem und Besuch der Merkwürdigkeiten in Judea Gallilea wie auch die Rückreise von Berg Libanno über Cippern nach Egypten*. Z důvodu rozsahu práce však nebylo s touto částí manuskriptu pracováno a Schneiderovy cesty Svatou zemí nebudou tedy více přiblíženy.

3.6. Návrat do vlasti během francouzské invaze Egypta

Otec Christian se rozhodl opustit misii a vrátit se do své vlasti ještě před cestou do Svaté země: „*Po devítiměsíční nemoci, [...] vystaven tyranii guvernérů, nenávisti nekatolických koptů a obtížím rozsáhlé misie jsem pomýšlel na opuštění misie. Během mé rekonvalescence uplynul celý rok. V této době se objevila další nepříjemnost v podobě sporu mezi Řeky a Kopty o jejich ritus a liturgii, [...] a protože jsem musel jejich spor soudit, rozhodl jsem se vzdát se prefektury a s ní i svého břemene a vrátit se zpět do své provincie.*“²⁶⁶ Získat povolení k odchodu z misie však nebylo snadné. Schneider se zmiňuje o třech dopisech, které poslal do Říma s žádostí o zproštění funkce prefekta a o dovození odcestovat z misie zpět do vlasti. Prvotní odpověď Propagandy byla zamítavá – otec Christian měl své osobní dobro podřídit dobru všeobecnému a měl v misijní práci pokračovat. Až na třetí dopis obdržel z Říma kladnou odpověď. Kongregace jej zprostila úřadu prefekta a jmenovala jeho nástupce, patera Gaetana da Roma.²⁶⁷ Konečné rozhodnutí v otázce setrvání v misii však bylo ponecháno na Schneiderovi. Pokud by skutečně chtěl, mohl odcestovat zpět do své provincie. Propaganda mu však nabídla možnost setrvat v misii, aniž by musel dále nést tíhu úřadu představeného: „*Upozorňuji Vás dále, že*

²⁶⁵ Ve Schneiderově pozůstalosti se nachází doporučující list od představeného z jeruzalémského konventu bratří, který otci Christianovi vystavil 3. května 1797 a který byl určen františkánům v Nazaretě. NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 23.

²⁶⁶ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 1: „*Bis nach der 9 monathlichen Krankheit, [...] ware ich bey aller Tiraney des Guberni, Haß der akatholischen Kopten und Beschwerlichkeiten der weitsichtigen Mission noch eingesinnet, die Mission zu verlassen, da aber ein ganzes Jahr in meiner Konwaleszens verlossen, bis ich mich ein wenig in der Gesundheit hergestellt, und noch der Verdruß dazukam wegen den Zwistigkeiten zwischen der grichischen und koptischen Nation in Betreff ihres Ritus und Liturygen, [...] in welchen ich allezeit einen Richter abgeben mußte, so habe ich mich entschlossen der Präfektur und des Lasters zugleich zu entledigen und in meine Prowinz zurück zu kehren.*“

²⁶⁷ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 27.

*kdybyste chtěl ještě zůstat na misiích, můžete klidně setrvat, s vědomím, že ono povolení je ponecháno na Vašem úsudku, takže nemusíte nutně odejít. Říkám Vám to, pokud byste cítil ulehčení od tíže a problémů úřadu prefekta a chtěl jste zůstat jako misionář, zůstává to čistě na Vaší volbě, abyste udělal to, co se Vám více zamlouvá a vyhovuje Vám.*²⁶⁸

Schneiderovi bylo v této době teprve 54 let a jako misionář se velice dobře osvědčil. To dokládá v první řadě jeho jmenování prefektem, ale také například list z 27. února 1798, ve kterém prefekt Kongregace kardinál Gerdil vyjadřuje svou plnou spokojenost s jeho horlivou prací pro misie a ujišťuje ho o své přízni.²⁶⁹ Je tedy pochopitelné, že se Kongregace, která neoplývala přebytkem misionářů, snažila zkušeného Schneidera získat k prodloužení jeho pobytu v misii alespoň jako řadového misionáře.

Snahy misijního ústředí se však nesetkaly s úspěchem. Během své následné pouti do Svaté země se otec Christian v úmyslu misii opustit utvrdil. Zjistil totiž, že změna egyptského klimatu prospívá jeho zdraví, a byl již pevně rozhodnut misii opustit. Jeho cesta zpět do Evropy se však měla ještě notně zkomplikovat.

Po návratu ze Svaté země nemohl už Schneider roku 1797 kvůli blížící se zimě odplout. V polovině února 1798 pak propukla v Káhiře morová epidemie: *„Všechny domy Evropanů a mnoho domů katolických Orientálců bylo uzavřeno; ustal obchod i veškerá komunikace mezi lidmi, [...]. V naší rezidenci byl určen jeden kněz k návštěvám a udílení svátostí nakaženým katolíkům. Já jsem zůstal se dvěma dalšími kněžími doma, abychom vysluhovali bohoslužby těm, kteří nebyli dostatečně majetní a nemohli se proto uzavřít ve svých domovech. [...] Mor řádil velmi silně, dnem i nocí byl nepřetržitě slyšet pláč a křik žen, které nařkaly nad svými muži a dětmi, [...].“*²⁷⁰

²⁶⁸ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 27: *„L'averto poi se mai avesse piacere di rimanere ancora in Missione, puole pure restare [...] conscienza, che l'ubbedienza è rimessa in suo arbitrio, non già che debba necessariamente partire. Le dico ciò, se mai vedendosi sgravato dal peso, e dal fastidio della Prefettura li piacesse di rimanere da Missionario, questo poi resta in suo pieno obbrisrio di fare quello che più Le agrada e Le piace.“* Za vypracování překladu z itaštiny děkuji Petru Regalátovi Benešovi, Th.D.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, f. 30.

²⁷⁰ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung III*, s. 2: *„Alle Häuser der Europaer und sehr viele der katholischen Orientalier wurden gespört, Kauf und Verkauf ja alle Kommunikation der Menschen hörte auf, [...]. In unserem Residenz wurde ein Prister ausgesetzt, um die katholische mit Pest angesteckte zu besuchen und mit h. Sakramenten zu versehen. Ich bliebe mit 2 Priestern zu Hause, um den Gottesdienst derjenigen zu halten, die das Vermögen nicht hatten sich einzuspören. [...] Die Pest witherte sehr stark, das weinen und heilen deren Weibern über ihre Männer und Kinder dauerte unaufhörlich bey Tag und Nacht, [...].“*

Mor trval až do slavnosti Narození Jana Křtitele, tedy do 24. června, kdy už čekala před prahem Egypta další rána. Když se v neděli po Janu Křtiteli otec Christian setkal po mši svaté s předními katolíky, rozmlouval s nimi o válečných událostech v Evropě, o nichž byl informován z tisku:²⁷¹ „[...] a řekl jsem jim, že jsme tady v Orientě ještě šťastnější než v Evropě, kde probíhají mnohé válečné revoluce. Věřili jsme, že se spíše zhroutí nebe, než aby Francouzi přišli také do Egypta.“²⁷²

Po několika dnech se však Egyptané přesvědčili o opaku. Francouzi se vylodili v zátoce Marabut západně od Alexandrie 1. července 1798. O průběhu francouzské invaze podal otec Christian jen strohé informace - pro jejich podrobnější popis odkázal na svůj latinský rukopis *Annotationes*. Více pozornosti věnoval opět vlastním zážitkům a následkům válečných událostí, jež dolehly na egyptský lid.

Příchod francouzského vojska vyvolal všeobecný odpor Egyptanů vůči Frankům. Schneider líčí dvoutýdenní nejistotu, kdy hrozilo vyvraždění všech křesťanů. Turkové totiž věřili, že právě oni jsou zodpovědní za příchod Francouzů a že ve svých domech ukrývají pro francouzské vojáky zbraně. Hrozícímu masakru zabránil jeden z vládců Egypta, Ibrahím Bej, který odmítl podepsat rozkaz k jeho provedení.

Po bitvě u Káhiry a ovládnutí Dolního Egypta Francouzi křesťanům již nehrozilo nebezpečí ze strany Turků. Značné obtíže jim však působili sami Francouzi. Ti totiž nebyli schopni se v arabsky mluvící zemi dorozumět a přítomné Evropany pověřovali různými službami: „[...] těch několik málo evropských obchodníků, kteří se v Káhiře nacházeli, bylo pověřeno obstaráváním zásob a naši křesťané tlumočením. Jeden z nich, který musel táhnout proti Arabům s generálem Berthierem²⁷³ na město Bilbajs, byl potom Araby rozsekán na kusy. Já sám jsem byl Bonapartem pověřen k tlumočení. Protože jsem ale byl představeným misie, byl jsem díky rozličným omluvám tlumočení ušetřen. Francouzi se neubytovávali v tureckých domech – vyjma opuštěné domy bejů a guvernérů - ale pouze v domech křesťanů. Já

²⁷¹ Na tomto místě se nabízí otázka, zda mohl Schneider s určitou pravidelností odebírat noviny z Evropy. A to i v době morové epidemie. Znalost knihtisku přinesli do Egypta až Francouzi a rovněž arabský tisk byl zaveden až za francouzské okupace. Srov. E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 397.

²⁷² Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung III*, s. 3: „[...] und sagte ihnen, daß wir allhier in Orient noch glücklicher als in Europa wären, alwo sie viele Kriegsrevolutionen (für) vor sich gehen. Wir glauben, daß ander eher der Himmel zusammenrollen würde, als daß die Franzosen auch nach Egypten kommen sollten.“

²⁷³ Jménem Perthie je zřejmě míněn divizní generál Louis-Alexandre Berthier (1753-1815). Více k jeho osobě viz *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, sv. III (B-Bianchi), Olomouc 1996, s. 871.

sám jsem měl na bytě 4 lékaře, kterým jsem musel poskytovat ubytování a stravu. Později jsem místo nich ubytoval jednoho francouzského generála, mysle si, lepší jeden na bytě než čtyři. Tento jeden způsoboval ale svými lidmi, vojáky, koni a mulami více nepokoje, než by působilo 10 lékařů.“²⁷⁴

Schneider měl stále v úmyslu misi opustit, jak mu bylo povoleno Propagandou již roku 1796. V únoru 1798 dostal opětovné povolení z Říma. Byl v něm mimo jiné informován o tom, že jeho nástupce pater Gaetanus se vydá při první příležitosti na cestu do Egypta, a dále byl požádán, aby jej po jeho příjezdu uvedl do záležitostí misie.²⁷⁵ Válečné události Schneiderovu touhu po odjezdu z Egypta ještě umocnily. Již jednou se mu sice podařilo vyhnout se povinnosti tlumočit pro francouzské vojáky, ale obával se, že bude k této službě s postupem času donucen. Cestování, které bylo samo o sobě v Egyptě svízelné, bylo navíc zkomplikováno válečnými událostmi. Schneider věděl, že od okupační francouzské moci nedostane povolení k odjezdu ze země, a proto hledal příležitost k cestě pod jiným jménem. S pomocí benátského a rakouského konzula Carla Rosettiho,²⁷⁶ který byl katolíkem a přítelem františkánů, se naskytl otcí Christianovi příležitost cesty z Káhiry do Alexandrie jako tlumočnick tří kadetů, již se vraceli zpět do Evropy.

Pěťadvacetičlenná flotila vyplula na svou třídenní plavbu z Káhiry do Rašídu na počátku srpna 1799.²⁷⁷ Schneider byl na francouzské lodi představen jako tlumočnick kadetů a jako takový respektován. Z Rašídu do Alexandrie se však museli poutníci kvůli hrozbě britských námořních lodí vypravit po souši. Ke karavaně o 1 000 velbloudech se přidal doprovod 500 francouzských vojáků, který ji měl chránit jak před Brity, tak před loupeživými Araby. Do Alexandrie dorazila karavana po třech dnech, jejichž události se pravděpodobně vryly hluboko do paměti všech

²⁷⁴ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung III*, s. 6: „[...] die wenige europäische Kaufleute, die sich in Cairo befinden, wurden um Magaziene herzuschaffen und unsere Gristliche zum Tollmetscher aufgefordert, deren einer, der mit General Perthie nach der Stadt Palbis, gegen die Arabier mitziehen mußte, wurde auch von den Arabiern in Stücke zerhauet. Ich selbst wurde von Vonaparte als ein Tollmetscher aufgefordert, wurde aber dennoch, weil ich Oberer der Mission ware mit verschiedenen Entschuldigung verschonet. Die Franzosen hatten nicht in türkischen, sondern nur in christlichen Häusern einquartiret. Die Häuser deren Beyen und Gubernern, welche von ihnen verlassen wurden ausgenommen. Ich selbst hatte 4 Ärzte in Quartier, welchen ich Bett und Kost verschaffen mußte, welche hernach von einem französischen General verdrengt wurden, sagend: Es wäre mir besser einen als 4 in Quartier zu haben. Diesel einer aber machte (me) nur mehr Unruhe durch seine Leute, Soldaten, Pferde, und Maulthiere als wenn ich 10 Ärzte in Quartier gehabt hätte.“

²⁷⁵ NA, RF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 30.

²⁷⁶ Benátský obchodník Carlo Rosetti (1736-1820) zastával v Káhiře úřad benátského a rakouského konzula. Srov. E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 389.

²⁷⁷ Svá poslední léta v Egyptě popsal Schneider velmi zběžně, aniž by prožité události přesně datoval. Čtvrtý den po opuštění Káhiry cestovatelé míjeli dějiště námořní bitvy u Abú Qíru, která podle otce Christiana proběhla „před několika dny.“ Srov. Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung III*, s. 9.

zúčastněných - první noc cesty mýjela karavana dějiště námořní bitvy u Abú Qíru, druhý den byla napadena anglickou dělostřeleckou lodí.

Po přestálých nebezpečích dorazila karavana počátkem srpna do Alexandrie. Vítězstvím Angličanů u Abú Qíru byla ale 2. srpna zahájena námořní blokáda města a cestujícím se podařilo přístav opustit až v únoru následujícího roku. Životní podmínky v obležené Alexandrii byly přitom velice svízelné. Ve městě se nacházelo mnoho obchodních lodí, které v přístavu kotvily ještě před příchodem Francouzů do země. Zásobování přelidněného města bylo však možné zajišťovat jen po souši, a to pod neustálou hrozbou ze strany britského námořnictva a loupeživých Arabů. V noci pak bývala Alexandrie ostřelována z anglických dělostřeleckých lodí.

Žádosti obchodníků a kapitánů lodí o získání povolení k odplutí z přístavu byly vyslyšeny až počátkem roku 1799. Neutrální lodě dostaly povolení opustit přístav nejprve od Angličanů. Devátého února byl zveřejněn rovněž souhlas generála Bonaparta. Námořníci tedy ihned naložili lodě a druhý den ráno byla již flotila 25 lodí různých národností připravena k odplutí. Otce Christiana však čekala ještě jedna komplikace. Při kontrole cestovních dokladů jedním francouzským důstojníkem bylo zjištěno, že Schneiderovi chybí v pasu podpis, bez kterého nemůže zemi opustit. Ten tedy nechal svá zavazadla na lodi, jež se již chystala k odplutí, a spěchal pro příslušný podpis na francouzský úřad ve městě: *„Rozhodl jsem se, že pokud se mi tentokrát nepodaří odjet, zůstanu v Egyptě. Protože jsem to viděl jako vůli boží. [...] Přišel jsem tam, ale před vchodem do kanceláře důstojníka bylo velké množství lidí. Dveře přitom byly ze strachu před morem uzavřeny a byl do nich udělán jen malý otvor /:bylo totiž podezření na počínající morovou epidemii:/. Protože jsem se k důstojníkovi nemohl přiblížit, zavola jsem na něj italsky, aby mi rychle podepsal pas, jinak že přijdu o všechny své věci, protože má loď již vyplouvá z přístavu. Svůj pas jsem hodil přes hlavy ostatních do okénka a on jej podepsal. Dostal jsem jej zpět a spěchal jsem zpět na člun, který by mě odvezl na mou loď. Ta se však již nenacházela na místě, na kterém jsem ji opustil, ale byla už v ústí přístavu. Kdybych býval přišel o několik minut později, již bych ji nezastihl.“*²⁷⁸

²⁷⁸ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung III*, s. 16: *„Ich entschlosse mich, daß, wenn ich diesmal nicht fortkomme, Egypten nicht mehr zu verlassen, denn ich sahe es als ein Willen Gottes an. [...] Ich kame dahin, aber eine Menge Leute waren vor der Thüre des Zimmers des Ofiziers, welche nur eine kleine Öffnung hatte, welcher aus Furcht der Pest /:von welcher man schon ein Verdacht hatte:/ eingespöret ware. Ich konnte mich ihm nicht nähern, und rufte ihn zu in italiänischer Sprache, er möchte mir den Pasaport allsobald unterschreiben, denn sonst würde ich um alle meine Sachen kommen, indem das Schiff schon aus dem Port bereits hinausgeschiffet. Ich warf meinen Pasaport über die Häubter der*

Po vyplutí z přístavu byly lodě zkontrolovány Angličany a 11. února večer konečně vypluly na otevřené moře. Šlo přitom o poslední lodě, jimž se podařilo Alexandrii opustit. Lodě, jejichž kapitánům se nepodařilo vyplout ihned po vyhlášení Bonapartova souhlasu, byly zabaveny Francouzi. Ti ztratili u Abú Qíru celé své loďstvo a obchodní lodě měly tedy sloužit jako jeho náhrada. Po vyplutí z přístavu pod francouzskými vlajkami však potkal námořníky rozličných národností stejný osud, jaký byl na počátku srpna 1798 připraven francouzské válečné flotile. Všechny lodě byly Angličany obsazeny, jejich posádky zajaty a lodě spáleny.

Schneider se z Alexandrie plavil na rakouské obchodní lodi, která vezla cukr, kávu a rýži do maloasijské Smyrny neboli do dnešního tureckého Izmiru. Zmíněné obchodní komodity byly však v době blokády alexandrijského přístavu nedostatkovým zbožím, a budily proto nežádanou pozornost v přístavech, jimiž loď proplouvala. Moře navíc ovládaly anglické a turecké válečné lodě, jež znamenaly pro námořníky větší hrozbu než všudypřítomní piráti. Největším nebezpečím bylo ale pro mořeplavce zimní moře. Lodě, které vypluly ihned po obdržení příslušného povolení, se vypravily na svou cestu navzdory nepříznivému bouřlivému počasí. Plavba z Alexandrie do Smyrny proto trvala celých čtyřicet dní a námořníci byli nejednou vystaveni smrtelnému nebezpečí.

Ve Smyrně využil otec Christian pohostinství bratří františkánů a strávil v jejich klášteře velikonoční svátky. Během pobytu si prohlédl město i okolí a seznámil se rovněž s řeckou mytologií vztahující se k navštíveným místům. S podporou rakouského konzula Ambrogia Ermana Cramera, který mu vystavil nový pas s doporučením pro další cestu,²⁷⁹ byl pak Schneider přijat na rakouskou obchodní loď plující do Terstu.

Plavba ze Smyrny do Terstu byla opět protkána mnohým nebezpečím. Bouře střídaly bezvětří a cesta tak trvala od 6. dubna až do 19. května. K rozmarům počasí se navíc připojily střety s piráty a komplikace spojené s válečnými událostmi. Otce Christiana tato plavba velmi vyčerpala a zmiňuje dokonce, že ani námořníci nevytrpěli nikdy tolik nebezpečí jako během této zimy.²⁸⁰ Popis plavby je proto velice podrobný – paragraf věnovaný cestě ze Smyrny do Terstu je jednou z pasáží,

anderen hin, er unterschriebe ihn, ich bekame ihn zurück, und eilte abermal eine Schaluppe mit Rüdern zu erhalten, mit welcher ich zu dem verlassenen Schiff hinschiffte, aber ich fand solches nicht mehr an dem Orte, an welchem ich es verlassen hatte, es ware schon an der Mündung des Seehafens, wo ich solches einige Minuten später nicht erreicht hätte.“

²⁷⁹ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 28.

²⁸⁰ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 26.

jež dokládají nutnost existence cestovního deníku sloužícího jako faktografický podklad při tvorbě *Beschreibung*. Schneider vylíčil její průběh s přesnými popisy událostí a míst, kterými proplouvali, den po dni: „[...] a když jsem další den vystoupil na pevninu, políbil jsem zemi a navždy jsem se rozloučil s mořem. Tuto cestu jsem popsal poněkud obšírněji, aby ti, kteří sami nikdy nebyli na moři, nepovažovali mořeplavbu za zábavné cestování.“²⁸¹

Rozloučení s mořem ale ještě nebylo definitivní. Po příjezdu do Terstu podstoupil otec Christian dvaatřicetidenní karanténu, která byla kvůli hrozícímu moru povinná pro všechny cestující z Orientu. Během svého pobytu v lazaretu, jehož podrobný popis rovněž poskytl, kontaktoval prefekta Kongregace kardinála Stefana Borgiu²⁸² a své přátele z řad zámožných káhirských kupců, kteří emigrovali kvůli mamlúcké tyranii do Terstu. Ti Schneidera v lazaretu opakovaně navštívili a po ukončení karantény mu na své náklady zajistili ve městě byt. Kardinál Borgia jej pak pozval k návštěvě do svého padovského sídla. Otec Christian se tedy vydal znovu na cesty. Z Terstu se přeplavil do Benátek, odkud pokračoval již známou cestou po řece Brentě do Padovy. Kardinál jej přijal velice srdečně, nechal se podrobně obeznámit se stavem egyptské misie a vyžádal si od Schneidera i sepsání písmené zprávy.²⁸³ Na znamení své vděčnosti a jako ocenění věrných služeb katolické církvi vystavil otci Christianovi doporučující dopis pro jeho další cestu,²⁸⁴ vyplatil mu finanční příspěvek a udělil mu titul doživotního generála řádových misií. Po sedmi dnech v Padově se Schneider vypravil na zpáteční cestu a plavbou z Benátek do Terstu se jednou provždy rozloučil s mořem.

Z Terstu pokračoval Schneider do Vídně, kam dospěl již po devíti dnech. Zde čekal téměř celý měsíc ve františkánském konventu Svatého Jeronýma na svá zavazadla zvaná předními Vídeňany do jejich domů. Byl dokonce pozván na audienci

²⁸¹ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 37: „[...] und da ich den anderen Tag an das Land kame, güßte ich die Erde zur Danksagung und waledizierte auf immer den Meer. Ich habe diese Reise etwas weitläufiger beschrieben, damit diejenige, welche niemahls auf dem Meere gewesen die Seereisen nicht für Lust Reisen halten möchten.“

²⁸² Stefano Borgia (1731-1804) zastával od roku 1770 úřad sekretáře Kongregace pro šíření víry. V roce 1798 byl povýšen na kardinála. Jakožto představitel správy římského státu byl roku 1798 zatčen Francouzi a ze státu vypovězen. V následujících letech žil v Benátkách a v Padově, odkud spravoval záležitosti Kongregace. Srov. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, sv. IV (Bianchi-Giovini – Bžunda), Praha 1891, s. 380.

²⁸³ Pokud se tato relace zachovala, měla by být uložena ve vatikánském Historickém archivu Svaté kongregace pro evangelizaci národů. A to buď v jednacích aktech Kongregace (*Acta Sacrae Congregationis*), pokud byl její obsah projednáván na všeobecné kongregaci, nebo ve svazcích Spisů přednesených na schůzích (*Scritture riferite nei congressi*), pokud s ní byl seznámen pouze prefekt Propagandy a jeho tajemník.

²⁸⁴ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 29.

k císaři Františkovi II.: „[...] zván často zvědavými Vídeňany, protože jsem z Egypta odcestoval ve chvíli, kdy se tam nacházel Bonaparte se svým vojskem. V této době jsem byl také pozván na audienci k našemu nejmilostivějšímu císaři Františkovi, a protože jsem během mnohaletého pobytu v cizině vyšel ze cviku v německé řeči, vybídl mě otec kvardián, který mě doprovázel, abych s císařem mluvil italsky. Císař mi kladl mnoho otázek, hlavně ohledně Bonapartova počínání v Egyptě. Audience trvala déle než čtvrt hodiny, načež jsem se poručil jeho milosti a rozloučil se.“²⁸⁵

Pvního září 1799 se Schneider vypravil na poslední úsek své cesty a po osmadvaceti letech se vrátil do rodné země. V průběhu jeho pobytu v Orientu však v českých zemích proběhly četné reformy, o nichž neměl misionář žádné zprávy, a byl proto velmi překvapen stavem, jaký ve vlasti našel. První kroky otce Christiana vedly do brněnského kláštera františkánů, ve kterém zřejmě plánoval strávit svá budoucí léta. Konvent Svaté Máří Magdalény byl ale v rámci josefínských církevních reforem v květnu 1786 zrušen.²⁸⁶ Schneider se tedy ubytoval na několik dní u bratří minoritů a 14. září odcestoval do Prahy: „[...] kde jsem se neočekávan dostavil do františkánského kláštera u Panny Marie Sněžné. Představiteli provincie jsem byl velice vlídně přijat, vykonal jsem rovněž návštěvu u arcibiskupa²⁸⁷ a zakončil jsem tak své daleké cesty a končím i tuto knihu.“²⁸⁸

3.7. Poslední léta

Další osudy otce Christiana je prozatím z důvodu nedostatečné znalosti pramenných materiálů obtížné rekonstruovat. Rudolf Grulich uvádí, že Schneider

²⁸⁵ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 43: „[...] theils von den Wiener Neugierigkeit öfters eingeladen, weilen ich in dem Zeitpunkt von Egypten abgereißt, da Bonapart mit seinem Heere sich in Egypten befande. Ich hatte auch in dieser Zwischenzeit bey unserem gnädigsten Kaiser Franz eine Audienz, und weilen mir die deutsche Sprache durch so viele Jahre außer Übung kam, so wurde ich von dem Pater Guardian, der mich bekleitete ermahnet mit dem Kaiser welisch zu sprechen, in welcher Audienz mich der Kaiser um vieles fragte, und was Bonapart in Egypten für Prozesse machte. Diese Audienz dauerte mehr als eine starke viertel Stund, nach welcher ich mich seinem Gnaden anbefohlen und Abschied nahm.“

²⁸⁶ Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 185.

²⁸⁷ Pražským arcibiskupem byl mezi lety 1793-1810 kníže Vilém Florentin Salm-Salm. Die M. M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 288.

²⁸⁸ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 43: „[...] alwo ich unverhofft in dem Franciscaner Kloster bey Maria Schnee erschiene, alwo ich von der Prowinz sehr gütig aufgenommen wurde, auch bey dem Erzbischof ein Besuch abstattete, und also meinen weitsichtigen Reisen ein Ende machte et LLbrVM qVoqVe ConCLVDo.“ Chronogram obsažený v posledních latinských slovech udává rok sepsání autografu 1821.

pobýval v letech 1802-1807 v Dačicích a poté mezi lety 1808-1817 v Brně. Roku 1818 měl otec Christian odejít do Jindřichova Hradce, kde o šest let později zemřel.²⁸⁹ Kroniky příslušných konventů ani pamětní knihy provincie však přesné údaje o místech Schneiderova pobytu neobsahují.²⁹⁰ Jejich částečné potvrzení poskytují pouze záznamy z provinčních kapitul, kde je Schneider opakovaně zapsán jako jeden z volených definitorů. Kapitul konaných v letech 1803 a 1804 se otec Christian účastnil jako kvardián neboli představený dačického konventu.²⁹¹ Roku 1806, kdy se konala provinční kapitula v Praze, však již úřad dačického kvardiána nezastával.²⁹²

O následném pobytu v Brně se prameny provincie nezmiňují. Ve Schneiderově pozůstalosti se nacházejí pouze dva dopisy z roku 1815,²⁹³ z nichž jeden je skutečně adresován v Brně.²⁹⁴ Jedná se o povolení, jež vystavil otci Christianovi v březnu 1815 brněnský biskup Vincenc Josef kníže Schrattenbach.²⁹⁵ Z důvodu zhoršeného zraku povolil Schneiderovi sloužit mše svaté ke cti blahoslavené Panny Marie a stanovil modlitby, které se měl otec Christian modlit místo modlitby breviáře.²⁹⁶ Pozoruhodné je, že list byl adresován „*agentu františkánského řádu*.“ Co přesně měla tato funkce obnášet ale není zmíněno a ani Schneider se svému působení v Brně blíže nevěnoval. Brněnský klášter františkánů reformátů byl zrušen roku 1786 a otec Christian tak žil samostatně, aniž by byl členem nějaké řádové komunity. Je pravděpodobné, že ve městě, ve kterém byl založen vůbec první observantský klášter českých zemí, zastupoval Schneider zájmy provincie a řádu a dost možná zajišťoval i zázemí pro případné znovuoobnovení místního konventu.

Roku 1818 byl otec Christian i přes své obtíže se zrakem zvolen definitivním provinčním kapitulou v Praze²⁹⁷ a snad ještě téhož roku přesídlil do jindřichohradeckého konventu Svaté Kateřiny, kde prožil svá poslední léta. Šedý zákal, jak svou oční

²⁸⁹ *Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950*, Wien 1999,² s. 372.

²⁹⁰ NA, ŘF, kn. 27, *Archivum conventus Neo-Pragensis Beatissimae Virginis Mariae ad Nives [...]* I; kn. 51, *Archivum novum conventus Dačzicensis 1673-1835* a kn. 37, *Archivum conventus Novodomensis ad s. Catharinam V. & M. ord. min [...]* 1750-1836.

²⁹¹ V září 1803 se konala provinční kapitula v Praze v konventu Panny Marie Sněžné, v srpnu 1804 se sešla tzv. congregatio prima intermedia v Hájku u Prahy. NA, ŘF, kn. 51, *Archivum*, nepag.

²⁹² NA, ŘF, kn. 27, *Archivum* I, nepag.

²⁹³ NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 24 a f. 36.

²⁹⁴ TAMTÉŽ, f. 36.

²⁹⁵ M. M. BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 304-305.

²⁹⁶ Jednalo se o běžnou praxi, jíž se užívá i v dnešní době. Pokud není kněz či řeholník např. ze zdravotních důvodů schopen modlitby předepsaných liturgických textů, které se střídají podle liturgického kalendáře a jsou tedy každý den jiné, smí se držet textů modliteb, jež zná z paměti.

²⁹⁷ NA, ŘF, kn.37, *Archivum*, nepag.

nemoc nazval sám Schneider, se u něj projevoval od roku 1815 a vedl nakonec k úplnému oslepnutí. V tomto stavu se bývalý misionář rozhodl roku 1821 nadiktovat své paměti na cesty po Orientě, jak již bylo přiblíženo v kapitole 2.1. *Formální popis rukopisu* - zde jmenované důvody motivace otce Christiana k sepsání manuskriptu výstižně dokládá následující citát:

*„Zu meinen so betrübtten Stunden
beräubt von meinem Augenlicht
hab ich bishere nichts gefunden
was trösten konnte mein gefühl.*

*Allzeit schwankend in Gedanken
gleich einem schiff auf hohem Meer
so ohne Segel nicht kann landen
von Sturm getrieben hin und her.*

*Ich dacht schon ofters auf die Weise
wie langweil zu verkürzen sey
und ob Beschreibung meiner Reise
nicht auch dazu ein Vortheil sey.“²⁹⁸*

Na svou poslední cestu odešel Christian Schneider po záchvatu mrtvice 13. března 1824, ve věku 84 let. Před smrtí byl svými spolubratry zaopatřen, přijal z jejich rukou rozřehšení a svátost pomazání nemocných. Pohřben měl být na čestném místě za hlavním oltářem jindřichohradeckého kostela Nejsvětější Trojice, kde měl po svém dobrodružném poutnickém životě dojít odpočinku.²⁹⁹

²⁹⁸ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. III. Veršovaný text je kvůli své autentické výpovědi ponechán v původním německém znění.

²⁹⁹ NA, ŘF, kn. 37, *Archivum*, nepag.; kn. 138, *Nomina*, nepag. a kn. 142, *Nekrologium České františkánské provincie 1712-1829*, nepag. Zda byl otec Christian skutečně pohřben na místě, jež udávají nekrology, není však prokazatelné. Za hlavním oltářem kostela Nejsvětější Trojice se nacházejí náhrobky podstatně starší a žádný z nich nepatří Schneiderovi ani františkánskému řádu. Po stranách oltáře jsou dále hroby, jež není možné pro jejich stáří identifikovat. Náhrobní kámen, který by podle znaku mohl patřit řeholní rodině františkánů, se nachází pod kůrem u vchodu do kostela. Text náhrobku je však nečitelný.

Kostel Nejsvětější Trojice je v současné době v dezolátním stavu, čemuž odpovídá i stav v něm umístěných náhrobních kamenů. Za možnost prozkoumání jeho interiérů, jež nejsou veřejně přístupné, vřele děkuji jindřichohradeckému proboštu P. Václavu Habartovi. Ilustrační fotografie viz Přílohy č. 12-14.

4. Reise von Cairo nach Alexandrien

Částečné ediční zpracování počátku třetí části autografu *Rückreise von Cairo nach Alexandrien und von da nach Syrien Triest bis Prag in seine Prowinz* nabízí vhléd do originálního Schneiderova textu. Paragraf *Reise von Cairo nach Alexandrien*³⁰⁰ byl vybrán jako reprezentativní kapitola manuskriptu, propojující líčení cest otce Christiana s reflexí významné události světových dějin, jakou byla námořní bitva u Abú Qíru. Vybraná část Schneiderova autografu byla upravena dle níže uvedených edičních zásad a autorkou převedena do českého jazyka, respektive transliterována v německém jazyce.

4.1. Ediční zásady

Užité ediční zásady jsou v souladu s platnými edičními zásadami pro vydávání novověkých historických pramenů a jejich přepis z německého jazyka.³⁰¹ S ohledem na specifický ráz manuskriptu a jeho jazykové zvláštnosti je však německý text transliterován. Jsou zachovány jak původní interpunkční znaky, tak i gramatické, grafické a pravopisné odchylky od současné německé normy, aniž by na ně bylo upozorňováno. Stejně tak je zachována původní podoba všech grafémů – např. grafém *s* je v německém textu vyjádřen pomocí grafémů *s*, *z*, *β*, *h*. Originální text nebyl z důvodu nedostatečných odborných znalostí autorky práce podroben důslednému filologickému zkoumání. Jeho transliterace proto poskytuje náhled na jazykové a stylistické zvláštnosti autora a jeho písařů. Transparentní je především pravopisná slabost písařů a zaznamenávání textu na základě fonetické podobnosti grafémů.

Vlastní jména a toponyma jsou rovněž ponechána v originální podobě autografu, a to i v českém překladu. Jedná-li se o jména obecně známá a tedy ověřitelná, je jejich současná užívaná podoba uvedena v poznámkovém aparátu. Jejich grafické odlišení – v originále jsou psána humanistickým písmem – je

³⁰⁰ Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* III, s. 6-13.

³⁰¹ Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. - 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

znázorněno *kurzivou*. Přepis číslovek odpovídá původní podobě manuskriptu. Rozhovory jsou v českém překladu pro snazší porozumění textu uvedeny jako přímá řeč.

Vynechaný text v citacích je označen [...]. Části textu, jež se nepodařilo přečíst, jsou poznačeny {...}, počet teček se rovná počtu nepřečtených písmen. Škrty v původním textu jsou přepsány do kulatých závorek (...). Označení vsuvek používané v originálním textu manuskriptu /:...:/ je zachováno. Zkracování slov, které je v rukopise označeno vodorovnou čarou na místě vynechaných písmen, např. *īmer*, je nahrazeno přepisem příslušného písmene s čárkou *imer*.

4.2. Cesta z Káhiry do Alexandrie

Za těchto okolností jsem již vážně chtěl Káhiru opustit, tím spíše, že byl již svatou Kongregací pro případ mého odjezdu jmenován prozatímní prefekt misie.³⁰² Stále jsem se totiž obával, že budu Francouzi pověřen jako tlumočník, kterým jsem být nechtěl. Cestování po souši bylo ale obtížné kvůli Arabům, plavba po Nilu kvůli Francouzům. Musel jsem tedy najít nějakou příležitost, abych mohl odcestovat pod jiným jménem.

Benátský obchodník a císařský konzul Carlo Rosetti³⁰³ měl u sebe na bytě tři dobrovolníky, kadety. Byli to dva Poláci a jeden Rus a museli pocházet z dobrých rodin. Válečného tažení do Egypta se účastnili na vlastní náklady a nyní bylo určeno, že se mají vrátit do vlasti. Když jsem se s nimi seznámil, řekli mi, že se nedostanu pryč jiným způsobem než s nimi, pokud budu ochoten být jejich tlumočníkem. Vše bylo tedy domluveno. Nechal jsem si od konzula vystavit pas a dopravil jsem své věci stejně tak jako kadeti na loď, na které se měli plavit s jedním francouzským generálem do Rosetty. Den odplutí byl určen – 25 lodí mělo vyplout současně po signálu daném výstřelem z děla. Byl jsem s kadety v předměstí Polax,³⁰⁴ kde jsme čekali na smluvený signál. Kadeti mě požádali, abych jim opatřil dvě láhve pálenky,

³⁰² Schneiderovým nástupcem v úřadu prefekta misie pro Achmím, Mokku a Sokotru byl podle pramenů jmenován pater Gaetano da Roma. Srov. NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 27.

³⁰³ Carlo Rosetti (1736-1820) zastával v Káhiře úřad benátského a rakouského konzula. Srov. E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 389.

³⁰⁴ Jméno Polax či Polar je v manuskriptu užíváno k označení přístavní vesnice Búláq, odkud vyplouvaly lodě do Rašídu neboli do Rosetty.

kteřé také dostali. Protože si k nim však přáli ještě pečeni, šel jsem do jednoho známého domu, abych ji objednal. Mezitím byl ale dán signál k odplutí a já jsem se mohl dostat na loď jen s pomocí člunu. Generál³⁰⁵ se zeptal kadetů, kdo jsem. Odpověděli mu, že mě vzali s sebou do Rosetty jako překladatele. Na to jim ale už neodpověděl. Plavili jsme se dále po Nilu, a když přišla noc, nepřistáli jsme nikdy u nějakého města či vesnice, ale vždy ve volné přírodě, protože se báli přepadení od Arabů. Na této lodi bylo kromě námořníků více než 50 francouzských vojáků. Generál spal spolu s kadety ve své kajutě. Já jsem s sebou měl sice svou postel, kvůli nedostatku místa jsem ji ale nemohl rozložit a musel jsem spát na palubě mezi francouzskými vojáky. Ti mi buď ve spánku, nebo vědomě ušetřili mnoho ran do obličeje i do těla. Druhou noc bych býval radši spal na jednom z děl než mezi tak neklidnými lidmi. Třetí den nabrala naše loď vodu. Generál přestoupil na jinou loď a já s kadety jsme byli přeloženi na další menší. Večer jsme připluli do Rosetty. Kadetům byl přidělen byt, já jsem však přenocoval u jednoho našeho katolíka. V cestě do Alexandrie jsme museli pokračovat po souši. Příští den jsem tedy opatřil kadetům i sobě velbloudy a osly, na které jsme naložili naše věci. Po čtvrté hodině vyrazila karavana o 1 000 velbloudech se zásobami, několika stech remontách,³⁰⁶ mnoha cestujících a v doprovodu 500 Francouzů na cestu z Rosetty do Alexandrie. Zásoby do Alexandrie totiž nebylo možné dopravit po moři kvůli anglické blokádě ani po souši kvůli Arabům, již okrádali slabé karavany. Půl hodiny nás doprovázela hudba, která se poté vrátila zpět. Okolo desáté hodiny jsme přišli k mořskému břehu, podél něhož jsme pokračovali v dalším pochodu. O půlnoci jsme spatřili veliké světlo a oheň. Já, který jsem se v tomto kraji vyznal, jsem nemohl pochopit, kde by tento oheň mohl být, neboť Alexandrie byla podle mě ještě daleko. Protože jsme ale v našem pochodu pokračovali, přišli jsme k místu, kde se před několika dny odehrála námořní bitva mezi Angličany a Francouzi nedaleko Abugiru.³⁰⁷ Trosky lodí, z nichž polovina byly galéry, byly vyplaveny na břeh a hořely. Mezi nimi byly také trosky

³⁰⁵ Více údajů o generálovi, v jehož doprovodu cestovali kadeti s otcem Christianem z Káhiry, Schneider neuvádí. Jeho totožnost proto není možné určit.

³⁰⁶ Remonta (fem.) je označení užívané pro mladého koně, který ještě nedokončil výcvik. Dle *Nový akademický slovník cizích slov A-Z*, Praha 2005, s. 692.

³⁰⁷ Námořní bitva u Abú Qíru proběhla v noci z 1. na 2. srpna 1798. Francouzská flotila pod vedením admirála de Brueyse čítala 13 řadových lodí a 4 fregaty se 1 178 děly. Riskantní útok admirála Nelsona, jenž byl zahájen za soumraku v mělkých vodách zálivu, vedl k naprosté porážce Francouzů. Uniknout se podařilo pouze dvěma řadovým lodím a dvěma fregatám. Francouzské ztráty čítaly tisíc padlých a tři tisíce zajatých mužů. Více k námořní bitvě u Abú Qíru např. E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 391.

Orientu, lodi, na které připlul Vonaparte³⁰⁸ a která byla vybavena 120 děly a 1 000 vojáky.³⁰⁹ Na břehu ležely stěžně bitevních lodí, které obyčejně sestávají ze tří až čtyř kmenů a jsou vyztuženy železnými kruhy, které se od sebe nacházejí na vzdálenost jednoho lokte.³¹⁰ Bedny, stoly, židle, mrtví z poloviny zahrabaní v písku, ruce, nohy i hlavy se povalovaly po břehu. Také tam byly vyhloubeny jámy s řevavým uhlím. Jeden Francouz spadl do takovéto jámy plné žhavého uhlí spolu se svým koněm i s remontou, kterou vedl za otěže. Zapadl do ní hned vedle mne, aniž by se mu od někoho dostalo pomoci. Ten oheň zapálili teprve po bitvě Arabové, aby mohli z vyplavených trosek ukrást železo. Této noci jsem kvůli zápachu z mrtvých těl, která byla rozeseta po břehu, vyšňupal poměrně velkou krabičku tabáku.

Při rozednění jsme přišli ke kanálu širokému asi osminu míle,³¹¹ kvůli němuž jsme nemohli pokračovat v dalším pochodu. – Zde je vhodné poznamenat, že v dávných dobách faraónů byl celý Dolní Egypt, který je nazýván delta, zaplaven mořskou vodou. Jméno delta dostala tato oblast od řeckého písmena delta, protože se Nil kus za Káhirou dělí do dvou ramen. Staří Egyptané ale uměli mořskou vodu odvést do pouští a tato část země neboli delta tak byla nejurodnější částí Egypta. Vybudovali totiž vysokou silnou hráz z kamenných kvádrů, takže ani za bouřlivého počasí nemohla mořská voda proniknout do vnitrozemí. Zároveň mohly po hrázi cestovat karavany jako po císařské cestě. Jelikož ale během turecké nadvlády nikdo nedohlížel nad opravami hráze, moře do ní s postupem času prolomilo osminu míle širokou trhlinu, čímž bylo v pevnině vytvořeno velké jezero.

Na protější straně kanálu měli Francouzi postavený piket s 12 děly.³¹² Měli ale jen tři čluny k přepravě lidí a zvířat. Nejprve bylo přeplaveno francouzské vojsko. Všichni ostatní jsme byli ještě v 9 hodin na místě, na kterém jsme tábořili. Slíbil jsem

³⁰⁸ Písemná podoba v manuskriptu užitých antroponym není jednotná. Liší se forma zápisu mezi písaři, kteří však ani sami nedodržují jednotný úzus. Jméno vrchního velitele francouzské armády Napoleona Bonaparta (1769-1821) se v textu autografu vyskytuje v podobách *Vonapart*, *Vonaparte* a *Bonapart*.

³⁰⁹ Na francouzské vlajkové lodi L'Orient došlo v průběhu bitvy k požáru, který se námořníkům bojujícím s Angličany nepodařilo uhasit. Následný výbuch lodi byl zlomovým okamžikem bitvy. Srov. E. GOMBÁR, *Moderní Egypt*, s. 391.

³¹⁰ Loket (něm. Elle) měl v dolnorakouské soustavě měř délku přibližně 0,78 m. Podle českých zemských měr užívaných od 17. století měřil pouze 0,5914 m. Dle Miloš CHVOJKA – Jiří SKÁLA, *Malý slovník jednotek měření*, Praha 1982, s. 149.

³¹¹ Míle (lat. mille pasus = tisíc dvojkroků) je jednou z hojně užívaných jednotek délky. Jakou měrovou soustavu užíval Schneider není zřejmé. Staročeská míle měla převedeno na dnes užívané jednotky 11 225 m, rakouská míle však 7,586 km. M. CHVOJKA – J. SKÁLA, *Malý slovník*, s. 162-163.

³¹² Piket (z fran. piquet) byl dříve užívaný název pro malý oddíl vojska tří až deseti mužů na důležitém a ku předu krytém místě. Dle *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, sv. XIX (P-Poh), Olomouc 2000, s. 733.

tedy jednomu z lodníků císařský tolar,³¹³ když nás s kadety včetně našich zavazadel a oslů přepraví na druhou stranu. Tak se také stalo. Kadeti odjeli k piketu, já jsem však zůstal s našimi zavazadly, mým oslem a služebníkem na písku. Najednou se objevila anglická dělová loď, která začala pálit na nás i na ty, kteří ještě čekali na přeplavení. Protože byl ale francouzský piket vyzbrojen děly, nemohli se Angličané přiblížit a brzy se zase otočili a odpluli, aby pronásledovali Francouze. Ti pochodovali po hrázi mezi mořem a jezerem, která byla dlouhá přibližně hodinu cesty, než došli k návrší, jež je před dělovými koulemi krylo. Nyní se vrátily čluny, které během anglického útoku odpluly hluboko na jezero, a já jsem dostal zpět své velbloudy, již mi byli přepraveni plavouce za člunem. Honci velbloudů opět naložili naše zavazadla a já jsem spolu s nimi odjel na svém oslu až k piketu. Protože se zde však nechtěli ve francouzské společnosti zdržovat, vyrazil jsem s nimi ještě s jedním francouzským důstojníkem na cestu po hrázi. Sotva jsme měli za sebou čtvrtinu cesty, objevila se ze strany moře loď s vesly, jedním stěžněm, plachtou a kolem dokola zahalena do půl sáhu³¹⁴ širokého černého plátna a blížila se stále více k nám. Celou svou pozornost jsem soustředil na tuto loď a bylo mi zřejmé, o co se jedná. Najednou jsem uviděl záblesk a dělová koule mi prolétla asi 3 sáhy nad hlavou. Seskočil jsem ze svého osla a slezl z hráze do jezera, ale tak, že jsem měl onu loď stále na očích. Abych se mohl v případě, že uvidím záblesk, sehnout více dolů. Ale hned nato jsem uviděl několik záblesků a tři nebo čtyři dělové koule přelétly nade mnou již níže. Chvilí nato už další koule dopadla přímo na hráz, až z ní létaly kameny. Sestoupil jsem tedy až po kolena do jezera a takto skrčen jsem pochodoval celou hodinu, až jsem konečně došel do skrytu horského návrší. Nevěděl jsem však, zda se podařilo i velbloudům a jejich honákům, mému služebníku s oslem a francouzskému důstojníkovi ve zdraví uniknout. Vylezl jsem tedy z jezera na písčnou rovinu, na které jsem byl skryt za návrším, nikoho jsem však neviděl. Velbloudy, osly, služebníka ani Francouze. Bylo okolo dvou hodin odpoledne, horký den a písek jen hořel. Jazyk se mi žízní lepil na patro a já jsem nevěděl, jakou cestou se mám vydat. Navíc jsem se obával, jestli Arabové nevyužili příležitosti a nezmizeli i s našimi velbloudy a zavazadly. Přesto přese všechno jsem se vydal na cestu pouští. Každým krokem jsem se bořil do písku až po kotníky a teprve po hodině chůze jsem

³¹³ Rozšířeným platidlem byl v Orientu v druhé polovině 18. století tereziánský tolar, nazývaný též tolar říšský. Srov. Bohuslav HLINKA – Pavel RADOMĚRSKÝ, *Peníze celého světa*, Praha 1987,² s. 230-231.

³¹⁴ Jeden sáh měřil přibližně 1,8 m. M. CHVOJKA – J. SKÁLA, *Malý slovník*, s. 207.

konečně spatřil pod jednou palmou svého služebníka i s oslem. Došel jsem k němu, už jsem ale nebyl schopný na osla sám vylézt a tak mě na něj musel služebník vysadit. Na mou otázku po honcích s velbloudy mi odpověděl, že se nacházejí kus cesty dále pod palmami. Dojel jsem k nim a za další hodinu jsme již byli v Abugiru,³¹⁵ kde jsme se také shledali s francouzskými vojáky, kteří pochodovali po hrázi před námi. Ti zde leželi jen tak na otevřeném prostranství. I já jsem nechal zastavit velbloudy, rozložit matraci své postele a natáhl jsem se jak široký, tak dlouhý. Samou žízni a útrapami jsem už byl více mrtvý než živý. Měl jsem ještě na velbloudu zbytek pálenky a skopové kýty. Nechal jsem si z nich tedy něco málo dát, a protože jsem byl už trochu odpočatý, vzal jsem si i něco vody. Z kadetů ani ze zbytku karavany zatím nikdo nedorazil. Kvůli strachu z Angličanů se objevili teprve v deset hodin večer.

Abugier je nevýznamné město, přesto má ale svou pevnost a přístav. Ten je tak mělký, že do něj mohou vplout jen řecké lodě. Ostatní větší plavidla musí kotvit mimo přístav. – Hodinu po půlnoci vyrazila celá karavana opět na cestu podél moře. V osm hodin jsme byli již nedaleko Alexandrie a v devět hodin jsme za hudebního doprovodu vcházeli do města. Kadetům byl přidělen byt, já jsem se však ubytoval u jednoho katolického Kopta, který navzdory francouzské nadvládě stále zastával úřad vrchního celníka.

4.3. Reise von Cairo nach Alexandrien

In diesen erwähnten Umständen wollte ich nun schon ernstlich *Cairo* verlassen sonderlich weil auch schon von der h. *Congregation provihoris*, wenn ich abreisen sollte ein anderer *Präfekt* der *Mihhion* ernannt wurde, denn ich fürchtete allezeit noch als Tollmetscher aufgefordert zu werden, der ich nicht seyn wollte, es ware aber eine Schwirigkeit zu Land wegen den Arabiern und zu Wasser wegen den Franzosen von *Cairo* nach *Alexandrien* als zu Wasser auf dem Nilfluße wegen *Vonaparte* abzureisen. Ich mußte also eine Gelegenheit ausfindig machen um unter einen anderen Namen die Reise fortzunehmen.

³¹⁵ Ani písemná podoba v textu užitých toponym není jednotná. Pro označení pobřežního města Abú Qír jsou užívány názvy *Abugir* a *Abugier*, a to přesto, že se jedná o rukopis jednoho písaře.

Carlo Rohetti ein wenetianischer Kaufmann und zugleich kaiserlicher *Conhul* hatte in seinem Quartier drey Voluntärs als Kadetten, d. i. 2 polische und einen russischen, welche von guten häusern müssen gewesen seyn, die auf ihre eingene Späsen diesen Fellzug nach Egypten mitmachen wollten, und welche nach ihren Vaterland zurückzureisen bestimmt waren, mit diesen machte ich nun eine Bekanntschaft und sie sagten mir ausdrücklich, ich könnte auf keine andere Art als mit ihnen fortkommen, wenn ich bey ihnen ein Tollmetscher abgeben wollte. Die Sache ware nun abgeredet, ich ließe mir von *Conhul* ein *passaport* schreiben, und sowohl meine als sie ihrige Sachen auf das Schiff bringen, alwo sie mit einem französichen *General* nach *Rohetto* abschiffen sollten. Der Tag war bestimmt 25 Schiffe sollten zugleich Zeit auf das *Signal* eines Kanonschuß absegeln, ich ware mit den Kadetten in der Vorstadt *Polax* und erwarteten alda das *Signal*. Die Kadetten ersuchten mich ihnen 2 Flaschen Brandwein zu verschaffen, sie erhielten sie, da sie aber auch dazu noch ein Brathen begehrten, ginge ich in ein bekanntes Haus und bestellte selben, unterdessen aber wurde das *Signal* gegeben und ich konnte nur noch auf einer Schaluppen das Schiff erreichen. Der *General* fragte die Kadetten, wer ich seyn, sie antworteten, sie hätten mich als einen Tollmetscher bis nach *Rohetto* mitgenommen, welcher aber nichts erwiederte. Wir schifften auf dem Nilfluße fort, die Nacht came herzu, und sie landeten niemahls bey einem Dorf oder Stadt sondern allzeit in freyen aus Furcht nichts von den Arabiern überrascht zu werden. Es ware auf diesem Schiffe nebst den Matrosen mehr als 50 französische Soldaten, der *General* sammt den Kadetten schlief in seinem Zimmer, ich hatte zwar mein Bett, konnte es aber aus Mangel des Platzes nicht aufschnüren, und mußte auf der Oberdecke zwischen unter denen französischen Soldaten schlaffen, welche mir weiß nicht in Schlaf oder flüssentlich manchen Hieb bald in das Gesicht bald an den Leib versetzten. Wir schifften den zweyten Tag und Abends wählte ich lieber auf einem Kanon als unter solchen unruhigen Leuten zu schlaffen. Den dritten Tag machte das Schiff Wasser, der *General* stieg in ein anderes Schiff und die Kadetten mit mir wurden in ein anderes kleines Schiff übersetzt. Abends kamen wir in *Rosetto* an, alwo denen Kadetten ein Quartier angezeigt wurde, ich aber bey einem unseren Katholischen übernachtete. Den andern Tag, weilten wir zu Lande nach *Alexandrien* fortreisen mußten, so mußte ich ihnen sowohl denen Kadetten als mir selbten Kameelen und Reitesel verschaffen, um ihre und meine Sachen aufzubacken. Nach 4 Uhr ginge der Zug der Karawanne von 1 000 Kameelen mit Prowision ättliche 100

Remontpferde vielen Reisenden und 500 Franzosen zur Bekleidung von *Rohetto* nach *Alexandrien* ab, weilten weder zu Meer wegen den Engländern die *Alexandrien* plockirten weder zu Land wegen den Arabiern, die schwache Karawanne ausraubten, nach *Alexandrien* eine Provision zukommen konnte. Wir wurden also auf eine halbe Stund von der musikalischen Banda bekleitet, welche wider zurückginge, wir aber kamen gegen 10 Uhr an das Ufer des Meeres und maschierten auf selbigen fort. Um Mitternacht erblickten wir ein großes Licht und Feuer. Ich, der ich in der Gegend bekannt ware, konnte nicht bekreifen, wo dieses Feuer seyn könne, in dem mir *Alexandrien* noch zu weit ware, da wir aber unseren Marsch weiter fortsetzten, kamen wir zu dem Orte, alwo die Seeschlacht zwischen den Engländern und Franzosen vor wenigen Tagen unweit *Abugir* vor sich gegangen. Die Trümmer deren Schiffen wie auch der Orient auf welchem Vonaparte ankamen von 120 Kanonen und 1 000 Militär am Port Hälfte deren Kaleeren, welche das Meer gegen das Ufer hingeworfen, alles ware in Feuer. Auf dem Ufer selbst lagen die Mastbäume der Linienschiffen, welche gemeiniglich in 3, 4 Bäume bestunden und von einer Elle zur andern mit äußernen Ringen verbunden waren, Küsten, Tische, Stühle, Todte bis in die Hälfte in Sand vergraben, Hände, Füße, Köpfe lagen da auf den Ufern, Gruben mit klühenden Kohlen, in welche eine ein Franzos mit sammt dem Pferde, auf welchem er ritte, und einen anderen Remontpferd, welches er mit der Hand führte, stürzte in eine solche mit klühenden Kohlen angefüllte Gruben gleich neben meiner hinein, ohne daß er von jemanden Hülfe erhielt. Dieses Feuer wurde nach der Schlacht erst von den Arabiern angezunden und das Eisen wegzustellen. Ich schnupfte in selber Nacht eine zimmlich große Dosen Tabak aus, wegen den Gestank der todten Körper so auf dem Ufer herumgesäet ware.

Mit Anbruch des Tages kamen wir zu einem halb viertel Meil breiten Kanal, durch welchen uns der fernere Marsch abgeschnitten ware. – Es ist zu merken, daß in vorigen Zeiten der Pharaonen das ganze Unteregypten so man das Delta neñet, weilten sich der Nilfluß eine Strecke von *Cairo* in 2 Armen theilet, daher den Namen von einem grichischen Delta erhielt, mit Meerwasser überschwemmet ware. Die alten Egyptier aber wußten das Meerwasser in die Wüsteneyen abzuleiten und dieser Theil oder Delta wurde zu einem fruchtbarsten Theile von Egypten. Um also dem Meere ein Widerstand zu leisten, baueten sie einen starken hohen Damm von Quadersteinen, auf welchen auch gleich auf einer Kaiserstrassen Karawannen fortkommen konnten, und damit bey einem stürmischen Meere das Meerwasser in

das Land nicht mehr hineindringen konnte. Weilen aber bey der türkischen Regierung kein nachsehen auf eine Ausbesserung geschiet, so hat das Meer durch Länge der Zeit den Damm auf eine halbe viertel Meil durchgebrochen und also einen großen See im Lande verursacht.

Gegenüber den Kanal hatten zwar die Franzosen ein Piket mit 12 Kanonen aber nur 3 etwas größere Schaluppen, um Leute und Vieh überzuschiffen. Das französische Militär wurde am ersten überschifft. Alle andere waren annoch um 9 Uhr an dem Orte, wo wir gelagert hatten, ich versprach also einem Schiffer einen kaiserlichen Thaler, wenn er mich und die Kadetten mit unseren Back und Reitesel überschiffen wollte, er that es und die Kadetten ritten zu dem Piket, und ich verbliebe mit dem Geback und meinem Reitesel und Diener auf dem Sande. Auf einmal erschiene ein englisches Kanonschiff, welches sowohl auf uns als auch auf die noch nicht überschiffte loßfeuerte. Doch weilen das französische Piket mit Kanonen besetzt ware, so konnten die Engländer nicht sehr in die Nähe kommen, und die Engländer kehrten bald zurück um die auf dem einen Stund langen (weit) Damm zwischen dem Meere und dem See marschierende Franzosen bis an gewisse Anhöhe der Berge, welche die Franzosen von den Kanonkugeln deckten, zu verfolgen. Nun kamen die Schaluppen, welche bey den Kanoniren der Engländer weit in See hinein sich reteriret, widrum zurück, und da bekame ich auch die Kameele, welche mir schwimmend übergebracht wurden, widrum zurück. Die Kameeltreiber backten also unsere Pagalien widrum auf, und ich ritte auf meinem Reitesel mit ihnen bis zu dem Piket, sie wollten sich aber alda bey den Franzosen nicht aufhalten, und ich ritte mit ihnen in Gesellschaft eines französischen Ofiziers auf dem nämlichen Damme zwischen dem Meere und dem See. Kaum hatten wir den 4ten Theil des Weges auf dem Damme gemacht, so erschiene auf der Seiten des Meeres ein Schiff mit Rudern einen Mastbaum einer Segel und ringsherum auf eine halbe Klafter hoch mit schwarzen Leinwand umzogen, welches sich uns immer mehr und mehr näherte. Mein ganzer Augenmerk ware auf dieses Schiff, und merkte wohl, was es seyn könnte. Auf einmal sahe ich Blitzen, und ein Kanonkugel, flohe etwann 3 Klafter hoch über meinen Kopf, ich eilte von meinem Reitesel herab und von Seiten des See stiege ich hinter dem Damm, doch so, daß ich mit meinen Augen das Schiff noch erblicken konnte, um damit ich bey Anblick eines Blitzes mich weiter herab neigen konnte, aber gleich nach diesem sahe ich mehrere Blitze, mit welchen 3 oder 4 Kanonkugel schon niedriger über mich hinüberflogen. Bald darauf hat schon ein

Kanonkugel Stein aus dem Damm herausgerissen, und ich vertiefte mich bis über die Knie in den Seewasser, und in solcher Tiefe maschierte ich eine ganze Stunde bis ich endlich auch unter die Anhöhe der Berge kam, doch seyn die Kameele ihre Treiber mein Diener und Reitesel samt dem französischen Ofizier unbeschädigt fortkañen. Ich ware nun aus dem See heraus auf einer Sandebene von den Bergen gedeckt, aber ich sahe Niemanden von den Kameelen, Reitesel, Diener und Franzosen. Es ware ungefähr gegen 2 Uhr der Tag hitzig, der Sand brennend, und die Zunge klebte mir von Durst an den Mund, ich wußte nicht, welchen Weg ich einschlagen sollte, in Kummer, ob nicht die Arabier mit den Kameelen und Pagalien entwischt seyn, doch maschierte ich in den Sand, der mir jeden Schritt an die Knöchel kame, eine ganze Stund, bis ich endlich unter einen Ballenbaum meinen Diener mit dem Reitesel erblickte, ich kame endlich zu ihm, ware aber nicht mehr im Stande den Reitesel zu besteigen, sondern der Diener mußte mich hinaufheben, und fragte ihn, wo den die Arabier mit den Kameelen wären, und er sagte mir, daß sie eine Strecke weiter unter den Ballenbäumen stehen, ich ritte dahin, und dann nach einer anderen Stund kame ich mit ihnen nach *Abugir*, alwo auch schon sich die Franzosen so vor unser maschiret sich befanden, und auf offenem Platze dahin lagen, ich ließ eben mitten auf dem Platze die Kameele still stehen, die Matrazen von meinem Bette auf den Platz aufbreiten und dann streckte ich wie ein Frosch alle viere von mir aus, denn ich ware von Durst und Strapazen schon mehr todt als lebendig. Ich hatte etwas noch wenigens von Brandwein und von einem schöpsenen Schlägel auf dem Kameele, so ließ ich mir von solchem etwas geben, und da ich schon etwas ausgeruhet hatte, Wasser geben. Von denen Kadetten noch von der Rest der Karawann ware noch keiner angekommen und sind erst um 10 Uhr bey der Nacht aus Furcht von den Engländern alda erschienen.

Abugier ist eine unbedeutende Stadt hat aber doch ein Kastell und einen seichten Seehafen, alwo nur grichische Schiffe einlaufen können, größere aber müssen außer solchen ankern. – Um ein Uhr nach Mitternacht brache die ganze Karawanne auf neue auf und maschierten abermal an dem Rande des Ufers des Meeres. Um 8 Uhr früh kamen wir nahe an *Alexandrien*, alwo wir um 9 Uhr von der militärischen Banda bekleitet, einruckten, denen Kadetten wurde ein Quartier angewiesen, ich aber nahme meine Vohnung bey einem katholischen Kopten ungeachtet der Franzosen von Vonaparte selbstens als Obermautner bestellet, alda verbliebe.

Závěr

Cílem diplomové práce se stalo představení významné osobnosti Svatováclavské provincie františkánského řádu, misionáře Christiana Kyrilla Schneidera OFM (1742-1824), a podání uceleného popisu jeho dosud nezpracovaného a téměř neznámého autografu *Beschreibung*.

Biografie patera Christiana Schneidera byla zpracována na základě autobiografických údajů obsažených v manuskriptu *Beschreibung*. Epický ráz rukopisu doplnily faktografické údaje z dobových dokumentů františkánské Svatováclavské provincie a z misionářovy písemné pozůstalosti, jež se nachází v archivním fondu františkánského řádu v České republice uloženém v Národním archivu v Praze. Spektrum pramenného materiálu tedy nebylo zdaleka vyčerpáno a předkládaná deskriptivně analytická biografie si neklade nárok na úplnost.

Schneiderův německý autograf *Beschreibung* byl představen po formální i obsahové stránce. Zároveň byly připojeny poznámky k jeho filologickému rozboru a žánrovému určení. Rekonstrukce osudů rukopisu a souhrn dosavadních publikací doplňují údaje k životu tohoto téměř neznámého díla a uvádí na pravou míru zkreslující informace publikované na základě povrchních znalostí manuskriptu.

Částečné ediční zpracování vybrané kapitoly *Reise von Cairo nach Alexandrien* nabízí vhled do poutavého, osobitého líčení cest otce Christiana, jehož osobní zážitky stojí v popředí rukopisu, a propojuje je se známou událostí světových dějin jakou byla námořní bitva francouzského a anglického loďstva u Abú Qíru. Transliterace originálního německého textu této kapitoly pak poskytuje náhled na jeho jazykovou a stylistickou úroveň.

V rámci budoucího zpracování autografu *Beschreibung* by bylo vhodné začlenit rukopis i jeho autora do širšího dějinného kontextu. Hlubším studiem pramenů domácích i zahraničních archivů bude možné vypracovat plnohodnotnou biografii osobnosti Christiana Schneidera. Formální a obsahový popis manuskriptu by měl být rozšířen o podrobný filologický rozbor. Dále je žádoucí prozkoumat ve spolupráci s káhirským centrem františkánských blízkovýchodních studií možnosti, které tento specifický ego-dokument nabízí k obohacení studia misijního působení františkánů reformátů v Egyptě, v Mokce a v Etiopii. Osobitý memoárový charakter rukopisu a jeho odlišnost od „klasických“ pozitivistických cestopisů misionářů 18. století jej činí

zajímavým nejen pro odborné publikum. Ediční zpracování manuskriptu by jistě upoutalo širší okruh čtenářů zajímajících se o život v zemi na Nilu a přilehlých blízkovýchodních oblastech, jak jej dvacet sedm let vnímal a prožíval františkánský řeholník z českých zemí.

Seznam zkratek

arab.	arabsky
č.	číslo
ed./edd.	editor/editoři
f.	folium, list
ff.	folia, listy
fran.	francouzsky
fem.	femininum
inv. č.	inventární číslo
kart.	karton
kn.	kniha
lat.	latinsky
Mt	Matouš – biblická kniha
NA	Národní archiv Praha
něm.	německy
OFM	Ordo fratrum minorum, Řád menších bratří - františkánů
par.	paragraf
r.	recto – přední strana listu
řec.	řecky
ŘF	fond Řádu františkánů
s.	strana/strany
sv.	svazek
v.	verso – zadní strana listu

Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny:

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, oddělení rukopisů a starých tisků, Zlatá Koruna, *Annotationes in Aegyptum*, sign. 1 JH 9.

Národní archiv (dále NA), fond Řád františkánů (dále ŘF), karton č. 65, inv. č. 2115, ff. 1-36.

NA, ŘF, kniha (dále kn.) 27, *Archivum conventus Neo-Pragensis Beatissimae Virginis Mariae ad Nives [...] I.*

NA, ŘF, kn. 37, *Archivum conventus Novodomensis ad s. Catharinam V. & M. ord. min [...] 1750-1836.*

NA, ŘF, kn. 50, *Protocollum archivi conventus Brunensis ad s. Mariam Magdalenam [...] Pars II.*

NA, ŘF, kn. 51, *Archivum novum conventus Dačzicensis 1673-1835.*

NA, ŘF, kn. 108, *Catalogus patrum et fratrum in alma & magna provincia Bohemiae s. Wenceslai ducis & martyris ab anno 1747[...].*

NA, ŘF, kn. 118, *Serles hIC Vera DatVr aC noMIna eXhIbentVr P.P. et FF ord. Min. [...].*

NA, ŘF, kn. 119, *Specificatio, quo anno et die quilibet fratrum clericorum almae provinciae Bohemiae fuerit natus [...].*

NA, ŘF, kn. 138, *Nomina patrum et fratrum tum clericorum quam laicorum [...] 1832.*

NA, ŘF, kn. 142, *Nekrologium České františkánské provincie 1712-1829.*

NA, ŘF, kn. 315, *Calculi P.P. studiosorum theologiam absolventiam.*

Rukopisná sbírka Státního okresního archivu Jindřichův Hradec, *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen von Christian Schneider franciskaner Ordenspriester böhmischer Prowinz*, sign. I/7.

Vydané prameny:

Camillo BECCARI, *Rerum Aethiopicarum scriptores occidentales inediti a saeculo XVI ad XIX, vol. XIV*, Bruxelles 1969.

Weld H. BLUNDELL, *The Royal Chronicle of Abbysinia, 1769-1842*, Cambridge 1922.

Marek DOSPĚL (ed.), *Remedius Prutký OFM, De Abyssinia et Indiis Orientalibus*, Praha (v tisku).

Františkánské prameny. Spisy sv. Františka a sv. Kláry I, Olomouc 2001.

Josef FÖRSTER (ed.), *Remedius Prutký, O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji I.*, Praha 2009.

Vigilius GREIDERER, *Germania franciscana seu chronicon geographo-historicum ordinis S.P. Francisci in Germania, I*, Oeniponte 1777.

Jan MUK, *Habeš a její líčení českého misionáře z r. 1778*, Národní listy 75, 25. 7. 1935, s. 4.

Jan MUK, *Zápisky rodiny Sudovy o Jindřichově Hradci v letech 1773-1862*, Ohlas od Nežárky 63/4, 27. 1. 1933, s. 1.

Jan MUK, *Z rukopisů profesorské knihovny jindřichohradeckého gymnasia*, Ohlas od Nežárky 63, 1933, č. 23, s. 6; č. 24, s. 5-6 a č. 25, s. 6-7.

Literatura:

Aziz S. ATIYA, *A History of Eastern Christianity*, London 1968.

Ladislav BAREŠ – Rudolf VESELÝ – Eduard GOMBÁR, *Dějiny Egypta*, Praha 2009.

Petr Regalát BENEŠ, *Svatý Jan Kapistrán a Brno*, Poutník, 2000, č. 9, s. 16-19; č. 10, s. 13-15 a č. 11, s. 16-18.

Alexius BENIGAR, *Aethiopia*, in: *Historia missionum ordinis fratrum minorum*, II (Africa), Roma 1967, s. 119-134.

Bible. Český ekumenický překlad, Praha 1995.¹⁰

Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750–1850 im Kaiserstaate und seinen Kronländern gelebt haben, sv. 31, Wien 1876.

Biographisches Lexikon zur Geschichte der Böhmischen Länder, sv. III (N – Sch), München 2000.

Florian Ferdinand BŘEZINA, *Stručná chronika kostela a kláštera františkánského v Jindřichově Hradci*, Jindřichův Hradec, b.r.

Milan Michael BUBEN, *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha 2000.

Milan Michael BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích III/I. Žebravé řády*, Praha 2006.

Daniel CRECELIUS, *Egypt in the eighteenth century*, in: Martin W. DALY (ed.), *The Cambridge History of Egypt II. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, Cambridge 2008, s. 59-86.

Martin W. DALY (ed.), *The Cambridge History of Egypt II. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, Cambridge 2008.

Description de l’Egypte, Köln 2002.

Marek DOSPĚL, *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském Itinerariu českého františkánského misionáře Václava Remedia Prutkého (1713-1770)*, České Budějovice 2001 (diplomová práce KKF PF JČU – vedená H. Kurzovou).

Marek DOSPĚL, *Františkáni jako specifická spojnice mezi českými zeměmi a východním Středomořím v 17. a 18. století*, in: Petr CHARVÁT – Petra MAŘÍKOVÁ - VLČKOVÁ (edd.), *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a novověku*, Praha (v tisku).

Marek DOSPĚL, *Františkáni Římař, Prutký a Schneider – zdroje a možnosti interpretace jejich zpráv (nejen) o Egyptě 18. století*, Pražské egyptologické studie 3, Praha 2004.

Marek DOSPĚL, *Nově nalezené Poznámky o Egyptu z pera českého františkána P. Christiana Schneidera (1742-1824)*, Akta Fakulty filozofické Západočeské univerzity, Plzeň (v tisku).

Marek DOSPĚL: *The Eighteenth Century Franciscan Missionaries of the Czech Crown Lands and Their First-Hand Accounts of Levant, Egypt and Ethiopia in the Perspective of the So-Called Orientalism*, in: Johanna HOLAUBEK - Hana NAVRÁTILOVÁ (edd.), *Egypt and Austria, I. Proceedings of the Symposium (31/8 to 2/9 2004) at the Czech Institute of Egyptology, Prague 2005*, s. 31-42.

Darrell DYKSTRA, *The French occupation of Egypt, 1798-1801*, in: Martin W. DALY (ed.), *The Cambridge History of Egypt II. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, Cambridge 2008, s. 113-138.

Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2001.

Marc FERRO, *Dějiny kolonizací. Od dobývání až po nezávislost 13.-20. století*, Praha 2007.

Pavel FILIPI, *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, Brno 1996.

Franz FISCHBACHER, *Erinnerungsblatt an den zu Neuhaus in Böhmen verstorbenen Franziskaner-Mönch und Missionär im Morgenlande P. Christian Schneider*, Libussa 10, 1851, s. 436-437.

Charles A. FRAZEE, *Catholics and Sultans. The church and the Ottoman Empire 1453-1923*, Cambridge 2006.

Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

Albert GERHARDS – Heinzgerd BRAKMANN (edd.), *Die koptische Kirche. Einführung in das ägyptische Christentum*, Stuttgart 1994.

Jacques le GOFF, *Svatý František z Assisi*, Praha 2004.

Eduard GOMBÁR, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999.

Eduard GOMBÁR, *Moderní Egypt*, in: Ladislav BAREŠ – Rudolf VESELÝ – Eduard GOMBÁR, *Dějiny Egypta*, Praha 2009, s. 383-400.

Eduard GOMBÁR, *Úvod do dějin islámských zemí*, Praha 1994.

Rudolf GRULICH, *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*, Königstein/Ts. 1981.

Jane HATHAWAY, *Egypt in the seventeenth century*, in: Martin W. DALY (ed.), *The Cambridge History of Egypt II. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*, Cambridge 2008, s. 34-53.

Historia Franciscana. Katalog výstavy pořádané k 400. výročí příchodu bratří františkánů do kláštera Panny Marie Sněžné v Praze (1604-2004), edd. Petr Regalát BENEŠ a kol., Praha 2004.

Historia Franciscana II. Kapitoly z dějin české františkánské provincie sv. Václava u příležitosti 300. výročí úmrtí provinčního ministra a významného učence Bernarda Sanniga († 1704) a 400. výročí příchodu františkánů k Panně Marii Sněžné v Praze (1604), edd. Petr Regalát BENEŠ – Petr HLAVÁČEK, Kostelní Vydří 2005.

Historia Franciscana III. Františkánství v kontaktech s jiným a cizím, edd. Petr Regalát BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Ctirad Václav POSPÍŠIL, Praha 2009.

Petr HLAVÁČEK, *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*, Praha 2005.

Bohuslav HLINKA – Pavel RADOMĚRSKÝ, *Peníze celého světa*, Praha 1987.²

Pavel HOJKA – Jan HANUŠ, *Izrael - země téměř mystická*, Písek 1995.

Heribert HOLZAPFEL, *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens*, Freiburg im Breisgau 1909.

Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004.²

Petr Alkantara HOUŠKA, *České františkánství*, Praha 1996.²

Ivan HRBEK, *Dějiny Afriky, II*, Praha 1966.

Mirjam HRUDNÍKOVÁ (ed.), *Řeholní život v českých zemích. Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*, Kostelní Vydří 1997.

Miloš CHVOJKA – Jiří SKÁLA, *Malý slovník jednotek měření*, Praha 1982.

Luděk JIRÁSKO, *Jindřichův Hradec*, Praha 2007.

Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin I-II*, Řím 1987.

Zdeněk KALISTA, *Cesty ve znamení kříže*, Praha 1947.³

Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny*, Praha 2009.³

Zdeněk KALISTA, *České baroko*, Praha 1941.

Jiří KOVAŘÍK, *Bonaparte v Egyptě. Bonapartova výprava a tažení 1798-1801*, Třebíč 2007.

Nikolaus KOWALSKY, *Tobias Georg Ghebragzer. Ein „schwarzer“ Bischof im 18. Jahrhundert*, *Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft* 14, 1959, s. 198-204.

Luboš KROPÁČEK, *Františkovo polotajemství z Damietty*, *Aluze* 3, 2003, s. 103-106.

František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím Koruny české*, Praha 1898.

Markéta KRÍŽOVÁ, *Ideální město v divočině. Misijní projekty Tovaryšstva Ježíšova a obnovené Jednoty bratrské v koloniální Americe*, Praha 2007.

Jiřina KUBÍKOVÁ, *Křesťanské misie v 16. a 18. století*, Brno 2001.

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, sv. I (A-G), Praha 1996.

Josef KUNSKÝ, *Čeští cestovatelé*, I, Praha 1961.

Leonhard LEMMENS, *Die Heidenmission des Spätmittelalters. Festschrift zum siebenhundertjährigen Jubiläum der Franziskanermissionen (1219-1919)*, Münster 1919.

Leonhard LEMMENS, *Geschichte der Franziskanermissionen*, Münster 1929.

Jiří MARTÍNEK – Miloslav MARTÍNEK, *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové*, Praha 1998.

Václav MEDEK, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982.

Václav MEDEK, *Františkánští mučedníci z roku 1611*, in: *Bohemia Sancta. Životopisy českých světců a přátel Božích*, Praha 1989, s. 223-226.

Josef METZLER, *Bemühungen der S. C. „de Propaganda Fide“ um die Wiedervereinigung der koptischen Kirche mit Rom*, in: *Euntes docete*, XVII, Roma 1964, s. 94-105.

Lubor MOJDL, *Etiopie*, Praha 2005.

Jan MUK, *Neznámý český cestovatel – misionář p. Kristian Schneider (1742-1824)*, *Sborník československé společnosti zeměpisné* 42, 1936, s. 129-131.

Jan MUK, *Neznámý český cestovatel po Orientě z napoleonské doby*, *Širým světem* 12, č. 9, 1935, s. 510-512.

Jan MUK, *Život v Jindřichově Hradci před 100 lety*, Jindřichův Hradec 1939.

Hana NAVRÁTILOVÁ, *Pohled od Vltavy a Dunaje k Bosporu a Nilu v 17. a 18. století*, in: Josef FÖRSTER, Remedius Prutký, *O Egyptě, Arábii, Palestině a Galileji I.*, Praha 2009, s. 107-134.

Zdeněk NEJEDLÝ, *Česká missie Jana Kapistrána*, Časopis muzea Království českého 74, 1900, s. 57-72, s. 220-242, s. 334-352, s. 447-464.

Jaroslav NĚMEC, *Vybrané kapitoly z dějin evangelizace světa I-III*, Olomouc 1991.

Jaroslav NĚMEC, *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*, Řím 1988.

Miroslav NOVOTNÝ, *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

Nový akademický slovník cizích slov A-Ž, Praha 2005.

Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950, Wien 1999.²

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, sv. III (B-Bianchi), Olomouc 1996.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, sv. XIX. (P-Poh), Olomouc 2000.

Jindřiška PÁVOVÁ, *Rukopisné památky české provenience k poznání zemí severovýchodní Afriky v 18. a 19. století*, Praha 1984 (diplomová práce FF UK – vedená K. Petrářkem).

Jiří Jan PECHAR – Zdirad J. K. ČECH, *Křížová cesta na památku Čtrnácti mučedníků pražských*, Kladno 2003.

Karel PETRÁČEK, *Český přínos k poznání Etiopů a jejich země*, Československá etnografie 6/1, 1958, s. 55-68.

Karel PETRÁČEK, *Etiopie*, Praha 1964.

Karel PETRÁČEK, *Handschriften zur Kenntnis Ägyptens und Abessiniens im 18. Jhdt. aus der Bibliotheca Pragensia in Conventu Fratrum S. Francisci Reformatorum S. Mariae ad Nives*, Archiv orientální 23, 1955, s. 90-98.

Josef M. PRAŽÁK – František NOVOTNÝ – Josef SEDLÁČEK, *Latinsko-český slovník*, Praha 1999.²⁰

Jáchym PROCHÁZKA, *Čeští františkáni v Habeši*, Praha 1937.

Rudolf PROKOP, *Dějiny františkánského kláštera v Jindřichově Hradci*, in: Výroční zpráva Spolku přátel starého Jindřichova Hradce, Jindřichův Hradec 1998, příloha.

Donald QUATAERT, *The Ottoman Empire*, Cambridge 2005.

Bohumil RYBA, *Soupis rukopisů a starých tisků z fondu Státní vědecké knihovny v Českých Budějovicích*, III, České Budějovice 1985.

- Semen I. SELEŠNIKOV, *Člověk a čas. Dějiny kalendáře a chronologie*, Praha 1974.
- Hugo SIEBENSCHNEIN a kol., *Velký německo-český slovník I-II*, Voznice 2006.⁷
- Slovník naučný*, VIII (S-Szyttler), Praha 1870.
- Jeronym SOLAŘ, *Kláster Františkánů v Jindřichově Hradci*, Památky archeologické I, 1855, s. 334-335.
- Jaroslav STRNAD – Jan FILIPSKÝ – Jaroslav HOLMAN – Stanislava VAVROUŠKOVÁ, *Dějiny Indie*, Praha 2003.
- Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. - 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.
- František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce II*, sv. II, Jindřichův Hradec 1932.
- Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy VI*, Praha 1885.
- John TOLAN, *Saint Francis and the Sultan. The Curious History of a Christian – Muslim Encounter*, Oxford 2009.
- Jiří Rajmund TRETERA, *Konfesní právo a církevní právo*, Praha 1997.
- Břetislav VACHALA, *Egypt*, Praha 2003.
- František VALOUCH, *Životopis svatého Jana Kapistrána*, Brno 1858.
- Rudolf VESELÝ, *Egypt pod osmanskou nadvládou*, in: Ivan HRBEK, *Dějiny Afriky II*, Praha 1966, s. 27-30.
- Rudolf VESELÝ, *Egypt ve středověku*, in: Ladislav BAREŠ – Rudolf VESELÝ – Eduard GOMBÁR, *Dějiny Egypta*, Praha 2009, s. 161-380.
- Rudolf VESELÝ, *Nezávislost a poroba Egypta*, in: Ivan HRBEK, *Dějiny Afriky II*, Praha 1966, s. 165-178.
- František X. VILHUM, *Čeští misionáři v Egyptě a Habeši*, Praha 1946.
- František X. VILHUM, *Hrdinové vědy a víry*, Olomouc 1947.
- Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.
- Georg VOIGT, *Johannes von Capistrano, ein Heiliger des XV. Jahrhunderts*, *Historische Zeitschrift* 10, 1863, s. 19-96.
- Dietmar W. WINKLER, *Koptische Kirche und Reichskirche. Altes Schisma und neuer Dialog*, Innsbruck 1997.

Michael WINTER, *Egyptian Society Under Ottoman Rule 1517-1798*, London 1992.

Zikmund WINTER, *Život církevní v Čechách*, II, Praha 1896.

Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století II*, Olomouc 2003.

Internetové zdroje:

http://books.google.cz/books?id=iTwFEAoRjoQC&printsec=frontcover&dq=greiderer+germania+franciscana&hl=cs&ei=75_3TeKgIonTsgbLr9CKCQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CCoQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false, 10. 3. 2011.

http://openlibrary.org/books/OL7253546M/The_Royal_Chronicle_of_Abbysinia_1769-1840, 13. 4. 2011.

<http://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEcat5/SE-1799--1700.html>, 21. 4. 2011.

Seznam příloh

- Č. 1. Soupis dokumentů obsažených ve složce Christiana Schneidera.
NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, ff. 1-36.
[K. Holanová]
- Č. 2. Plné znění překladu arabského dopisu z 19. září 1792, jež adresoval Christian Schneider z úřadu prefekta misie do hospice františkánů v Džirdže.
[NA, ŘF, kart. č. 65, inv. č. 2115, f. 4; přeložila Mlada Mikulicová, Ph.D. a poznámkovým aparátem opatřila K. Holanová]
- Č. 3. Dopis Christiana Schneidera z 13. září 1792, jež byl adresován z káhirské misijní prefektury do hospice františkánů v Džirdže.
[NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 4; fotoarchiv autorky]
- Č. 4. Pastorační pomůcka sloužící duchovnímu, jež se učil orientálním jazykům. Jedná se o překlad italského textu penitenciálu do arabštiny, která má podobu čítankové písma a do níž jsou tužkou vpisovány jazykové korektury. Nad italskými větami je dále v podobě fonetické transkripce překlad do amharštiny. Případné autorství Christiana Schneidera není možné prokázat.
[NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 3; fotoarchiv autorky]
- Č. 5. Úvodní ilustrace autografu *Beschreibung* s příslovím: „*I slepá slepice občas najde zrno.*“ Staré přísloví vyjadřuje paralelu ke Schneiderovu životu, pro kterého bylo diktování pamětí oním zrnem v jinak neutěšených dnech stáří.
[Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. II; fotoarchiv autorky]
- Č. 6. Ukázka textu autografu *Beschreibung*.
[Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. 14; fotoarchiv autorky]
- Č. 7. Dekret Svaté Kongregace pro šíření víry ze 14. ledna 1792, jímž byl „*pater Christian z Čech*“ jmenován prefektem františkánské misie pro Achmím, Mokku a Sokotru.
[NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 31; fotoarchiv Mgr. M. Dospěla]
- Č. 8. Mapa misijních stanic františkánů reformátů, jež se nacházely v Egyptě v průběhu 18. století. Rozmístění misí bylo kvůli častému pronásledování katolíků proměnlivé a jeho přesný vývoj není prozatím, alespoň v dostupné literatuře, reflektován. Stanice, které se z praktických důvodů nacházely maximálně na vzdálenost denní plavby po Nilu, jsou od jihu k severu: Naqqáda – Faršút – Džirdzá – Achmím – Tahtá – Sidfá – Asjút – Manfalút – Káhira.
[Mapa z B. VACHALA, *Egypt*, nepag. úvod; K. Holanová]

- Č. 9.** Výřez z mapy františkánské provincie sv. Václava s emblémy patronů domů zachycující provincii v době jejího největšího rozkvětu roku 1732. Před Schneiderovým vstupem do řádu došlo roku 1755 k odtržení deseti slezských konventů. Za Schneiderova pobytu v misiích bylo během josefínských reforem zrušeno pět moravských konventů - olomoucký, kroměřížský, znojemský, brněnský a opavský.
[Obraz z roku 1732 o rozměrech 174 x 75,5 cm je v současnosti umístěn ve františkánském konventu Panny Marie Sněžné v Praze; fotoarchiv P. R. Beneše]
- Č. 10.** Vodotisk pečeti františkánské (reformátské) misijní prefektury pro Achmím, Mokku a Sokotru.
[Výřez ze Schneiderova arabského dopisu; NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 4; fotoarchiv autorky]
- Č. 11.** Vodotisk pečeti Svatováclavské provincie menších bratří - františkánů.
[Výřez z listu provinčního ministra Luciuse Hornische, NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 32; fotoarchiv autorky]
- Č. 12.** *Vlevo nahoře.* Presbytář kostela Nejsvětější Trojice v Jindřichově Hradci. Kostel je v současné době v dezolátním stavu, jak dokládá fotodokumentace.
[Fotoarchiv autorky]
- Č. 13.** *Vpravo nahoře.* Náhrobky za hlavním oltářem v kostele Nejsvětější Trojice, kde má být podle nekrologů Ch. Schneider pohřben. Žádný ze zde umístěných náhrobků však nepatří ani Schneiderovi, ani františkánskému řádu.
[Fotoarchiv autorky]
- Č. 14.** *Dole.* Náhrobek z kostela Nejsvětější Trojice nacházející se pod kůrem u vchodu do kostela. Text náhrobku není v současné době čitelný, stejně jako u většiny dalších v kostele umístěných náhrobních kamenů. Znak ve spodní části náhrobku však připomíná františkánský znak, tj. kříž se zkříženýma rukama Krista a sv. Františka. Zda se skutečně může jednat o hrob františkánů reformátů nebylo prozatím v pramenech ověřeno.
[Fotoarchiv autorky]

Přílohy

Č. 1. Soupis dokumentů obsažených ve složce Christiana Schneidera uložené v NA, RF, kart. 65, inv. č. 2115, ff. 1-36. [K. Holanová]

číslo folie	dokument: jazyk, manuskript/tisk, datace, místo, autor, stručná charakteristika
ff. 1-3	italsko - arabsko - amharský překlad penitenciálu, manuskript, pastorační pomůcka sloužící autorovi učícímu se orientálním jazykům
f. 4	arabština, manuskript, 13. září 1792 v Káhiře, dopis prefekta misie Ch. Schneidera do františkánského hospice v Džirdže
f. 5	němčina, manuskript, 17. března 1774 v Brně, osobní dopis od Schneiderova přítele Johanna Nepomuka Steinera adresovaný mladému misionáři do Egypta
f. 6	čeština, manuskript, vzkaz od Rozalie Prutké a Rozeny Petrossowé obsahující mimo jiné recept na přípravu ryby na modro
f. 7	latina, manuskript, 14. června 1792 v Káhiře, Schneiderův list, ve kterém oznamuje bratřím egyptské misie své jmenování do funkce prefekta
f. 8	latina, předtištěný formulář s rukopisnými doplňky, 14. ledna 1795 v Římě, směrnice Propagandy upravující pravomoci misionářů odeslané prefektovi misie Schneiderovi
f. 9	latina, manuskript, 26. dubna 1795 v Římě, kopie listu z tzv. audientiae publicae udělující ve jménu Pia VI. dočasné povolení pateru Ch. Schneiderovi a misionářům v Horním Egyptě k vykonávání lékařské praxe (bez nároku na finanční odměnu)
f. 10	latina, manuskript, 23. dubna 1772 v Římě, průvodní list pro Schneiderovu cestu z Říma do Egypta od generálního ministra řádu Paschala Frosconiho
f. 11	italština, manuskript, 24. března 1772, povolení k vykonání pouti do Assisi vystavené generálem řádu Paschalem Frosconim
f. 12	italština, manuskript, nepřečteno, stručná poznámka
f. 13	italština, manuskript, nepřečteno
f. 14 r.	latina, manuskript, žádost Svatému otci o udělení všeobecných odpustků a osobního oltářního privilegia pro „ <i>patera Christiana z Olomouce</i> “
f. 14 v.	latina, manuskript, 29. července 1772, odpověď na žádost z tzv. audientiae publicae, Klement IV. povoluje udělování všeobecných odpustků a uděluje oltářní privilegium

f. 15	francouzština, manuskript, 29. září 1769, osobní dopis z Vídně adresován „ctihodnému otci a drahému příteli“, podpis odesílatele nečitelný
f. 16	latina, manuskript, 8. srpna 1772 v Římě, osobní dopis kardinála Josefa Borgii adresovaný Ch. Schneiderovi do Káhiry
f. 17	kresba ucha a profilu nosu a úst
f. 18	latina, manuskript, 23. dubna 1772 v Římě, generální ministr řádu Paschal Frosoni oznamuje Ch. Schneiderovi, že mu bylo Kongregací 17. února 1772 povoleno odcestovat do misíí
f. 19	latina, manuskript, 8. března 1772 v Římě, z tzv. audientiae publicae, Ch. Schneiderovi bylo na základě referátu sekretáře Kongregace Josefa Borgii uděleno povolení stát se misionářem v Horním Egyptě
f. 20	latina, manuskript, 6. ledna 1796 v Římě, povolení pro Ch. Schneidera k opuštění egyptské misie a k návratu do jeho provincie spojené s povolením k návštěvě Svaté země, podpis nečitelný
f. 21	latina, manuskript, 25. října 1773 v Římě, osobní dopis Ch. Schneiderovi do Naqqády od kardinála Josefa Borgii
f. 22	němčina, předtištěný text, 22. července 1799 v Terstu, cestovní pas pro Ch. Schneidera vystavený guvernérem hrabětem Brigidem von Bresowiz
f. 23	italština, manuskript, 3. května 1797 v Jeruzalémě, doporučující list pro Ch. Schneidera od kustoda misie Svaté země (Placido di Roma) pro kvardiána konventu v Nazaretě
f. 24	němčina, manuskript, 13. dubna 1815, starosta Johann (příjmení nečitelné) informuje Ch. Schneidera o povolení ke křtu mladé muslimky Sophie Gallie pocházející z Velké Káhiry
f. 25	italština, manuskript, zřejmě v létě 1783, dopis obsahuje soupis odsloužených mší v jednotlivých domech v letech 1780-1783 a přehled účtů bratří
f. 26 r.	italština, manuskript, 14. ledna 1794 v Káhiře, dopis prefekta Ch. Schneidera do jednotlivých misijních domů se závazným nařízením upravujícím po dohodě s koptským patriarchou vztahy katolíků a koptů (sepsáno kvůli svárům v Džirdže a v Achmímu)
f. 26 v.	stvrzení o doručení listu z jednotlivých misijních stanic – jméno misie, datum a podpis jejího představeného
f. 27	italština, manuskript, 24. dubna 1796 v Římě, list od generálního prokurátora

	misíí bratra Bonaventury (da Pofi – těžko čitelné) s povolením pro Ch. Schneidera k opuštění misie, vykonání pouti do Svaté země a podle jeho uvážení k návratu do vlasti
f. 28	italština, manuskript, 4. dubna 1799 ve Smyrně, pas pro cestu do Terstu, který vystavil Ch. Schneiderovi rakouský konzul Ambrogio Ermano Cramer
f. 29	italština, manuskript, 7. (příp. 1.) července 1799 v Padově, doporučující dopis pro Schneiderovu cestu z Itálie zpět do vlasti vystavený kardinálem Stefanem Borgiou
f. 30	italština, manuskript, 27. února 1798 v Římě, prefekt Kongregace kardinál Gerdil ujišťuje Schneidera o povolení k odchodu z misie a návratu do vlasti a podává mu zprávu o jmenování jeho nástupce v úřadu prefekta patera Gaetana, který se při nejbližší příležitosti vypraví na cestu do Káhiry
f. 31	latina, předtištěný formulář doplněný rukopisným textem, 14. ledna 1792 v Káhiře, dekret Propagandy, jímž byl Ch. Schneider jmenován prefektem misie pro Achmím, Mokku a Sokotru
f. 32	latina, předtištěný formulář doplněný rukopisným textem, 5. října 1768 v arcibiskupské kanceláři v Praze, zmocnění otci Ch. Schneiderovi k misijnímu působení mezi kacíři
f. 33	latina, manuskript, 22. dubna 1771 v Brně, list provinčního ministra Lucieuse Hornische pateru Ch. Schneiderovi před jeho misijní cestou (není zřejmé, zda se jedná o oficiální povolení k odchodu do římské misijní koleje Propagandy)
f. 34	latina, předtištěný formulář doplněný rukopisným textem, 3. března 1772 v Římě, dekret Kongregace vydaný jejím sekretářem Stefanem Borgiou, jež stvrzuje Schneiderovo misijní určení do prefektury pro Achmím, Mokku a Sokotru ze 17. února 1772
f. 35	latina, předtištěný formulář doplněný rukopisným textem, 23. dubna 1772 v Římě, generální ministr řádu Paschal Frosconi povoluje Christianu Schneiderovi přijímat svátost smíření od „ <i>kterýchkoli našich bratrů</i> “ a povzbuzuje jej, aby bratry odvracel od hříšného jednání
f. 36	latina, manuskript, 28. března 1815 v biskupské rezidenci Brně, povolení pro „ <i>agenta řádu</i> “ patera Ch. Schneidera sloužit mše ke cti blahoslavené Panny Marie a modlit se určené modlitby místo modlitby breviáře kvůli jeho zhoršenému zraku

Č. 2. Plné znění překladu arabského dopisu z 13. září 1792, jež adresoval Christian Schneider z úřadu prefekta misie do hospice františkánů v Džirdže. Originální text viz příloha č. 3. V současné době uloženo v NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 4.

[Přeložila Mlada Mikulicová, Ph.D. a poznámkovým aparátem opatřila K. Holanová]

Chudý mnich, kněz, Kirilus, učitel teologie, misionář a apoštolský generální představený misíí v Káhiře a na Jihu³¹⁶ milovaným katolickým bratřím v Kristu, sídlícím v kustodii Džirdzá. Ať na nich spočine požehnání od Boha Otce a od jeho jediného Syna a od Ducha svatého, kterého prosíme, aby je spojil v lásce.

Velmi nás mrzelo, když jsme slyšeli o sporu, který u vás nastal kvůli vyzvánění. Prozkoumali jsme příčiny a ukázalo se nám, že to všechno se stalo z nedostatku lásky mezi vámi. Za patnáct let, kdy jsme byli u vás ustanoveni, jsme poznali mnoho nebezpečných situací, do kterých se kostely dostávají ze smyšlených důvodů, zvláště v době strachu. Proto vám přikazujeme, abyste na zvon, zvláště ten velký, který je volně mimo klášter, vůbec nevyzváněli a přestali zvonit i na malé, kdykoli bude ve městě zastrašování a útoky. Jestliže ztratíte klášter, přijdete o každodenní účast na mši svaté. Kdo miluje církev, nepřije si její nouzi. Ani plán komunity, ani víra nestojí na zvonech, ale je v nitru zbožných, kteří slouží Bohu v dobrém srdci a v duchu pravdy.

Doufáme, že zanecháte celého toho sporu a vrátíte se k lásce, která je základem víry, a k nesení přikázání. Dá-li Bůh, až k vám přijdeme, poznáme, jak nás spasil, ba i toho, kdo se dopustil viny.

Kéž se Bůh smiluje nad námi i nad vámi a dá vám spásu duše i těla a veškeré dobro a spojí vás ve vroucí lásce.

V měsíci Tut.³¹⁷ Prefekt misíí.

³¹⁶ Misijní prefektura pro Achmím, Mokku a Sokotru, již Schneider spravoval, zahrnovala v Egyptě oblast Horního Egypta neboli „Jihu.“ Káhirske misijní ústředí pak plnilo funkci komunikačního centra s Římem, bylo výchozí stanicí pro misijní cesty do Etiopie a v neposlední řadě sloužilo k zajištění misíí ve vztahu k vládnoucí moci.

³¹⁷ Měsíc tut, staroegyptsky thóth, byl prvním měsícem egyptského kalendáře. Jméno nesl po bohu Měsíci a moudrosti, jemuž byl zasvěcen. Převáděno do gregoriánského kalendáře trval od 11. září do 10. října. Srov. Semen I. SELEŠNIKOV, *Člověk a čas. Dějiny kalendáře a chronologie*, Praha 1974, s. 42-50.

الراهب الفقير البادري كيرلس معلم لاهوتي رسل ورئيس عام رثولي علي
مشرقية مصر والصعيد
الي الاخوة المحبين في المسيح الكاثوليكين المستقيمين بحسب درجة يكون
عليهم البركة من الله الاب ومن ابنة الوحيد وروح القدس الذي يطلب
ان يجمعهم في المحبة

عنا بزيادة لما سمعنا بالسجس الذي حصل عندكم علي شان دق لنا قوس
نحن نشنا علي الناس وانكشف لنا ان هذا كله حصل فقلت المحبة
في بعضكم في خمسة عشر سنة الذي كنا متقيمين عندكم علمنا بزيادة الخطر
الذي يصير في الكنائس لان الفطنة الزايدة خصوصاً في ايام الخوف
ولذلك نعلم ان النافوس خصوصاً الكبير الذي يندحت بالدير
لم تدقوا اصلاً وانكم تبطلوا حتي الصغيرين كلما يكون خوف والعزوة
في بلد احسن ما تعدوا الدير وتعدوا حضور القداس كل يوم الذي
بها الكنيسة لم يريد ضرورتها واهذه نية الجمع والدين هو في القوس
بل في الضماير الصالحين الذين يعبدوا الله بقلب جيد وروح الحق
نسترجي انكم تتركوا كل جنس المشجور وتجعوا الي المحبة التي هي اساس
الامان ومحال لوصايا وانشا الله لما نضد الي عندكم نعرف خلاصنا
معكم كان عايب الله يتحن علينا وعليكم ويعطيكم خلاص النفس
والجسد وكل الخير ويجمعكم في المحبة حرره في شهر توتس بربر

Datum patri in scriptis nostris
Refugiiva familia dia
13 Septembris 1792.

Fr. Christianus Boemia
Ord. Min. Litor. Miss. &
Praefectus Apls. Missio-
nis Egitti de Africa

Č. 3. Dopis Christiana Schneidera z 13. září 1792, jež byl adresován z káhirské misijní prefektury do hospice františkánů v Džirdže. V současné době uložený v NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 4.

[Fotoarchiv autorky]

بِإِلهٍ وَصَايَا اللَّهِ وَكُنَيْسَةٍ

ene l'agiam el d' d' h' l' em se h' l' tu be l' l' e n' i .
 Io no ho amato Deo sopra ogni cosa. انا ما حبيت الله فوق كل شي
 ene f' l' e g' i' o' n' s' i' m' f' u' r' a' t' u' s' p' u' n' e' l' l' e' m' a' r' e' t' e' .
 Io nominai il nome di lui senza rispetto. انا سميت اسمه بغير كرامه
 ene j' e' t' u' m' e' n' h' u' s' e' d' a' m' a' t' e' r' i' a' n' d' e' l' a' m' e' n' t' u' s' .
 Io sono vicino all' Incarnato, nella mia infirmita' انا التجيت الي الحوي في مرضي
 f' a' r' a' p' h' u' s' f' u' d' a' n' t' i' s' u' r' a' n' i' a' s' e' x' p' l' i' c' a' t' u' s' .
 Io ho chiamato Stegioni e portai Stegonia انا عيظت للشعرا وشيلت محبابات
 f' a' r' a' k' o' c' h' u' j' e' l' e' n' t' i' s' s' i' m' a' m' .
 Io mi feci scappolo nella casa di Chiivto. انا شكيت في دين المسيح
 Io scant'alizzai, li huomini con li esempi miei cattivi. انا شككت الناس بامثالي الرديه
 ene f' e' c' i' t' u' s' d' e' i' s' i' m' i' l' i' t' u' s' a' l' e' x' i' e' t' e' c' h' u' s' .
 Io feci un voto a Dio e nol sodis feci. انا ندرت نذرا لله وما اوفيته
 f' u' i' s' u' a' t' i' o' n' e' s' d' e' i' s' i' m' i' l' i' t' u' s' a' d' e' x' e' m' p' l' u' m' .
 Io mi pregai la oratione della mattina, nel sera. انا ما صليت صلوات الصبح ولا الليله
 f' a' g' e' l' b' a' i' n' e' l' m' u' l' t' u' s' .
 Io ho giurato, in buggia e in verita'. انا خلقت كاذبا وصادقا
 f' e' c' i' t' u' s' f' e' c' e' r' e' s' e' p' e' r' t' e' n' a' r' e' c' h' u' .
 Io ho mentito nel vendere e comprare. انا كذبت في البيع والشراء
 Io ho aperta la bottega, nella giorni di festa. انا فتحت الدكان في الاعياد
 Io ho visorso quattvini in giorno di Domenica انا قبضت فلوس يوم الاحد
 Io viaggiai nella festa. انا سافرت في العياد
 ene u' r' a' t' i' o' n' e' s' d' e' i' s' i' m' i' l' i' t' u' s' a' l' e' x' i' e' t' e' c' h' u' s' .
 Io ho perso il tempo di Novario in piazza. انا صرفت زمان الورديه في سبكه
 ene u' r' a' t' i' o' n' e' s' d' e' i' s' i' m' i' l' i' t' u' s' a' l' e' x' i' e' t' e' c' h' u' s' .
 Io ho perso il tempo in ciarla in fruttuosa. انا ضيعت الزمان في الحكايا الباطله
 ene f' a' r' a' p' h' u' s' f' u' d' a' n' t' i' s' u' r' a' n' i' a' s' e' x' p' l' i' c' a' t' u' s' .
 Io mi sono godiato sopra i senitori, cioe gli parlati co' oyoglio انا تبخرت على الوالدين
 ene f' a' r' a' p' h' u' s' f' u' d' a' n' t' i' s' u' r' a' n' i' a' s' e' x' p' l' i' c' a' t' u' s' .
 Io gli ho impugnati, e diivulati di ti amato. انا خالفتهم ونسيت عليهم
 ene f' a' r' a' p' h' u' s' f' u' d' a' n' t' i' s' u' r' a' n' i' a' s' e' x' p' l' i' c' a' t' u' s' .
 Io gli sprezzat e parlai loro con durezza. انا كبرتهم وكلمتهم كلام قاسي
 ene f' a' r' a' p' h' u' s' f' u' d' a' n' t' i' s' u' r' a' n' i' a' s' e' x' p' l' i' c' a' t' u' s' .
 Io non gli servii come conveniva. انا ما خدمتهم كالواجب
 ene f' a' r' a' p' h' u' s' f' u' d' a' n' t' i' s' u' r' a' n' i' a' s' e' x' p' l' i' c' a' t' u' s' .
 Io gli lasciai nella miseria انا خليتهم تحت الشدايد

- Č. 4. Pastorační pomůcka sloužící duchovnímu, jež se učil orientálním jazykům. Jedná se o překlad italského textu penitenciálu do arabštiny, která má podobu čítankové písma a do níž jsou tužkou vpisovány jazykové korektury. Nad italskými větami je dále v podobě fonetické transkripce překlad do amharštiny. Případné autorství Christiana Schneidera není možné prokázat. V současné době je manuskript o šesti stránkách uložen v NA, RF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 3 (a dále ff. 1-2).

[Fotoarchiv autorky]

- Č. 5. Úvodní ilustrace autografu *Beschreibung* s příslovím: „I slepá slepice občas najde zrno.“ Staré přísloví vyjadřuje paralelu ke Schneiderovu životu, pro kterého bylo diktování paměti oním zrnem v jinak neutěšených dnech stáří. [Ch. SCHNEIDER, *Beschreibung* I, s. II; fotoarchiv autorky]

Decretum S. Congregationis de Propaganda Fide
~~habita die~~

Refere[n]te *R. P. D. Archiep[iscop]o Adanen[si] S. Cong[regation]is de Prop[aganda] Fide Sed[is] S[an]c[t]ae
Sacra Congregatio Praefectum Missionum PP. Minorum S. Fran[scis]ci
strictioris Observant[iae] in Missionib[us] Egypti Superiori Achmim
Moc[is] Sokotris, et in Urbe Caje ad unum beneplacitum depu[ta]-
tavit P. Christianum a Bohemia ejusdem Ordinis*

cum autoritate ea, quae ad Missionis regimen pertinent, ad praescriptum Decretum Sacrae Congregationis, & facultatum eidem concessarum exercendi, & non alias, nec alio modo.

Datum Romae die 14. Januarii 1792

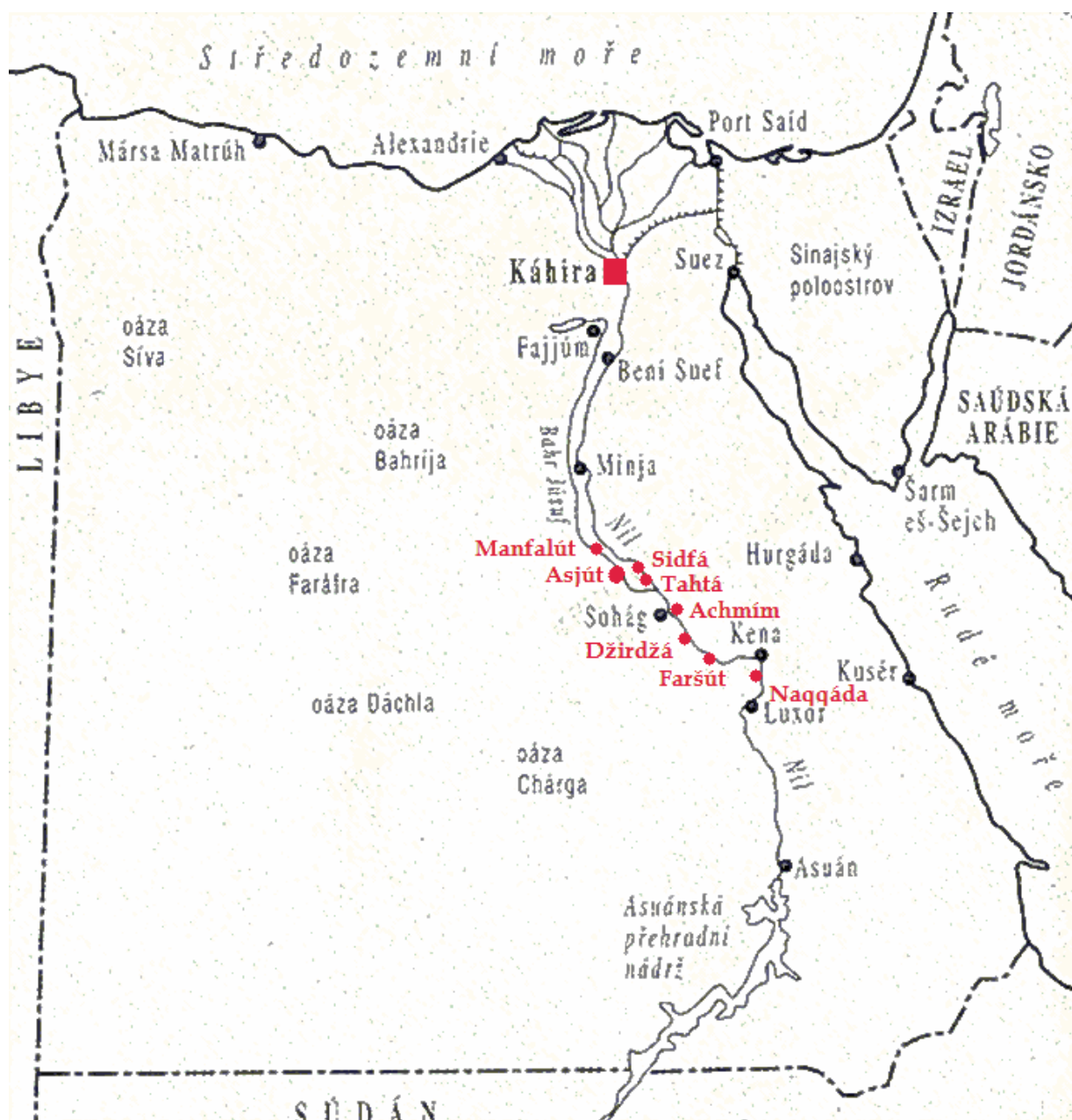
L. Card. Archid[uc]us Praef[ectus]

*A. Aub[ert]us Adancas[is] 37
- 31*

- Č. 7. Dekret Sváté Kongregace pro šíření víry ze 14. ledna 1792, jímž byl „pater Christian z Čech“ jmenován prefektem františkánské misie pro Achmím, Mokku a Sokotru. V současné době uloženo v NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 31.

[Fotoarchiv Mgr. M. Dospěla]

- Č. 8. Mapa misijních stanic františkánů reformátů, jež se nacházely v Egyptě v průběhu 18. století. Rozmístění misii bylo kvůli častému pronásledování katolíků proměnlivé a jeho přesný vývoj není prozatím, alespoň v dostupné literatuře, reflektován. Stanice, které se z praktických důvodů nacházely maximálně na vzdálenost denní plavby po Nilu, jsou od jihu k severu: Naqqáda – Faršút – Džirdžá – Achmím – Tahtá – Sidfá – Asjút – Manfalút – Káhira. Umístění misijních stanic na mapě je přibližné.
[mapa z B. VACHALA, *Egypt, nepag. úvod*; K. Holanová]

Č. 9. Výřez z mapy františkánské provincie sv. Václava s emblémy patronů domů zachycující provincii v době jejího největšího rozkvětu roku 1732. Před Schneiderovým vstupem do řádu došlo roku 1755 k odtržení deseti slezských konventů. Za Schneiderova pobytu v misiích bylo během josefínských reforem zrušeno pět moravských konventů – olomoucký, kroměřížský, znojemský, brněnský a opavský.

Obraz z roku 1732 o rozměrech 174 x 75,5 cm je v současnosti umístěn ve františkánském konventu Panny Marie Sněžné v Praze.

[Fotoarchiv P. R. Beneše]

Č. 10. Vodotisk pečeti františkánské (reformátské) misijní prefektury pro Achmím, Mokku a Sokotru.

[Výřez ze Schneiderova arabského dopisu uloženého v NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 4; fotoarchiv autorky]

Č. 11. Vodotisk pečeti Svatováclavské provincie menších bratří – františkánů.

[Výřez z listu provinčního ministra Luciuse Hornische uloženého v NA, ŘF, kart. 65, inv. č. 2115, f. 32; fotoarchiv autorky]

- Č. 12. *Vlevo nahoře.* Presbytář kostela Nejsvětější Trojice v Jindřichově Hraci. Kostel je v současné době v dezolátním stavu, jak dokládá fotodokumentace. [Fotoarchiv autorky]
- Č. 13. *Vpravo nahoře.* Náhrobky za hlavním oltářem v kostele Nejsvětější Trojice, kde má být podle nekrologů Ch. Schneider pohřben. Žádný ze zde umístěných náhrobků však nepatří ani Schneiderovi, ani františkánskému řádu. [Fotoarchiv autorky]
- Č. 14. *Dole.* Náhrobek z kostela Nejsvětější Trojice nacházející se pod kůrem u vchodu do kostela. Text náhrobku není v současné době čitelný, stejně jako u většiny dalších v kostele umístěných náhrobních kamenů. Znak ve spodní části náhrobku však připomíná františkánský znak – kříž se zkříženými rukama Krista a sv. Františka. Zda se skutečně může jednat o hrob františkánů reformátů nebylo prozatím v pramenech ověřeno. [Fotoarchiv autorky]